

A BALATON DÉLI PARTJÁNAK MADÁRVILÁGA

Ha a halastavak, az egykori berkek madárvilágától eltekintünk, amivel már foglalkoztam (1974), a Balaton környékének ez madártani szempontból a legszegényebb vidéke. Érdekesége, hogy a kedvezőtlen ökológiai körülmények folytán mennyire anthropophilizálódnak a madarak, a kertekbe és parkokba húzódnak be.

Ez a vasúton 78 km hosszú szakasz, főleg 1965 óta, erősen beépült. A parton alig maradt érintetlen szakasz, mert ahol nem épültek nyaralók, ott – kivéve a part legdélibb részét – kemping-táborokat létesítettek és befásították a réteket. De még a viszonylag érintetlen part is erősen változik, eliszaposodik, majd benádasodik. Ez áll nemcsak a tágabb értelemben vett Keszthelyi-öbölre, hanem pl. a Balatonboglár és Fonyódliget közötti partra. Az Aliga körüli parton a nádasok terjedéséről már KOLOSVÁRY (1935) is panaszkodott.

Korábbi tanulmányaimban írtam a szántódi rév és Zamárdi között fekvő fővényes parton és előtte elterülő vizen folyó madárvonulásról (1942, 1943, 1947), részben a Balatonszemes és Balatonlelle közöttiről is (1947), majd a Balaton-part madarairól szóló tanulmányomban (1970) főként a Balatonberény körüli part életével foglalkoztam. Mire ez utóbbi dolgozat megjelent, a helyzet idejét múlt, az elnadasodott parton a lilék, partfutók stb. többé nem találták meg táplálkozó és pihenő helyeiket. Pedig a helyi lakosság is Csicsergőnek hívta azt a kavicsos, fővényes földnyelvet, mely Balatonberénynél nyúlt a Balatonba, a sok madara miatt. A földnyelv előtt a zátonyképződés is erős volt. Jegyzeteimbe 1951. II. 28-án azt írtam: a magas vízállás elöntötte a partot piszkos hordalékkal, de a zátony csúcsa kilátszik a vízből. 1957. IX. 22-én jegyzem meg először, hogy a part eliszaposodik, a nádas terjeszkedik, de még van zátony. 1959. IX. 27-i feljegyzésem: A fővényből alig maradt néhány méter, a többi benádasodott, a zátonyok beolvadtak a „Csicsergőbe” és az egész összefüggő nádtengerré alakult. A folyamat 1962 tavaszára befejeződött. Eközben a part mögötti rétet felparcellázták, rajta rohamos építkezés kezdődött. Ma a község víkendtelepe kőházas, kertjeik pedig befásították. A Balatonmária felé eső csúcán ültetett fekete fenyves is szépen kifejlődött. Ez a partszakasz mindig kemény pannon-agyagból állott.

De Balatonberénynél történt egyéb változás is. A strand kiépült a Balatonnál szokásos módszerrel, hogy egy kőgátat húznak beljebb a vízben, ha ez kész, jön

a kotrógép és csöveken át a gát és part közötti részt a kotorékkal feltöltik, majd amikor az iszap leülepedett, gyepesítik, fásítják. A másik változás, hogy megszüntették a vasútállomás alatti lóitatót, ahová szekerekkel jártak le, ezt is a fenti módszerrel parkosították. Ezek után csak olyan madarak pihenhetnek meg – természetesen a fürdőidény után – „melyek a hullámvéréses gátvédő kötömbök között szeretnek keresgélgni, mint a billegető cankó stb.

Az 1960-as években gyakran végigjártam a Balatonboglár és Fonyódliget közötti partot, mely szintén fővényes volt, mögötte homokos réttel, de mint említettem, ez is kezd benádasodni. Ma itt a járás lehetetlen, annyi – a vízbe is benyúló – kerítést húztak és üdülőket építettek. Fonyódliget felé pedig a fekete fenyőültetvény felnövekedett és a fák közt a kempingtábor.

A vizsgált területet délen a Balatonszentgyörgy vasútállomás és a part, a szentgyörgyi öböl, mely ugyan közigazgatásilag Balatonberényhez tartozik, és egy nagy kiterjedésű homokos rét határolja. Ennek közepe mocsaras volt, de lecsapolták több-kevesebb eredménnyel. Több igen szépen fejlett, fanagyságú galagonya állt a műút felőli oldalán, de ezeket 1950 körül kivágták. Viszont a vasútállomás tövében alakult ki egy mocsaras terület az 1960-as években. A part mindig is iszapos volt, csak időnként ütötte fel fejét a fővény. Ennek ellenére csak 1970 után állott be az elnadasodása. Ez a parti rész csatlakozik közvetlen az ún. „Iszaphoz”, amelyről szintén írtam (1976). 1974 után erre felé is terjeszkedni kezd a berényi üdülőtelep.

A vasúti töltésnek a Balatontól ellenkező oldala régi időktől fogva mezőgazdasági terület, erősen hullámos terepen. Aliga és Siófok között javarészüket el is kerítik, így itt a mozgás igen korlátozott lehetőségű.

A Szentgyörgyi-öböl benádasodás előtt. – Die Bucht von Balatonszentgyörgy vor der Beschilfung. Balatonszentgyörgy, 1963.IX.13. (Photo: Dr. Sterbetz István.)

A szántókat régebben berkek szakították meg, ahol a sédek a dombok völgyein át a Balatonba igyekeznek. Ilyen volt Széplak és Zamárdi között a Töreki-láp, a Balatonszemes és Balatonlelle közötti berek, a Balatonboglár és Fonyód közötti berek – a Nagyberkek nyúlványa – stb., melyeket halastavakká alakították át, amiről részletesen írtam.

A berkek közül még megemlíthetem a Siófoktól délkeletre egykor elterült mocsarat, melyből eredetileg a Sió eredt, már régen felszámolták. Hasonló sors vár a Zamárdi és Szántód között elterülő széles területre, mely berket még virágzása korában sikerült HOMONNAY-nak 1936–40 között kutatnia. Ma már csatornázva van és csak magas vízállás idején tér vissza a berki jelleg, különben kaszálókká, kisebb részben konyhakertté alakult át.

Tárgyunkhoz tartozik a Nagyberkek is, mely Balatonboglártól indult ki, majd a fonyódi hegy alatt összeshűkülve igazi területe kiszélesedik Buzsák, Somogy-szentpál, Kéthely és Balatonkeresztúr községek határai között. Lecsapolása már 1890-ben megindult, de még a széles fonyódi és keresztúri csatornák megépítése után sem tudta az ember teljesen meghódítani ma sem a természetétől. A XIX. században a Nagyberket kutatta a legtöbb ornitológus.

A terület érdekes kis tava Balatonszabadi határában a Sós-tó. A Balatontól néhány száz méterre, emelkedettebb lapályon. A Balaton felőli oldala nyitott, délnyugati partja homokfalba ütközik. Az északkeleti oldala nádas, a délkeleti csúcsán elágazó sziget égegyessel, a műút felé mocsárba megy át. A szigeten már 1950 körül házat építettek, majd az egész tavat úttörőtábornak kerítették be. Eredeti jellege megszűnt.

A terület jellemző elemei a magas löszfalak, melyek közül az Aliga és Gamásza közötti a vasútépítés folytán elvesztette ezen jellegét, de jól láthatók Földvár és Szárszó, valamint Fonyód és Bélatelepek között – parttól távolabb egyes völgyekben is. A falak alatti fák igen sudár növéssé kényszerülnek, főleg akácok, gyér aljnövényzettel (bodza stb.). A löszfalakba számos madár (partifecske, csóka stb.) fúr üregeket, melyeket másodlagosan új lakók népesítenek be (vörös vércse, verebek stb.). Olykor gyurgyalagok is ide települnek.

Az erdők, szemben a veszprémi parttal, csak itt-ott ugranak ki a Balatonig. Először Zamárdinál, majd a földvári, a boglári hegy, és elsősorban a fonyódi bazaltkúp, melyet a Balaton és a Nagyberkek teljesen körül kerít.

A legnagyobb összefüggő erdőség, főleg tölgyes és akácos csak helyenként bükk-állománnyal, Balatonkeresztúrtól Balatonszentgyörgyig, illetve délnek messze le Somogyba elhúzódik. Hollád, Tikos és Fonyód között a Kis-Balaton berkei messze benyomulnak az erdők közé, viszont az erdőség tagjának tekinthető a már síksági jellegű vörsi erdő. A fenti körülmények azonban arra mutatnak, hogy ezek az erdők inkább a somogyi dombvidéket, mint a Balaton-környéket jellemzik.

A fonyódi öreg tölgyes, a szalakóta, csóka stb. fészkelőhelye. – Alte Eichen-Au bei Fonyód, die Brutstelle der Blauracke, Dohlen, usw. Fonyód, 1976.VIII. (Photo: Papp Sándor.)

Mivel a terület erősen mezőgazdasági jellegű – a szántókon kívül pl. a kiterjedt boglári szőlő- és gyümölcsgazdaság – ezért van az, hogy ma már a legtöbb madár a nagy forgalom és zavartság ellenére is a szépen fásított üdülőtelvek közé húzódik be, és az ember közelségében fészkel. A dísznövények változatos bogyo- és magtermése a téli vendégmadaraknak is gazdag táplálékforrása. Erre már HOMONNAY (1940) is utalt. Tehát a kertek és parkok madárvilága jellemzi legjobban a Balaton déli partját.

Kutatásának története elég messzi időkre húzódik vissza. Az 1790-es években már GROSSINGER is szerzett tapasztalatokat a vidékről. 1840-ben LANDBECK keresi fel a Nagyberket, melynek behatóbb kutatásával indul meg a somogyi part vizsgálata. SZIKLA 1883–1889 között járt és gyűjtött a Nagyberkekben és Balatonszemesen. Ide hívja meg MADARÁSZ-t és REISER-t is (1886). Az 1890-es, ún. „minta megfigyelés” alkalmából HERMAN OTTÓ is Somogy-szentpált – az akkori Tótszentpált – választja őrhelyének. 1892-ben HOMEYER fordult meg a Nagyberkekben és Holládon. A lecsapolás miatt ezután a kutatás súlypontja a Kis-Balatonra tevődik át.

1895-ben LOVASSY a Tudományos Akadémia támogatásával rövid ideig a Sós-tavat tanulmányozza.

GAAL GASZTON 1895–1915 között gyűjt és közöl adatokat Balatonboglár körüli berkekben és parton, melynek szomorú jövőt jósol (1903), és meghívja CHERNEL-t és CSORGEY-t is.

1896-tól kezdve SZALAY LAJOS ELEMÉR mint körörös – előtte a Madártani Intézet gyakornoka – 1960-ban bekövetkezett haláláig küld adatokat és anyagot Fonyódról.

1917-ben a Nyírségből kerül Enyingre, illetve Ecsispusztára BESSENYEY ISTVÁN, aki 1823-ig gyűjti a madárvonulási adatokat, melyeken azonban néha érződik, hogy előző otthona reminiscenciáit nem küzdheti le.

KELLER már keveset fordult meg a Balatonnak ezen a partján, de publikált adatokat Balatonszentgyörgy, Hollád, Tikos és Sávoly határából.

1936–40 között HOMONNAY az irmapusztai és földvári halastavakon kívül főleg Rádpusztá környékét és a szántódi berket tanulmányozta.

1941–43 között sokat jártuk PÁTKAI-val és VERTSE-vel a zamárdi fővenypartot, CLAUD THIBAUT DE MAISIÉRES is csatlakozott hozzánk. Ebből az időből sok adatot kaptunk KADA ISTVÁN, KLASZ IVÁN, MÉHES GÉZA és SIKÓ SZILÁRD kollégáktól, a Nagyberék környékéről, valamint NEMESTÓTHY-SZABÓ GYORGY-tól Balatonszentgyörgyről. Egy előkerült jegyzetlap mutatja, hogy VASVÁRI is járt náluk.

BARTHOS GYULA több tanulmányt írt Buzsák, valamint Zamárdi környékéről, AGÁRDI a Nagyberékről, GRÖSSLER pedig 1961-es útjáról számolt be.

1946 óta magam a part legtöbb pontján megfordultam, rendszeresen azonban a Balatonszentgyörgy és Balatonberény közötti partot, valamint Fonyódot látogattam, hosszabb időt sikerült eltöltenem Balatonszabadin és Balatonlellén is.

Igen hálás vagyok azoknak, akik azóta adatokat adtak át nekem: W. BERG, BOGDÁN LÁSZLÓ, FARKAS TIBOR, DR. GYÓRY JENŐ, D. HERMANN, KIRÁLY IVÁN, DR. PÁTKAI IMRE, SCHMIDT EGON, DR. STERBETZ ISTVÁN, DR. SZIJJ JÓZSEF, DR. SZIJJ LÁSZLÓ, DR. TAMÁS JÁNOS, DR. VERTSE ALBERT, WARGA KÁLMÁN, G. WINDIRSCH, WILCSEK JÓZSEF.

Még további kutatást kívánnak a somogyi dombok erdőségei és a változó arculatú Nagyberék, mely újabban ismét felkeltette a természetvédelem érdeklődését.

Megfigyelt madárfajok:

1. *Sarki búvár* (*Gavia arctica*): Marcaliból (1930. XI. 22.) és Siófokról (1931. XII. 31., 1932. I. 1., VASVÁRI) voltak régebbi adatok. Magam Balatonberény előtt 1950. XII. 27. (1) és 1952. XI. 10. (2+1), Bélatelep előtti vízzen 1955. XII. 13. (2) és a fonyódi mólónál 1958. XI. 21. (1) és 1970. XI. 20-án (2 db) láttam.

2. *Kis vöcsök* (*Podiceps ruficollis*): HERMAN Varjas-kénél 1890. IV. 7-én gyűjtötte; HOMONNAY (1940) szerint költ a berkekben. 9 ízben találkoztam kis vöcsökkel főleg Balatonberénynél és a Szentgyörgyi-öbölben a Balaton vizén, valamint a Balatonszentgyörgy vasútállomás melletti mocsárban. Legkésőbb Berénynél 1952. XI. 10-én láttam. A fonyódi kikötőben észlelt két példány adata még tavaszi vonulásra utal. (1957. IV. 12.)

3. *Feketenyakú vöcsök* (*Podiceps nigricollis*): LOVASSY 1895-ben a Sós-tó állományát 2 párba becsülte. HERMAN az első tavaszi érkezőket Somogyszentpálnál 1890. III. 27-én látta, GAAL Balatonlellénél 1896. III. 26-án. Én a Balaton vizén csak ötször találkoztam vele, mindig vonulási időben, legkésőbbi megfigyelésem: Balatonberény, 1958. XI. 24 (3 db).

4. *Búbos vöcsök* (*Podiceps cristatus*): LOVASSY és HOMONNAY szerint a parti nádasokban és a berkekben egyaránt fészkel, az utóbbira példa a szántódi berkek. GAAL legkorábbi tavaszi adata: Balatonlelle, 1896. III. 26. A búbos vöcsök őszi eltűnése és tavaszi megjelenése tapasztalatom szerint a tó befagyásának és felengedésének függvénye. 1947–75 között a Balaton déli partjának csaknem összes pontján 247 esetben találkoztam búbos vöcsökkel vagy kaptam híreket róla. Az esetek legnagyobb száma (78) IV-ra esik, legkorábban 1951. III. 16-án (1) Balatonberénynél, legkésőbbben ugyanott 1961. XII. 12-én (1) láttam. A már több ízben leírt őszi tömörülését (20–25) dankasirályokkal 1961. X. 5-én észleltem a fonyódi mólónál. Megjegyezhetem továbbá, hogy 1963. VII. 6-án 3 példánnyal találkoztam a Sós-tón.

5. *Vörösnyakú vöcsök* (*Podiceps griseigena*): A halastavakon kívül csak HERMAN említi tavaszi érkezését Somogyszentpálról 1890. III. 21-én, valamint BESSENYEY 1922. III. 23-án Enyingnél.

6. *Rózsás gödény* (*Pelecanus onocrotalus*): GROSSINGER (1793) írja: „... in paludibus Balatoni circumfusis...” MACHAY közleménye szerint Enying határában 1950. X-ben lőttek egy fiatal tojót.

7. *Nagy kárókatona* (*Phalacrocorax carbo*): A faj csak 1947-ben telepedett meg a Kis-Balatonban, nincsenek is korábbi közlések előfordulásáról. Azóta azonban a Kis-Balatonról az irmapusztai halastavakig rendszeres a mozgásuk a Balaton felett, hazatérőben gyakran átrepülnek a fonyódi hegyet is. 1948–73 között 134 esetben, főleg IV-ben (34), tehát etetés idején láttam áthúzó példányokat vagy csapatokat, pl. Balatonberény előtt 1960. IV. 3-án (16, max. 5 egy csapatban), 1956. IV. 23-án (24) stb. Az ugyanitt levő zátonyon 1952. IV. 20-án 4 pihen, utána begyalogol a vízbe, s ott úszik. Legkorábban is itt láttam őket 1959. III. 6. (2), legkésőbbben Balatonfenyvesnél 1964. XI. 21. (1).

8. *Szürke gém* (*Ardea cinerea*): A halastavakat kivéve a déli parton legfeljebb a Nagyberékben fészkel, a többi területet csak táplálékszerző útján érinti. HERMAN 1890-ben Nagy Drenyavárnál találta telepét a Nagyberékben. Számos jelentést találunk tavaszi érkezéséről, melyek közül a legkorábbi: Balatonlelle, 1896. III. 9. (GAAL), de vannak IV-i adatok is. A legkésőbbi elvonulás: Enying, 1921. X. 14. (BESSENYEY.) Magam – eltekintve a halastavaktól – 241 esetben találkoztam szürke gémmel, legtöbbször IV–V-ben (49, 50), illetve IX-ben (47), legkorábban balatonszentgyörgyi-öböl, 1959. III. 6. (1), legkésőbbben Balatonberény, 1968. XI. 17. (1), de még 1961. XI. 14-én is Fonyód felett 32+12-es ékek húztak át. Gamásztól Balatonszentgyörgyig mindenfelé láttam a Balaton felett, sőt a Sós-tón is (1960. VII. 2., 2 db). Kiülnek pihenni a zátonyokra (pl. Balatonberény, 1950. XI. 9., 1; 1956. IV. 22., 1; Balatonszentgyörgy, 1951. VI. 5., 4 db stb.), sőt láttam, hogy a vízre is leszáll (Fonyód, 1955. VI. 27.). Sokat vadásztat a réteken is.

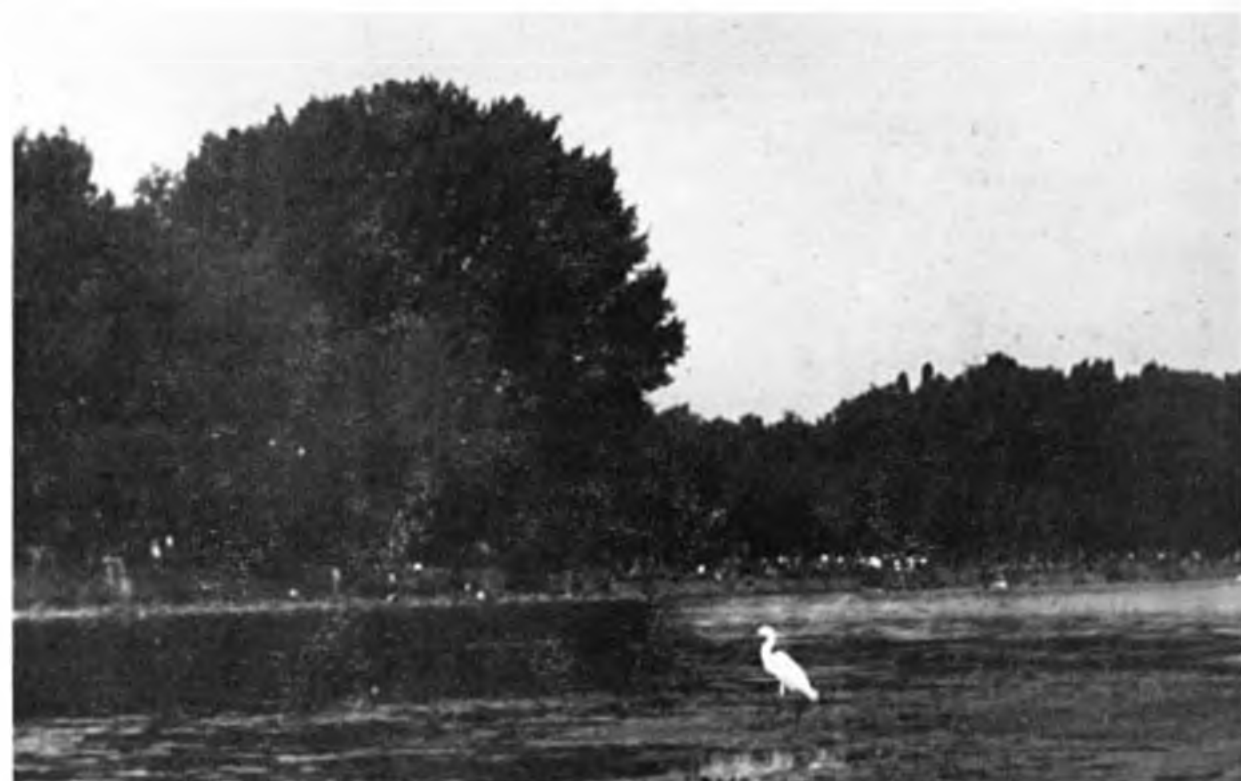
9. *Vörös gém* (*Ardea purpurea*): A halastavak kivételével a déli partot korántsem látogatja olyan gyak-

ran a vörös gém, mindössze 44 esetben találok vele. A Nagyberékben SZIKLA találta telepét 1883-ban, amikor kanalasgémekkel vegyesen ezres telepet alkotott (vigyázzunk SZIKLA eltűzött számadataira). HERMAN 1890-ben szintén megtalálta telepét, ahová IV.3-án érkezett. HOMEYER 1892.V.25-én a Nagyberék leggyakoribb gémfajtájának tartotta. További telepeire bukkant HOMONNAY 1938 körül a lellei és a szántói berkekben, az utóbbiban 1954-ben láttam utoljára, STERBETZ még 1961-ben is. GAAL észlelte legkorábbi érkezését Balatonbogláron 1898.III.26-án, a legkésőbbi távozását CHERNEL 1917.X.1-én. VASVÁRI egy Fonyódon elejtett példány gyomrában (1897.VIII.) *Cybister*- és *Hydrous*-álcákat, *Notonecta*-t és *Naucoris*-t talált, ugyanebben még KOLOSVÁRY *Argonetta aquatica* nevezetű pókot. Én a déli parton leggyakrabban V-VI-ban találok vörös gémmel (15, 14 eset), legkorábban Balatonberénynél 1953.IV.19-én (2), legkésőbbben a szentgyörgyi öbölben 1951.IX.11. (1 db). A vörös gém is néha kiül a zátonyra (Balatonberény, 1951.VIII.15., 1 db).

10. Üstökös gém (*Ardeola ralloides*): SZIKLA szerint 1883-ban telepedett meg a Nagyberékben és 1886-ban már több százas telepe alakult ki. 1887-ben CHERNEL is látta, HERMAN pedig 1890.IV.25-én tojásokat talált fészékében. A lellei berkekben GAAL csak 1896-ban találkozott üstökös gémmel, magam is mindössze 17 esetben Balatonberénynél és Balatonszentgyörgynél, főleg V-ban. Legkorábbi adatom: Balaton-

berény, 1963.V.7. (1), a legkésőbbi 1959.IX.27. (2). Negyél több példányt egy csapatban sohasem láttam. Még további híreket kaptam, hogy TAMÁS 1969.V-ban Balatonmáriánál, STERBETZ pedig 1961.VII.8-9-én Zamárdinál észlelte.

11. Nagy kócsag (*Egretta alba*): A XIX. századból a Nagyberék költő állományáról szóló adatok ellentmondóak. SCHENK-nek volt egy adata, hogy 1835-ben 10 pár költött. SZIKLA 1883-ban állapította meg fészkelését, sőt szerinte 1886-ban 100 pár is volt, ezzel szemben REISER csak 10 párról beszél. 1890-ben a késői nádegetés ellenére HERMAN 5 párt talált, 1892-ben HOMEYER szerint 11 pár költött. Nagyberki fészkelését megállapították még CHERNEL 1898-ban és LOVASSY 1903-ban, valamint 1914-ben (2 pár). Utána a Nagyberket az ornitológusok elhanyagolják, részben azért, mert az akkor már gazdagabb Kis-Balaton környékben megközelíthető, másrészt pedig, mivel a Nagyberék nagy része szárazra került a csatornázás folytán, és bármilyen magas is időnként a vízállása (1895, 1940), a Somogyszentpállal határos részeket kivéve a csatornák segítségével hetek alatt le tudják a vizét szivattyúzni, amint ezt magam is tapasztalhattam 1966.X.5-én. Az 1940-es magas vízállás mellett KADA szerint valószínűleg ismét fészkel a nagy kócsag a Nagyberékben. Hasonló híreket hozott 1975-ben GYÖRY, de ez a jövő kutatási feladata. A szántói berkekben HOMONNAY 1938.IV.27-én 6 darabot figyelt meg.

Kis kócsag a siófoki strandon. — Seidenreiher am Strande von Siófok. Siófok, 1961.VIII. (Photo: Dr. Tapfer Dezső.)

1946–71 között 91 esetben találok nagy kócsaggal a somogyi partvidéken, főleg Balatonberény és Balatonszentgyörgy között, illetve kaptam híreket előfordulásáról, főleg TAMÁS-tól Balatonmáriáról (1950.III.30., 2; 1954.IV.10., 1; 1969.IV.18., 2 db). Látam továbbá Balatonföldvárnál (1953.IV.16., 1), Jankovich-telep és Fonyódliget közötti parton (1961.VIII.30., 2 db). BOGDÁN 1966.IX.30-án 14 példányt figyelt meg a fonyódi hegy mögötti Nagybereken. Legkorábban Balatonberénynél 1951.II.16-án láttam (2 db), legkésőbbben ugyanitt 1958.XI.24-én (2). Legtöbbet a balatonszentgyörgyi réten figyelhettem meg 1954.VIII.28-án (40–50), mert különben főleg magányos példányokról volt szó, melyek a zátonyokra is kiülnek időnként.

12. *Kis kócsag* (*Egretta garzetta*): SZIKLA szerint 1886.V-ban vegyes telepen fészkel batlákkal, üstökös gémekekkel, bakcsókkal és szürke gémekekkel. 1890-ben HERMAN nem találta fészket.

1949–72 között 51 esetben láttam vagy kaptam hírt előfordulásáról. Magam többnyire Balatonberény és Balatonszentgyörgy között találok nagy kócsaggal, legkorábban 1967.IV.17. (2), legkésőbbben 1958.IX.27. (1). TAMÁS Balatonmáriáról jelezte (1969.IV.; 1972.V. 31., 2 db), PÁTKAI Őszödéről (1968.V.20., 6 db). De láttam Siófokon is 1961.VIII.14-én egyet a fürdőzők között magát nem zavartatva keresgélni, amit TAPFER le is fényképezett.

13. *Bakcsó* (*Nycticorax nycticorax*): SZIKLA szerint 1886-ban nagy számban fészkel a Nagybereken, de 1890-ben HERMAN már nem találja fészket, csak V.1-ben állapította meg érkezését.

1950–72 között 36 esetben találok nagy kócsóval, illetve kaptam hírt előfordulásáról, főleg V-ból Balatonszentgyörgy és Jankovich-telep közötti partszakaszi. Legkorábban TAMÁS észlelte Balatonmárián 1969.IV. 8-án (2), legkésőbbben Balatonberénynél láttam 1951. IX.11-én, de MÉHES 1941.IX.25-én is találok Őreglaknál kettővel. VASVÁRI a Balatonföldváron 1930.IV-ban elejtett példány gyomrában 9 ásobékát, bogár- és növénymaradványokat talált.

14. *Törpegém* (*Ixobrychus minutus*): LOVASSY és HOMONNAY szerint a parti nádszegélyben költ. SZIKLA 1886-ban nem találta a Nagybereken, viszont REISER VIII.30-án egy olyan példányt lőtt, melynek tarkóján pehelytollak voltak. Az irodalomban Ényingről és Őreglakról találunk adatokat. VASVÁRI megtalálta a szántódi bereken, ahol GRÖSSLER még 1961.V-ában is találkozott törpegémmel. KIRÁLY 1964.IX.11-én Gamásánál látta, SZIJJ Bélatelepnél és Balatonfenyvesnél VII–VIII-ban, TAMÁS Balatonmária parti nádasában 1968.VII.15. körül gyakran vélt.

1960 és 1963.VI–VII-ban négy ízben találok vele a Sós-tavon. Többi adatom Balatonlelle, Bélatelep, Balatonmária, Balatonberény és Balatonszentgyörgy partjáról V–IX. hónapokból származik (10), de Balatonberénynél 1965.XI.25-én is megfigyeltem egyet.

15. *Bölömbika* (*Botaurus stellaris*): Somogyszentpálról 1890.III.7-éről jelzi HERMAN érkezését, illetve megszólalását. HOMEYER 1892-ben 3–4 párra becsüli az itteni állományt. Észlelték még BESSENYEY Enyingnél,

GAAL Balatonlellénél, CHERNEL a boglári bereken. BESSENYEY 1922.III.23-án figyelte meg az elsőt és XI.8-án az utolsót. STERBETZ találkozott bölömbikával Zamárdinál. Két, Balatonmáriánál elejtett példány gyomrában *Rutilus rutilus*-t talált. TAMÁS ugyanitt 1968.X.27-én látott egyet. Magam csak Balatonberény-nél 1951.IV.30-án hallottam távolról szólani.

16. *Fehér gólya* (*Ciconia ciconia*): A fehér gólya tavaszi érkezéséről számos adatot találunk az irodalomban, közülük a legkorábbi Balatonlelle 1896.III.21. (GAAL), az adatok java része azonban áprilisi. Az elvonulási adatok zöme augusztusi, a legkésőbbi Balatonszemes, 1949.IX.15. MARIÁN (1968) összevetette az 1958. és 1963. évi állományt, s erős ingadozást, főleg számbeli apadást állapított meg. Így Somogyszentpálon, ahol már HERMAN 1890-ben jelezte fészkelését, 1956-ban 29, 1958-ban 27 fészket jelentettek, 1963-ra már csak 4 lakott fészkek maradt. Látrányban is 11-ről 5-re csökkent öt év alatt a fészkek száma. A Balatonvidék „gólyavárosa” Balatonújlak volt, amint ezt már HOMONNAY 1935–40 között megállapította. Itt viszont 7-ről 18-ra emelkedett a fészkek száma, de közben 1958-ban 35 fészket is számláltak. Mindez ma már a múlté, mivel részben a lakosság viseltetett ellenszenvvel a gólya iránt, és a kéményekre lécekből összeállított gúlákat szerelt, hogy a gólya ne foglalhassa el fészket, amint erről 1967.VI.22-én dr. G. ZINK-kel meggyőződhattunk. A falut többször bejárva már csak 1 lakott fészket találtunk. Másrészt a nagyberki vadgazdaság irtatta a gólyákat. Ugyan dr. EÖRDOGH TIBOR a vadgazdaság vezetője ZINK-nek úgy magyarázta ki magát, hogy a vadőröknek megtiltották a gólya lövését, de utasították, hogy melléje célozva riaszták őket. 1894–1925 közötti évekből a következő községekben származnak az érkezési adatok: Enying, Gamásza, Balatonkiliti, Kőröshegy, Balatonszemes, Balatonlelle, Balatonboglár, Lengyeltóti, Marcali, Balatonújlak, Balatonkeresztúr, Balatonberény, Balatonszentgyörgy, Vörs, Hollád, Sávoly. GULYÁS Vörsről 1922–25 közötti időből pontos adatokat szolgáltatott a költés lefolyásáról. HOMONNAY (1941) a Balaton vidék gólya-kataszterét állította össze. Közte van már az az érdekes eset, hogy a rádpusztai romon is fészkel a gólya.

Az 1948–75 közötti megfigyeléseimet, mint a többi fajnál, a gólya esetében is havonta összeállítottam, de ezeknél sokkal többet mond, ha az egyes fészkek sorsáról számolok be: Balatonvilágoson 1949–53 között kéményen lakott fészkek. A ház átépítése miatt 1954-ben a gólyafészket egy faállványra helyezték át. Ezt a gólya elfogadta és 1963-ig költött benne, míg nem 1964-ben elhagyta, 1969-ben azután le is bontották az állványt. Siófokon 1952-ben földszintes ház kéményére építette fészket a gólya, s eredményesen is költött, de már a következő évben elhagyta ezt a fészket. Szántód-major nagy épületének kéményén 1948 óta láttam a nyilván már régi fészket, melyben minden évben eredményes volt a költés, de 1975-ben nem tért vissza a madár. Viszont az épület mögött kialakult kis település kéményein 1972-ben két újabb gólya-

Gólyafészek madárhárítóval. – Storchnest mit Vogelscheuche. Balatonújlak, 1967. VI. 22. (Photo: Dr. G. Zink (Radolfzell).)

Betonoszlopon épült gólyafészek. – Storchnest an Betonsäule. Somogyzsitfa, 1973. (Photo: Papp Sándor.)

Betonoszlopon épült gólyafészek. – Storchnest an Betonsäule. Tóska, 1973. (Photo: Papp Sándor.)

fészkek épült, az egyikben biztosan költött 1975-ben is. Balatonlellén a csatorna menti alacsony transzformátorház lapos tetején 1952-ben épült a fészkek, amely még 1962-ben lakott volt. Balatonbogláron a vasútállomással szemben álló emeletes ház kéményére 1950-ben rakott fészket a gólya, 1957-ben a fészkek erősen megromlottak, de a gólyák kijavították és költöttek is, majd 1964-ben a fészket több ízben eltávolították, a gólya ismételen megrakta, a közfelháborodás következtében végül is meghagyták a fészket, melyet csak 1974-ben hagyott el a madár. 1961-ben különös helyen épített Jankovich-telepen gyümölcsfák közé, almafára, közvetlen ház mellé a gólya fészket, melyben 1962-ben is költött. Fonyódon 1957-ben kaptam hírt, hogy Sándor-telepen van egy lakott fészkek, melyet nem tudtam ellenőrizni. 1958-ban az arra vivő betonút mellett, a kápolnával szemben álló fenyőre épített fészket a gólya, ahol még 1969-ben költött. 1970-ben BOGDÁN szerint áttelepült a hegyen fekvő községbe, ahol egy alacsony, csonkolt hársra rakta új fészket, melyben 1973-ban is költött. Balatonkeresztúron, a két műút elágazásánál magas épület kéményén 1951–73 között láttam a lakott fészket. Balatonberényben, bementés szerint, 1948-ban fenyőn állott a fészkek, mely 1962-ben pusztult el. Balatonszentgyörgyön a vasútállomással szemben álló ház kéményén 1950–69 között állott fészkek. 1970-ben két újabb fészkek épült az állomás két oldalán álló akácokon. Egyik még 1975-ben is lakott volt.

Gólyafészket találtam még Balatonszemesen, Ordacsehin, Fekete- és Fehérbézsényen, Pusztaberényben, Balatonszőlősön, Kéthelyen, Niklán (1 fenyőn, 1 útszéli akác, 1 kéményen), – mind kéményen. Újabb Magyarországon a gólya gyakran építi fészket villany-, főleg betonoszlopra. Ezen a területen az első ilyen fészket 1967-ben Balatonlellén láttam, azóta akad hasonló Balatonszemesen, Balatonújlakon, Vársón, Somogyzsitfán és Tásán is.

Mindössze 8 márciusi adatom van tavaszi érkezésről, a legkorábbi: Balatonszentgyörgy, 1957.III.17. Júliusban rendszerint kirepülnek a fiatalok, és megkezdődik a csapatba állás, pl. Balatonszentgyörgy rétségén 1957.VII.10-én 12 db, közöttük sok a fehér lábú. De még VIII. elején is nemegyszer a fészken tartózkodnak a fiatalok. A csoportolás idején szívesen társul a gólya más madarakhoz, pl. a fenti ponton 1954. VII.23-án szürkegémekkel és kis kőcsagokkal járt egy vagy marhákat kísért (1969.VIII.11.) TAMÁS is megfigyelte 1968.VIII.16–24. között a gólyagyülekezést Balatonmáriánál.

A legkésőbbi megfigyelésem: Balatonszentgyörgy, 1954.VIII.28. (2). BOGDÁN szerint Fonyódon 1972/73 telén sikeresen átteleltettek egy visszamaradt példányt.

17. Fekete gólya (*Ciconia nigra*): Az irodalomban mindössze egy adat található – a halastavakon kívül –: Siófok, 1896.IV.10. (1) (GAAL), majd ODOR figyelte meg Balatonszemesnél 1949.IX.15-én. Magam az Or-

Gólyafészkek kiszáradt tölgyfán. – Storchnest on durrer Eiche. Főnyéd, 1976.III. (Photo: Papp Sándor.)

dacsehi melletti réten 1957.IV.15-én láttam egyet, GYORY szintén egyet Balatonberény partján 1968.IX.15-én.

18. Batla (*Plegadis falcinellus*): CHERNEL értesülése szerint 1878 óta fészkel a batla a Nagybereken. SZIKLA 1886.IV.26-án nagy tömegről beszél. HERMAN 1890.III.8-án észlelte az érkezőket, később kisebb telepét is megtalálta, de 1891–95 között nem költött a Nagybereken. GAAL Balatonboglárnál 1897.IV.28-án és 1903.IV.23-án figyelte meg a fajt. 1900.VI-ban sok mutatkozott itt. BESSENYEY Enyingről 1923.IV.25-i adatot közli.

A halastavakon kívül én csak a berényi parton, 1950.IV.20-án láttam egyet, egy másikat 1968.XI.17-én először a szentgyörgyi öbölben, majd átrepült a vasútállomás melletti macsárhoz.

19. Kanalgém (*Platalea leucorodia*): SZIKLA 1893-ban a Nagybereken vegyes gémtelenen találta költve, 1886-ban százas telepére bukkant, de VIII.29-én REISER már csak egy 6-os éket figyelhetett meg. HERMAN szerint 1890.III.10-én érkezett, később telepét is megtalálta. Balatonlellén GAAL 1896.IV.16-án látta az elsőket és IX.11-én (1) az utolsót. Enyingről BESSENYEY vonulási adatai: 1921.IX.8.; 1922.IV.8.; IX.21. Balatonföldvár felett 1941.VII.29-én egy 15–16-os éket láttunk magasan húzni. TAMÁS 1972.III.30-án Balatonmáriánál látta.

A partra vagy az ordacsehi rétre beköborló egyedekkel 26 alkalommal találkoztam, főleg V-ban, legkorábban: Balatonszentgyörgy-part, 1961.IV.16. (1), legkésőbbben: Balatonberény, 1955.X.2. (4).

20. *Énekes hattyú* (*Cygnus cygnus*): Az énekes hattyú egyes években a Balaton vidék több pontján is megjelenik. BARTHOS 1920.VII. végén kettőt észlelt a Nagybereken Buzsáknál. KELLER szerint 1921.II.2–21. között Balatonkeresztúrnál 3-at láttak. SZALAY ugyan ezen hó végén szintén 3-at észlelt Fonyódnál. SZABÓ és KELLER 1921.I.18. (2) és 1922.II.23. (2)-ről Balatonszentgyörgyről írják meg előfordulását, de kétséges, hogy vajon nem a Kis-Balatonra vonatkoznak ezek az adatok. SZALAY szerint 1924.XII.21-én Fonyód és Balatonmária között a Balaton jeges széle felett repült egy át. HOCHÉKKER közli, hogy 1934.III.9-én 3 példány közül egyet elejtettek, de a hattyúk már akkor napok óta tartózkodtak Balatonmáriánál, és állítólag 4 öreg és 3 fiatal példányból állott a csapat. MÉSZÁROS G. LÁSZLÓ 1947.II. első felében Ozoránál, a Sió melletti kiöntésen 5 darabot látott. – Igen kétes az az adat, hogy az 1895-ös nagyberki magas vízállás idején visszatért volna költeni, ahogyan a Vadász Lap írta.

21. *Bütykös hattyú* (*Cygnus olor*): GROSSINGER-nél olvashatjuk, hogy a XVIII. század végén az „Olores” költöttek a Balaton körül. Balatonlellénél a Balaton felett 1955.I.9-én lőttek egy gyűrűs példányt, amely AUMÜLLER ruszti tenyészetéből 1954 őszén szökött meg. KASZA szerint 1964.II.10-én Siófokon a felőtt jégen mozgott, a közönség etette is.

22. *Nyári lúd* (*Anser anser*): SZIKLA 1883-ban a Nagybereken szép számmal találta fészkelve; 1886. IV.20. körül 25 fészket fedezett fel 1–8 tojással, de 4–5 fiókánál több nem kelt ki belőlük. V. végén, VI. elején vedlettek. HERMAN 1890.II.7-én észlelte az érkezőket, az 1895-ös árvíz kedvezett költésüknek. GAAL vonulási adatai: Balatonlelle, 1896.III.7. (sok), Balatonboglár, 1903.II.3. BESSENYEY-é Enyingről: 1921.X.8.; 1922.II.26.; 1923.II.9. BARTHOS Buzsáknál 1920.VII.11-én sokat észlelt. A zamárdi parton 1942.IX.7–24. között néhány mutatkozott. ŐSZE ISTVÁN a boglári bereken 1958.II.10-én látta az érkezőket. Igen jó költési helye BOGDÁN szerint Fonyódon a kaposvári vasútvonal és a sándorteleti műút közötti berek, pl. 1970-ben 30 párból állott állománya. 1974-ben megindult lecsapolása, egy részét már néhány évvel előtte halastavasították. A fonyódi hegy mögötti Nagyberekebe 1971. II. 1-én érkeztek.

Már HOMONNAY is megemlékezik a szántódi berek nyári lúdairól, melyek a lecsapolás ellenére sokáig kitartottak. 1947.V.26-án még láttam egy családot, utoljára 1966.VI.15-én figyeltem meg kettőt.

40 megfigyelésem van, főleg a Balatonszentgyörgy előtti partról, de láttam Balatonberénynél is, ahol néha kiültek a zátonyokra is (1953.X.20., 3 db), továbbá a fonyódi hegy felett elhúzni, Balatonszemes és Balatonlelle, Fonyódliget és Jankovich-telep közötti partszakaszokon. Legkorábbi észlelésem: Balatonszent-

györgy, 1949.II.23. (60–80), a legkésőbbi: 1948.XI.21. (12).

23. *Nagy lilik* (*Anser albifrons*): PETÉNYI-nek valahol a Balatonnál 1840.X.4-én lőtt „brachyrhynchusa” nagy lilik fiataljának bizonyult (MADARÁSZ). BESSENYEY enyingi adatait fenntartással kell fogadnunk, de szerinte vetési lúddal együtt 1921/22 telén 20–25 ezer telet át. SZALAY szíves közlése alapján 1943 őszén ötven év óta nem látott nagy lilik és vetési lúd tömegek jelentek meg Fonyódnál, ahonnan számos adatot köszönhetek BOGDÁN-nak: 1966.XI.11. (1000–2000); 1968.XI.11. (1500); 1970.XI.15–20. (1400); 1971. XII.8. (1000–1500); 1974.I.17–22. (8–9 ezer.) TAMÁS Balatonmáriánál 1969.X.8-án észlelte az érkezőket.

Magamnak 1948–65 között 50 megfigyelésem akadt, legkorábban Balatonberény, 1951.X.14. (12+A. fabalis), legkésőbbi ugyanitt 1952.III.18. (5), legnagyobb számú szintén itt 1951.XII.28. (2–3 ezer, melyeket a nagy köd leszorított), de 1953.XI.10-én is 80–100 mozgott. Siófok felett 1953.XII.6-án láttam erős húzást. Észleltem még nagy liliket gyakran Balatonszentgyörgynél, néhányszor Aligánál, Jankovich-telep és Fonyódliget között, Ordacsehinél és a fonyódi mólónál.

24. *Vetési lúd* (*Anser fabalis*): HERMAN Somogy-szentpálnál 1890.II.24-én lőtt egyet. SZALAY szerint Fonyódon 1896.II.2-án, a kemény fagy utáni enyhülés idején mutatkoztak ismét. CHERNEL a boglári bereken 1917.IX.30-án három csapatot látott, 1921.X.9-én 150–200 darabot. BESSENYEY szerint Enyingnél 1921. IX. 22. és 1922.III.15. közt tartózkodtak. KELLER Balatonszentgyörgynél 1920.X.4-én cca 600-at látott, de X.9-én már csak 100-at. SZALAY szerint Fonyódon 1941.IX.25-én erős húzásuk volt, 1943 őszén pedig a nagy lilikkel együtt 50 év óta nem látott tömegek mozgottak. PÁTKAI Zamárdinál 1941.IX.25-én észlelte (69), 1942.IX.23-án is már ott voltak (25). KERTTŐI JÁNOS 1956.IX.24-én jelzi érkezésüket és 1955.III.17-én távozásukat Balatonlellénél. ŐSZE ISTVÁN Balatonbogláron 1958.IX.16-án látta az elsőket, valamint 1958.II.10-én írja, hogy napok óta erős a húzásuk. REICHART GYULA leírása szerint 1965.XI. második felében Bélatelepen olyan tömegek húztak ki a Nagyberekből a Balatonra és vissza, hogy a lehulló ürülékük az esti órákban lehetetlenné tette az utcai közlekedést. BOGDÁN főleg a Nagyberekek a fonyódi hegy mögötti részét járta és innen sok értékes adatot adott át nekem: 1966.II.5–10. (cca 2000), de II.12-én már csak 200; 1966.IX.26. (30), XI.11. (1500–2000), XI.25-én eltűntek; 1967.X.8.; XII.6. (6000–7000); XII.7–16. (1000–1500); 1968.III.9. (60); 1971.II. elején (2000); 1971.IX.25. (érk.); XI.15–20. (5600 kukoricásban); 1970/71 telén igen változó számban, az időjárástól függően, de volt 3000–4000 is; 1971.III.9. (3000), X.25. (20–25); XI.1. (1000–1500) utána eltűntek; XII.8. (3500–4000); 1972.II.15. visszaérkeztek és a hó végéig kitartottak; 1972.XI.15–20. (1600); 1974.I.17–20. (32–40 ezer), de a felmelegedéssel eltűntek, továbbá Siófok 1962.IX.30. TAMÁS szintén szíves volt adatokat közölni Balatonmáriáról: 1968.X.7. (első), XI.17. (700–800); 1969.X.8. (első); 1970.X.12. (első). PÁTKAI Zamárdinál 1941.

IX.23-án látott vetési ludakat (25) és THIBAUT-val mi is láttunk 1942.IX.23-án.

Magam 1947–75 között 57 esetben találkoztam a déli parton vetési lúddal – természetesen helyesebb lenne ennél a fajnál is összesítve írni a kis-balatoni, az iszapi és a halastavi előfordulásokról együtt, mert így maradnak ki IX-i megfigyeléseim. – A legkorábbi adat: Balatonszentgyörgy, 1952.X.3. (6), a legkésőbbi Fonyód, 1949.III.24. (15–20).

25. Rövidcsőrű lúd (*Anser brachyrhynchus*) – EOR-DÓGH lőtt egy öreg példányt 1970.X.16-án Balatonfenyvesnél.

xx Hólyúd (*Anser caeruleus*): SZIKLA állítólag 1894. X.2-án látott volna kettőt.

26. Vörösnyakú lúd (*Branta ruficollis*): VASVARI szerint 1934 őszén Balatonszabadin sebeztek meg egyet, amely 1943-ig élt az állatkertben.

27. Tökéscréca (*Anas platyrhynchos*): Az 1895. évi nagyberki áradásos esztendő igen sok tökéscrécét csalt a területre. CHERNEL szerint 1917.IX. második felében a boglári berket lepte el ezernyi tömege, 1918. IX-ben pedig Balatonbogláron egy hajdinatorlát.

GAAL, SZALAY, BESSENYEY, KELLER és GROSSLER sok adatot szolgáltatott az irodalomban, továbbá HERMANN és BERG, GYÖRY, SZIJJ és STERBETZ további levélbeli adatokat adtak nekem, melyekből kiemelhető: Balatonfenyves, 1951.VIII.11. (800–900) és

1942.IX.7–24. között a zamárdi part uralkodó récefaja a tökés volt. BOGDÁN a Nagyberekben 1964. XII.10-én ezreket állapított meg, 1965.I-ban szintén. 1965.XI.15. körül REICHART GYULA szerint hasonló volt a helyzet. BOGDÁN további adatai: 1967.IX.10. körül (1200–1300, eredményes tavaszi költés után); X.13. (2000–3000); XII.15. (500); 1968.XI.11. (4000–5000); 1969.X.10. (5000); XI.15–20. (10 000); 1972/73 telén le nem szedett kukoricásban 20 000; a Balatonon Jankovich-telep és Fonyódliget között 1969.X.10. körül 5000–6000; Fonyód és Balatonmária között 1973. XI.15–20. között több ezer. GYÖRY is látott a szentgyörgyi öbölben 1968.IX.15-én 2000-et; TAMÁS szerint 1969.XI.15–16-án Balatonmáriánál 500. 1969.VIII.29-én Balatonberénynél lőttek egyet, melyet Ottenbynél (Óland, Svédország) 1967.XI.25-én gyűrűztek.

Magamnak 1946–72 között 385 megfigyelésem volt, melyek havi megoszlása a következő: I:7; II:13; III:35; IV:58; V:29; VI:17; VII:6; VIII:14; IX:69; X:68; XI:56; XII:13 eset. Sokszor még III-ban is a jégen pihenve találjuk a tökéscrécét. Nagyobb tömegeket észleltem: Balatonberény, 1949.XI.26. (600–800, sűrű csapatban zátonyon); XI.30. (800–1000 récének 80 százaléka); 1951.XI.20. (800–1000); 1952.XI.10. (600–800); Balatonszentgyörgy-part, 1961.VIII.30. (több ezer, MANNINGER); Jankovich-telep–Fonyódliget, 1961.IX.17. (500–600 erős vedlésben); Balatonszentgyörgy-part, 1962.

Athúzó tökéscréca-csapat. – Durchziehender Stockentenflug. (Photo: Szvevényi László.)

IX.8. (500–600); Nagyberek, 1965.XI.20. (600–700); Balatonszentgyörgy-part, 1966.XI.15. (500–600); 1969.VIII.31. (1500–2000); IX.4. (1000–1500) stb. Aligától Balatonszentgyörgyig mindenfelé találkoztam tőkésréccével.

28. *Böjti réce* (*Anas querquedula*): HERMAN 1890-ben megállapította fészkelését a Nagyberekben, érkezési dátuma pedig II.17. GAAL érkezési adatai: Balatonlelle, 1896.III.26.; BESSENYEY-é: Enying, 1922.III.6., távozása 1921.X.18. HERMANN és BERG Balatonberénynél látták 1962.VIII.10-én (10 db); a Zamárdi előtti vizen 1942.IX.7–24. között szintén mutatkozott; TAMÁS Balatonmáriánál 1973.III.6-án észlelte az elsőket (2).

Magam főként Balatonberény és Balatonszentgyörgy között láttam, néhány esetben Ordacsehinél, összesen 64 esetben, főleg IV-ban (25 eset). Legkorábban: Balatonberény, 1951.II.28. (♂); legkésőbbben ugyanitt 1963.X.23 (50–60), de 1950.III.9-én 90–100-at számláltam, Balatonszentgyörgy partján, 1959.III.6-án 60–70; IV.19-én 45–50 db. Általában azonban 10–20 példánynál többet egy csapatban nem láttam.

29. *Csörgő réce* (*Anas crecca*): 1890-ben HERMAN Somogyzentpálnál III.27-én látta az érkezőket, a boglári berekben CHERNEL 1917.IX.17-én egy csapatot; X.1-én sokat észlelt. BESSENYEY szerint Enyingre 1922. III.1. és 1923.II.9-én érkezett és 1921.X.18-án távozott. MÉHES 1941.IX.25-én Öreglaknál 4-et figyelt meg; PÁTKAI Zamárdi előtt ugyanezen a napon 15–20-at; mi THIBAUT-val itt 1942.IX.7–24. között is megtaláltuk. HERMANN és BERG Balatonberénynél 1962.VIII.10-én 5-öt figyelt meg; BOGDÁN a Nagyberekben 1966.IX.30-án 50-et, GYÖRY pedig a Balatonszentgyörgy előtti parton 1968.IX.15-én 30–40-et. A Camargue-ban teletlő és gyűrűzött példányok közül kettőt Balatonfenyvesnél (1957.IX.25.) és Tabnál (1958.III.30.) kerítettek kézre.

Csörgő réccével a somogyi parton 96 esetben találkozom, a következő havi megoszlásban: III:4; IV:8; VIII:3; IX:32; X:26; XI:21; XII:2 eset. Legkorábbi tavaszi adatom: Balatonszentgyörgy-part, 1959.III.6. (50–60), a legkésőbbi tavaszi adat: Balatonberény, 1950.IV.29. (2♂♀); a legkorábbi őszi adat: Balatonberény, 1950.VIII.28. (8–10). Balatonszentgyörgy-part, 1952.VIII.28. (3); a legkésőbbi 1961.XII.12. Balatonberény (11) és Balatonszentgyörgy-part (7). Nagyobb tömegeket láttam: Jankovich-telep–Fonyódliget, 1961.X.29. (80–90); Balatonberény, 1949.XI.26. (200–300); 1950.X.17. (120–150); Balatonszentgyörgy-part, 1952.X.6. (80–100); 1961.III.19. (300–400); 1963.X.23. (200–300); XI.13. (400–500); 1969.XI.14. (150–200) stb.

30. *Nyílfarkú réce* (*Anas acuta*): HERMAN Somogyzentpálnál 1890.III.8-án jelzi érkezését, és később a Nagyberekben meg is találta fészket. GAAL tavaszi adatai: Balatonlelle, 1896.III.9.; Balatonboglár, 1899.III.30.; KELLER adata: Balatonszentgyörgy, 1921.III.22.; BESSENYEY-é: Enying, 1922.III.2. és 1923.III.4. CHERNEL Balatonbogláron a berekben, de főleg a hajdina-

vetésben 1917.IX.29–X.1. közt nagy számban figyelte meg. THIBAUT-val mi is gyakran találkoztunk nyílfarkú réccével a zamárdi parton 1942.IX.7–24. között. TAMÁS Balatonmáriánál 1968.XI.15–16. (2) és 1972.II.26-án (♂♀) látta őket, utóbbiakat jégzajlásban.

Saját megfigyeléseim 1948–68 között: Balatonberény, 1949.XI.26. (3); 1950.III.9. (40–45); X.6. (6); 1951.IV.27. (♂♀); 1952.I.15. (1); IX.19. (2); 1953.XI.10. (♀); Balatonszentgyörgy-part, 1948.IX.20 (2); IX.29. (25–30); 1950.X.6. (3); 1958.IV.20. (8–10); IX.21. (♀); 1960.X.16. (♂♀♀); 1961.X.7. (2); 1962.IV.16. (♂); X.8. (2–3, vedlők); XI.8. (3); 1968.X.15. (♀).

31. *Fütyülő réce* (*Anas penelope*): HERMAN érkezési adata Somogyzentpálról 1890.III.8.; BESSENYEY két adatot közöl Enyingről: 1922.III.19.; 1923.III.7. Zamárdinál 1942.IX.7–24. közt megtaláltuk. TAMÁS Balatonmáriánál 1969.XI.15–16-án látott kettőt.

Saját megfigyeléseim: Balatonberény, 1949.X.20. (8–10, köztük csak egy ♂); XI.17. (6–8); 1950.III.16. (♂♀+♂♀ zátonyon); IV.20. (5); IX.20. (5); X.3. (65–70 kendermagos réccével); X.12. (35–40); X.14. (30); X.17. (60–70); X.21. (65–70); XI.14. (10–15); 1951.X.14. (8); XI.20. (9); 1952.X.11. (♂♀); X.15. (1); X.17. (♂); XI.10. (1); 1953.IX.27. (♂ tőkésekkel + ♀♀); 1954.X.20. (♀); Balatonszentgyörgy-part, 1948.IX.29. (3); 1950.X.6. (20–25); 1959.III.6. (5–6); IV.19. (7); 1960.X.16. (5–6); 1962.IV.16. (2); 1968.X.17. (1); XI.17 (4); Balatonmária, 1950.III.30. (2).

32. *Kendermagos réce* (*Anas strepera*): HERMAN Somogyzentpálnál 1890.III.15-én látta az elsőket, BESSENYEY Enyingnél szintén III-i érkezéséről beszél: 1922.III.18.; 1923.III.20. GAAL a boglári berekben fiatalokat látott 1903.VIII.31-én. Zamárdi előtti parton a IX-i átvonuláson 1941-ben és 1942-ben is észleltük, az utóbbi évben jóval kevesebbet.

Én a halastavakat kivéve a déli parton kizárólag Balatonberény és Balatonszentgyörgy között találkoztam 1948–69 között átvonuló kendermagos réccével 63 ízben, főleg IX–X-ben (22, illetve 25 esetben). Legkorábbi adatom viszonyítva a halastavakkal és környező területükkel elég kései: 1962.IV.16. (2 db), a legkésőbbi 1965.XI.25. (1). A tavaszi vonulásáról csupán 4 áprilisi és 1 májusi adatom akadt, van egy adat júliusból (1950.VII.27., 2 db), de ez az őszi mozgás kezdetét is jelentheti. Legtöbbet 1950.XI.5-én láttam (80–100).

33. *Kanalas réce* (*Anas clypeata*): Somogyzentpálra 1890.III.10-én érkezett (HERMAN), Enyingre 1922. III.12., 1923.III.29. (BESSENYEY). HOMONNAY megtalálta a szántódi berekben. 1941. és 1942.IX-ben ugyan mutatkozott Zamárdi előtt, de csak kis számban.

A halastavakat kivéve a déli parton – ez esetben szoros értelemben véve a partot – 28 esetben találkoztam kanalas réccével, és ebből csak egy adat vonatkozik a Jankovich-telep és Fonyódliget közti partszakaszra (1961.X.29., 2 db) a többi Balatonberény és Balatonszentgyörgy közöttire, főleg az utóbbi öbölre. Mindössze 3 adat tavaszi, a legkorábbi 1950.III.29. (♂). A legkésőbbi őszi adatom 1968.XI.17. (15). 20–25

pe'dánynál többet (1962.X.8., vedlők) a Balaton vizén nem láttam.

34. *Barátréce* (*Aythya ferina*): SZIKLA a Nagyberekben 1886.VI.12-én egy 6 fiókát vezető tojót figyelt meg. A Balaton vizére csak a költési időn kívül vetődik el, és rendszerint a jégtakarótól függően tartózkodik ott, így a Zamárdi előtti parton 1941. és 1942.IX-ben is láttuk. STERBETZ 1963.IX.13-án észlelte a szentgyörgyi öbölben (3), Béalatelep előtt 1973.II.20-án (30); TAMÁS 100-as csapatát figyelte meg Balatonmária előtt 1969.XI.15–16-án. BÉCSY a balatonszentgyörgyi vasútállomás melletti mocsárban 1971.IV.14-én látott hármat.

1948–72 között 51 esetben láttam a halastavakon kívül a Balaton szoros értelemben vett déli partján barátrécét, ebből egy adat Balatonmáriára (1950.III.30., 7 db), egy a Jankovich-telep és Fonyódliget közötti partra vonatkozik (1961.X.29., 15), a többi a Balatonberény és Balatonszentgyörgy közöttire. Az adatok többsége (21) X-re esik. Legkorábbi tavaszi megfigyelésem: 1959.III.6. (♂), a legkésőbbi őszi: 1961.XII.12. (6–8). Legnépesebb csapatát láttam: 1949.IX.20. (80–100); 1950.III.9. (60–80); 1952.X.29. (100–150); 1958.X.30. (100–150); 1972.X.19. (50–60); stb.

35. *Kontyos réce* (*Aythya fuligula*): BESSENYEY és KELLER vonulási adatait (III) az újabb vizsgálatok után alig használhatjuk (Enying, Balatonszentgyörgy), ellenben SZALAY Fonyódnál 1896.VIII.15-én lőtt egyet. Zamárdi előtt 1942.IX.14-én láttuk az elsőket; 1941.X.20-án számuk 600–700-at is kitett. HERMAN és BERG Balatonberénynél messze kinn a vizen 1962.VIII.10-én 47 darabot számláltak. SZIJJ 1956.IV.10-én látta őket Béalatelepnél, STERBETZ 1963.IX.13-án 12 db-t a szentgyörgyi öbölben.

1946–75 között Aligától Balatonszentgyörgyig mindenfelé láttam kontyos récét a Balatonon a következő havi megoszlásban: I:4; II:1; III:24; IV:48; V:5; VI:1; VII:1; VIII:2; IX:23; X:43; XI:32; XII:5 esetben. A rendszeres átvonulás, illetve áttelelés tehát IX–IV között zajlik le. 1966 óta azonban a faj déli irányú terjeszkedése már súrolja északnyugati határunkat, és a szétkóborló gácsérok hamar elérhetik a Balatont. Nyári adataimat ezért érdemesnek vélem tételesen felsorolni: Balatonberény, 1950.VI.17. (4); VII.27. (80–100); 1952.VIII.28. (20–30); 1962.VIII. közepe (sok). Ha a kiöntések kiterjedtebbek, azokon is megpihennek, pl. Balatonszentgyörgy, 1950.II.22. (800–1000) stb.

36. *Cigányréce* (*Aythya nyroca*): A Nagyberekben SZIKLA 1886-ban és HERMAN 1890-ben is megtalálták fészkelve, HOMONNAY pedig a Szántódi-berekben 1938 körül. A berkek madara, ezért a halastavakról szóló tanulmányomban többet foglalkoztam vele, a Balatonra viszonylag ritkán repül ki. HERMAN a Nagyberekből 1890.III.11-ről, BESSENYEY Enyingről 1922.III.9. és 1923.III.7-ről jelzi érkezését, távozását pedig 1921.X.25.; 1922.X.2-ről. Balatonberénynél 1942.V.10-én VERTSE látott egy párt – a Balatonmária felé eső nagy nádasban fészkelése nincs kizárva. Zamárdi előtt PÁTKAI figyelt meg egyet 1941.IX.25-én és THIBAUTVAL 1942.X.7–24 között is láttuk; STERBETZ a

szentgyörgyi öbölben 1963.IX.13-án 10 db-t észlelt, BÉCSY pedig a vasútállomás melletti mocsárban 1971.IV.14-én 9 db-t.

Erről a területről 1951–69 között mindössze 9 megfigyelésem van, s ebből is egy Ordacsehi, 1969.V.13. (♂♀), a többi Balatonberény és Balatonszentgyörgy közti partról: IV:1; V:3; VI:1; IX:3 eset, ami vonulására nem ad támpontot. Maximálisan 6-os csapatát láttam (Balatonszentgyörgy-part, 1963.IX.3.).

37. *Kerceréce* (*Bucephala clangula*): A Balaton jellegzetes téli récéje, melyet csak a jégtakaró kényszerít továbbvonulásra, amikor sem lesz állni nem tud a vízre, sem tápláléka után nem tud a víz alá bukni, és természetesen nyáron északi hazájába húzódik vissza. Somogyszentpálnál HERMAN az utolsókat 1890.III.10-én látta, KELLER a négy elsőt Balatonszentgyörgynél 1920.X.4-én. SZIJJ 1956.IV.9–10-én Aligánál 2-t, Szárszónál 70–80-at, Béalatelepnél 100–120-at látott. PÁTKAI Balatonlellénél 1954.VII.12–24 között naponta megfigyelt egy gácsért.

1948–75 között 156 alkalommal találkoztam kercerécével a somogyi parton, főleg XI-ben (40), illetve III–IV-ban (36, 34 eset). Ezren felüli tömegeket megfigyeltem: Balatonberény, 1953.III.14.; 1959.IV.6.; Béalatelep, 1973.XI.23., stb. Legkorábbi adatom: Balatonberény, 1969.X.12. (3) – ezután akkor tűnik el és akkor jelenik meg újra, amint a Balaton befagy, illetve jége felenged –, az utolsó észleltem: Balatonberény, 1950.V.30. (♂). Ugyaninnen további V-i adataim: 1953.V.11. (♀); 1954.V.14. (♀♀); 1962.V.4. (♂, 10 ♀♀).

38. *Jeges réce* (*Clangula hyemalis*): GYÖRY figyelt meg kettőt Siófokon 1960.I.15. és 23-án.

Fekete réce (*Melanitta nigra*): SZIKLA szerint Fonyódnál 1887.IV-ban lőtték, de MADARÁSZ kimutatta, hogy ez nem hazai példány (GRESCHIK, 1944), a másik pedig füstös récének bizonyult.

39. *Füstös réce* (*Melanitta fusca*): SZIKLA Fonyódnál 1886.IV.22-én ejtette el – lásd előbbi fajt –, egy másikat SZALAY ugyanitt 1927.XI.23-án.

40. *Pehelyréce* (*Somateria mollissima*): BOGDÁN szerint Fonyódnál 1961.X.16-án egy 6–7-es csapatból két fiatalot lőttek ki. Én Balatonberénynél 1953.XI.10-én láttam egyet.

41. *Kis bukó* (*Mergus albellus*): 1948–73 között 17 esetben találkoztam kis bukóval a somogyi parton a következő havi megoszlásban: XI:8; XII:3; I:3; III:3 esetben. A legkorábbi adat: Balatonberény, 1962.XI.6. (3 ♀♀), a legkésőbbi ugyanitt 1952.III.18. (3 ♂♂, 12 ♀♀); a legnagyobb számban itt 1952.XII.30. (3 ♂♂, 16 ♀♀, a befagyott Balaton lékén). A somogyi parton láttam még a fajt Balatonfenyvesnél és a fonyódi mólónál is.

42. *Nagy bukó* (*Mergus merganser*): GROSSINER (1793) „Mergi”-je valószínűleg vöcsök. Én a következő alkalmakkor figyeltem meg: Balatonberény, 1948.XI.13. (1); 1960.XII.12. (♂♀); 1965.XI.25. (3); Fonyód, móló, 1960.III.31. (♂♀); 1960.XI.23. (♂♀); 1965.XII.7. (♂).

43. *Örvös bukó* (*Mergus serrator*): Balatonszentgyörgy, 1948.XI.13 (3); Balatonberény, 1952.IV.20. (♀♀); 1952.X.31. (♀); Fonyód, móló, 1958.XI.24. (4♀).

44. *Darázsölyv* (*Pernis apivorus*): PÁTKAI figyelt meg egyet Balatonlellén 1954.VII.12–24. között.

45. *Barna kánya* (*Milvus migrans*): BESSENYEY Enyingnél 1923.IV.14-én figyelte meg, VERTSE Balatonberénynél 1942.V.5–12. közt, STERBETZ Zamárdinál 1960.VII.9-én, GROSSLER Szántódon 1961.V.21-én.

Láttam Aligánál 1951.VI.2-án, Balatonszabadin 1963.VII.2., Balatonberénynél 1951.VI.5. és 1953.V.13-án, mindig magányos példányokat.

46. *Héja* (*Accipiter gentilis*): Somogyszentpálon HERMAN látta 1890.II.24-én; BESSENYEY Ecsipusztánál 1917.I-ban lőtte; Zamárdin BARTHOS figyelt meg kettőt 1950.X.15-én; GROSSLER adatai: Balatonföldvár, erdő, 1961.V.28.; Szántód, 1961.V.29. Én csak Balatonkeresztúron láttam 1948.XI.21-én és Balatonberénynél 1952.X.25. (zátonyon ült), 1953.IV.27. (1).

47. *Karvaly* (*Accipiter nisus*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.II.23-án találkozott karvallyal. Fonyódon 1911.IV.17-én lőttek egyet. BESSENYEY-nek Ecsipusztán 1916/17 telén több észlelése volt, amint barátcinégét, erdei pintyét, mezei verebet kergetett, őt viszont vetési varjak. SZIJJ Balatonbogláron 1951.VIII.25-én látta, TAMÁS Balatonmárián 1969.IV.13-án.

Láttam karvalyt Fonyódon 1960.XI.14. és 23-án, Balatonberényben 1949.XI.26., 1950.XII.27., 1952.X.27., 1955.I.12., 1958.X.30., 1965.XI.25-én; Balatonszentgyörgynél 1959.X.18. (a Balaton felett a récéket zavarva); 1968.XI.17. (a rét felett vadászott).

48. *Egerészölyv* (*Buteo buteo*): SZIKLA 1886.VIII-ban Balatonszemesen kirepült fiatalokat látott, HERMAN Somogyszentpálról említi (1890.II.20.), CHERNEL a boglári berekből (1917.X.1.). BESSENYEY szerint 1916/1917 telén Ecsipusztánál 4–6 példány volt gyakran látható. 1932.V.11-én Balatonendrédén lőttek egyet, melyet Tardon 1929.VIII.8-án gyűrűztek (30 km NE). HOMONNAY 1938.V.29-én Rádpusztánál két fészket talált a 2 fiókaival, illetve 3 tojással. PÁTKAI a szántódi berekben 1941.IX.25-én észlelte, GYŐRY 1958.IX.27-én a szentgyörgyi parton, GROSSLER pedig 1961.V.19–VI.2. között Szántódnál és Balatonföldvárnál, végül KIRÁLY IVÁN 1964.IX.5-én a Sós-tónál, IX.14-én pedig Gamásánál.

1948–69 között 24 alkalommal találkoztam a déli parton egerészölyvvel Aliga, Balatonszemes, Balatonlelle, Ordacsehi, Somogyszentpál, Balatonberény és Balatonszentgyörgy határában a következő havi megoszlásban: I:2; III:5; IV:1; VI:1; VIII:3; IX:3; X:3; XI:5; XII:1 esetben.

49. *Pusztai ölyv* (*Buteo rufinus*): LENDL közli, hogy a Balatonszabadi melletti Szentmihálypusztán 1908.IX.2-án lőttek egyet.

50. *Gatyás ölyv* (*Buteo lagopus*): Kiruna-nál a svéd Lappföldön 1911 nyarán gyűrűzött gatyás ölyvet Enyingnél 1914.III.5-én lőtték le. Ecsipusztánál BESSENYEY szerint 1916/17 telén 15–20 példány telett, az utolsót 1917.III.11-én látta. 1921/22 telén is ott voltak.

Balatonkilitinél 1921.II.13-án látták. HOMONNAY szerint Balatonszemesnél 1937.XII.27-én és 1938.I.2-án 1–2 példány mozgott. TAMÁS Balatonújlaknál 1968.X.7-én találkozott gatyás ölyvvel.

Magam csak Balatonszentgyörgynél 1948.XI.13. (1) és Balatonvilágosnál 1961.XI.23-án (1) láttam.

51. *Kis békászósas* (*Aquila pomarina*): SZALAY Fonyódról 1929.IX.14-ről említi, KELLER Marcaliból 1933 körül.

52. *Rétisas* (*Haliaeetus albicilla*): HERMAN 1890.III.12-én látta Somogyszentpálnál.

1950-ben fészkel a Vörsi erdőn, de a fakitermeléssel járó zavarás miatt elhagyta fészket. Balatonszentgyörgy rétvén és partján a következő alkalmakkor láttam: 1951.IV.9. (1); 1959.III.6. (1); 1961.IV.16. (1 ad.); Balatonberény partján: 1946.X.6. (1); 1950.III.9. (1); 1952.I.15. (ad.); 1953.V.11. (ad.); 1955.I.10. (1 a jégen); 1958.III.25. (1 a jég felett); Balatonlelle és Balatonszemes között 1950.XI.9-én a zátonyon pihent.

53. *Kékes rétihéja* (*Circus cyaneus*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.II.22-én észlelte. Nagyon kétséges SZIKLA állítása, hogy 1886-ban több pár fészkel volt a Nagybereken. BESSENYEY Enyingről a következő vonulási adatokat közli: 1921.X.7.; 1922.III.16.; 1923.II.9. TAMÁS Balatonberénynél 1968.XI.17-én egy párt (♂♀) látott.

Balatonszentgyörgynél a réten és a parton öt ízben, Balatonberénynél 6 ízben, Ordacsehinél 2 ízben találkoztam vele, legkorábban: Balatonszentgyörgy, 1960.X.16., legkésőbb: ugyanitt 1961.III.20.

54. *Fakó rétihéja* (*Circus macrourus*): HERMAN jelzi Somogyszentpálról 1890.III.10-én. BESSENYEY adatai valószínűleg a kékes rétihéjára vonatkoznak. Én csak Balatonszentgyörgy partján 1949.IX.16-án láttam egy tojót.

55. *Hamvas rétihéja* (*Circus pygargus*): BESSENYEY három vonulási adata közül Ecsipusztáról csak az 1917.IV.2. fogadható el, a másik kettő korai volta miatt (III) valószínűleg kékes rétihéja megfigyelés. CHERNEL 1921.X.9-én találkozott a fajjal a boglári berekben. SIKÓ Somogyszentpálon 1941.V.10-én lőtt egy hímét. Balatonberényből van egy adat 1941.VI-ból és ez idő táján járhatott VASVÁRI VII-ban Buzsákon, ahol több hímét és tojót figyelt meg. BÉCSY 1971.IV.14-én a szentgyörgyi réten látott egy hímét.

Hamvas rétihéjával legtöbbször Ordacsehinél találkoztam 1957–71 között 11 alkalommal, IV–VI. hónapokban, legkorábban 1965.IV.4-én, néha a párok együtt vadásztak, tehát fészkelése feltételezhető. Láttam a szentgyörgyi réten is: 1956.VII.16. (♂); 1969.V.13. (♂).

56. *Barna rétihéja* (*Circus aeruginosus*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.III.17-én látta érkezésüket, IV-ban az egyik gémtelep szomszédságában találta meg fészket. CHERNEL, CSORGEY, MÉHES és GROSSLER beszélnek előfordulásáról Siófoknál, Balatonboglárnál, Óreglakon és Balatonszentgyörgyön. BESSENYEY legkorábbi adata Enyingről 1923.II.14., a legkésőbbi 1922.XI.8. FARKAS, SCHMIDT és SZIJJ megtalálták Szántód-

nál és a szentgyörgyi öbölben. BITTERA a Balatonboglárnál 1906.VII.20-án lőtt példány gyomrában vízi-tyúk-maradványokat talált, egy másikban (1911.IV.25.) mezei nyúl- és gyíkmaradványokat.

1946–74 között 68 esetben találkoztam barna réti-héjával a somogyi parton, főleg Balatonberény és Balatonszentgyörgy között, valamint Ordacsehinél, de láttam Széplaknál, Szántódnál, Balatonföldvárnál, Balatonszemes és Balatonlelle között, Fonyód felett és Balatonmáriánál is. A megfigyelések havi megoszlása: III:7; IV:15; V:8; VI:7; VII:2; VIII:3; IX:16; X:6; XI:4 eset. A legkorábbi: Ordacsehi, 1966.III.12. (2), a legkésőbbi: Balatonszentgyörgy-part, 1964.XI.15. (1). A parti nádasok, a berkek mindenfelé bő alkalmat nyújtanak fészkeléséhez.

57. *Kígyászölyv* (*Circaetus gallicus*): Ecsipusztáról BESSENYEY jelentette 1917.IV.2-án. LOVASSY szerint Vörs és Fonyód között 1937.VIII.29-én ejtettek el egyet.

58. *Halászsas* (*Pandion haliaetus*): 1936-ban Rádupusztánál (valószínűleg a halastavon) lőttek egy götebörgi gyűrűs példányt. A Zamárdi előtti parton THIBAUT-val 1942.IX.7–24. között láttuk, sőt érdekes halászatát figyelhettük meg, amint lábait lelógatva végigszántott a vizen. Arra gondoltunk, hogy a homokbarázdákban elbújt halakat iparkodott felriasztani. IHAROS Balatonmárián 1956.II. végén egy parti fán látott halászsast pihenni.

Megfigyeltem Balatonberénynél 1949.IX.16-án (kettő a zátonyon pihent); 1950.VII.27. (1 hallal); Balatonszentgyörgy-part, 1950.X.2. (2); 1960.X.16. (1); Siófok vasútállomása felett 1954.IX.18-án a magasban körözött.

59. *Kerecsensólyom* (*Falco cherrug*): Balatonberénynél 1961.XI.16-án egyik fa alatt friss tollát találtam.

60. *Vándorsólyom* (*Falco peregrinus*): Somogyszentpálnál HERMAN említi (1890.III.2.), BESSENYEY Ecsipusztánál 1917.II. közepén látta, és szerinte Enyingen 1922/23 telén áttelelt. SZALAY 1931.X.19-én Fonyódon lőtte, ugyanebben az időben Balatonszentgyörgynél is elejtettek KELLER szerint egyet, ahol FARKAS és SZIJJ 1949.VIII.27-én a Balaton partján kettőt láttak.

Én 1946.X.6-án Balatonlelle és Balatonszemes között figyeltem meg, Balatonberénynél pedig a következő alkalmakkor: 1949.X.20. (1); XI.17. (1); 1950.X.12. (1 récéket és sirályokat zavar, majd lepihen a zátonyon); X.14. (1 zátonyon); 1952.X.21. (1); 1954.IV.13. (1); 1958.IV.20. (1); 1958.X.30. (1); 1959.IX.27. (1); Balatonszentgyörgy öblében: 1951.III.16.; 1959.X.11. (1).

61. *Kabasólyom* (*Falco subbuteo*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.IV.26-án látta először. GAAL Balatonboglárnál 1897.III.15-én, BESSENYEY Enyingnél 1922.IV.25. és IX.21. közt észlelte. PÁTKAI Zamárdinál 1941.IX.25-én látta, 1942.IX.7–24. között is rendszeresen megfigyeltük itt THIBAUT-val. Sokszor lepihent a zátonyon. GROSSLER 1961.V.22-én Balatonföldvárnál figyelte meg a kabát, amint partifecske-telep körül vadászgatott és egyet sikerült is elkapnia. SZIJJ 1947.VII. 1–14. között Balatonbogláron gyakran találkozott ve-

le, 1949.VIII.19-én Balatonfenyvesen, végül FARKASSAL 1949.VIII.29-én 2–3-at észleltek a szentgyörgyi öbölben, ahol GYÖRY 1958.IX.27-én látta.

1948–69 között kabával 28 alkalommal találkoztam a somogyi parton Balatonvilágos, Balatonföldvár (V), Ordacsehi, Balatonberény és Balatonszentgyörgy határában, az utóbbi két ponton V. és VI-ban is, ami költését sejteti. Leggyakrabban mégis IX-ben mutatkozott (12 eset), legkorábban; Balatonberény, 1961.IV.20. (1), legkésőbb Balatonszentgyörgy-part, 1960.X.16. (1). Innen van még egy ilyen kései adatom, 1967.X.7., valamint Ordacsehi határából: 1961.X.5.

62. *Kis sólyom* (*Falco columbarius*): HERMAN 1890.II.20-án említi Somogyszentpálról, BESSENYEY Ecsipusztánál 1916/17, Enyingnél 1921/22 és 1922/23 telein mindig megtalálta.

Magam csak Balatonberénynél 1952.X.3. és 1961.XII.13-án, Balatonszentgyörgy öblében 1962.XI.8-án és Fonyódon BÉCSY-vel és BOGDÁN-nal 1971.IV.14-én találkoztam kis sólyommal.

63. *Kék vércse* (*Falco vespertinus*): Már HERMAN is megfigyelte Somogyszentpálon érkezésüket 1890.IV.14-én, GAAL Balatonlellén 1896.IV.25-én és 1898.IV.22-én (cca 100 db), BESSENYEY Enyingnél 1923.III.31-én. GROSSLER 1961.V.21-én Szántódon, V.28-án Balatonföldváron látott egy-egy hímet, STERBETZ 1959.VII.26-án Siófokon.

Magam Balatonberénynél 1950.IV.20-án, Balatonszentgyörgy öblében 1956.VIII.24., 1960.IX.2., IX.5. (valamennyi tojó) és 1964.V.14. figyeltem meg egy hímet.

64. *Kis vércse* (*Falco naumanni*): A faj előfordulása a Balaton környékén, főleg a Kis-Balatonban több ízben kísértett, de bizonyítani nem sikerült, ellenben HOMONNAY írja, hogy a Természettudományi Múzeum gyűjteményében volt egy 5-ös és egy 4-es fészekalj, melyet 1894.V.17-én Vörsön PETHŐ LAJOS gyűjtött (MADARÁSZ határozta meg).

65. *Vörös vércse* (*Falco tinnunculus*): HERMAN, GAAL és BESSENYEY több érkezési adatát is közlik (II–III), az utóbbi szerint azonban 1916/17 telén Ecsipusztán áttelelt, és kis madarakra (citromsármány, kék cinege) is vadászott. Fészkel a löszfalakban, így Balatonföldvár (1961, 1 pár, GROSSLER), Balatonberény (1942. 2–3 pár, VERTSE) stb. Előfordulási adatait több helyről ismertették, mint Zamárdi (GROSSLER), Balatonfenyves (SZIJJ), Balatonszentgyörgy (SZABÓ), Hollád (HOMEYER) stb.

Vörös vércsével egész éven át, Aligától Balatonszentgyörgyig mindenfelé találkoztam, 204 alkalommal, ezek havi megoszlása: III:8; IV:42; V:18; VI:38; VII:10; VIII:15; IX:46; X:17; XI:9; XII:1 eset. Láttam etetni Balatonberényben (1950.VII.27.), in copula (1956.IV.22.), Fonyódon fészekből kiesett fiókat találtam (1965.VII.8.) stb. A magas iegenyék elhagyott szarka- és varjúfészkeiben, a löszfalak kitágított üregeiben mindenfelé fészkelésre alkalmas lehetőségeket talál. Nem vonul el rendszeresen, viszont nincs bizonyítékunk, hogy északabbról téli vendégek látogatják a Balaton környékét.

66. *Fogoly* (*Perdix perdix*): A szigorú teleket és a háborút nagyon megsínylette állománya, amely a vizsgált vidéken 1947–52 közt szinte katasztrofális képet mutatott. Nem is találkoztam ezekben az években fogollyal a somogyi parton. Utána azonban szépen feljavult, hiszen kedvező időjárás esetén korán párba áll, pl. Siófok, 1926.II.26. (JÓZSA).

1953–72 között 24 esetben láttam foglyot Balatonföldvártól Balatonszentgyörgyig sokfelé, így Balatonberénynél a nádas szélében, Balatonföldvárnál a kilátó-presszó bokros terepén, Balatonmárián kertekben, Balatonkeresztúron szőlőben, de legtöbbször réten. Legnépesebb csapataival Balatonszentgyörgy rétségén 1961.X.7-én találkoztam (10+10–12+8–10).

67. *Fürj* (*Coturnix coturnix*): Somogyszentpálról HERMAN 1890.IV.20-ról jelzi érkezését. Az irodalomban igen sok vonulási adatával találkozunk Balatonkilititől Marcaliig és Sávolgyig, melyek főleg IV. végére vagy V. e'ejére vonatkoznak. A legkorábbi: Marcali, 1909.IV.10. Elvonulási adata: Enying, 1922.IX.27. Enyingen 1959 tavaszán kézrekerült gyűrűs fürjet Vercelinnél (Piemonte) 1958.V.17-én gyűrűzték. 1961 tavaszán GROSSLER Szántódnál, STERBETZ Zamárdinál hallott fürjet. TAMÁS Balatonkeresztúrnál, lucernásban 1970 és 1972.IV.20-án észlelte. WILCSEK Balatonberénynél még 1951.XI.18-án is lőtt kettőt.

Balatonszentgyörgyön 1947.V.24-én hallottam hangját. Fonyódon a hegyoldalban 1959.VII.7. és 9-én éjjel 2 órakor, ugyanígy 1965.V.24-én és 25-én is éjjel pitypalatlyolt. Az ordacsehi réten 1967.V.4-én hallottam hangját.

68. *Fácán* (*Phasianus colchicus*): A nádaszélékben, az erdők mentén, a kertekben (Bélatelep, Balatonfenyves, Balatonmária), mezőkön egyaránt gyakori madár. Ma már csak örvös példányai találhatók. Aligától Balatonszentgyörgyig sokfelé találkoztam fáccánal az év minden szakában, 43 esetben. Balatonkeresztúrnál egyik kakas (1972.V.30.) még a rókától sem zavartatta magát.

69. *Daru* (*Grus grus*): SZIKLA szerint 1883-ban költött a Nagybereken és Balatonszemes környékén, fiait a kukoricásokba és a gabonaföldekre vezette. HERMAN Somogyszentpálnál 1890.III.12-én látta az elsőket, de fészket nem talált. 1892-ben SZIKLA és GYURICA szerint egy-két pár még fészkel (CHERNEL, BAER). Ebben az időben kapott a Nagyberekből BERZSENYI fiókákat. 1905-ben BOGYAY több ízben találkozott: daruval a Nagybereken. 1941.IV.15-én SIKÓ Somogyszentpálnál 5 darabot figyelt meg. BOGDÁN két adattal tisztelt meg: Fonyód, 1966.XI.11. (3); 1971. VI.1. körül (10).

70. *Guvat* (*Rallus aquaticus*): A tavasi érkezőket HERMAN Somogyszentpálnál 1890.IV.5-én észlelte. REISER is lőtt itt egyet 1886-ban. BESSENYEY vonulási adatai Enyingről: 1922.III.15.; 1923.III.29. HOMONAY részletesen leírja, hogy 1936/37 szigorú telén a hó által sátorszerűen lenyomott nád alá hogyan húzódtak be a guvatok. KIRÁLY IVÁN a Sós-tónál 1964.IX.13-án hallotta szólni.

Saját észleléseim: Balatonszentgyörgy (a rét mocsarában) 1962.IX.10. és 12. (3); a parton 1969.VIII.30. (1); Balatonberény, 1955.XI.12. (1); 1959.XI.16. (szól); 1962.X.5. (1); Nagyberék, 1965.X.5. (2).

71. *Haris* (*Crex crex*): HERMAN szerint Somogyszentpálra 1890.V.1-én érkezett. További adatok: Balatonkeresztúr, 1909.V.2.; Marcali, 1909.V.16.; 1910.V.15.; 1912.V.18.; Balatonkiliti, 1910.V.13.; Kőröshegy, 1912.V.7.; Enying, 1921.X.14.; 1922.IV.29.; 1922.VIII.27.; TAMÁS Balatonmárián 1969.IV.30., 1970.V.15., 1972.V.4-én hallotta az érkezőket szólni.

72. *Kis vízcicsibe* (*Porzana parva*): Somogyszentpálon HERMAN 1890.IV.3-án lőtt egy párt (FRIVALDSZKY). BESSENYEY érkezési és távozási adata 1922-ből: III.23. és VIII.30. H. WEATHLY a szentgyörgyi öbölben 1968.VIII.27-én figyelt meg egyet.

73. *Pettyes vízcicsibe* (*Porzana porzana*): Somogyszentpálra 1890-ben III.11-én érkezett HERMAN szerint, aki Varjaskérnél IV.7-én lőtt is egyet (FRIVALDSZKY), majd fészket is megtalálta. HOMEYER szerint 1892.V.25-én ugyanitt kevés. Vonulási adatai: Balatonlelle, 1896.III.26. (GAAL); Enying, 1921.X.18.; 1922.IV.13. (BESSENYEY). TAMÁS Balatonmárián 1969. IV.11-én és 1972.V.30-án észlelte.

Magam csak 1966.X.5-én a Nagybereken és 1967. X.16-án Balatonberénynél találkoztam pettyes vízcicsibével.

74. *Vízityúk* (*Gallinula chloropus*): Enyingre 1922. IV.6-án érkezett (BESSENYEY). MÉHES Öreglakon 1941.IX.25-én 7–8 példányt figyelt meg. Látták továbbá FARKAS és SZIJJ 1949.VIII.27-én a szentgyörgyi öbölben, TAMÁS pedig Balatonmárián 1969.IV.7-én.

Balatonberénynél 1953.X.20. (1), 1969.VIII.31. (4 iuv) észleltem, Balatonszentgyörgy vasútállomása melletti mocsárban: 1956.VIII.24. (1); 1957.IX.22. (1); 1960.X.16. (1); 1962.VIII.31. (2); 1961.X.7. (5–6); az öbölben: 1964.IX.17. (1); Balatonmárián a parton: 1972.V.30. és 31-én (1).

75. *Szárccsa* (*Fulica atra*): Somogyszentpálra 1890. III.10-én érkezett HERMAN megállapítása alapján, aki később itt fészket talált. HOMEYER 1892.V.25-én találkozott itt szárccsával. Az 1895. évi magas vízállás rengeteg szárccsát csalt a Nagyberekebe, ahol 1935-ben AGÁRDI egy vegyes sirály–csér–szerkő-telepen 3 fészket talált. VASVÁRI a szántódi bereken látott szárccsát 1940 körül. Vonulási adatok: Balatonlelle, 1896. III.3. (GAAL); Balatonszentgyörgy, 1903.II.26. (SZABÓ); Ecsipuszta, 1917.III.7.; Enying, 1921.X.20.; 1922.III.1.; 1923.II.7. (BESSENYEY). Balatonmárián TAMÁS 1968. XI.17-én 350–400-at látott; az első hatot 1972.II.26-án, illetve az első négyet 1973.III.6-án. BOGDÁN a Balatonfenyves előtti vízen 1969.X.10-én gyülekező szárccsák számát 500-ra becsülte.

Magam főleg Balatonberény és Balatonszentgyörgy közötti parton, illetve a rét mocsaraiban találkoztam szárccsával, de a somogyi part mentén csaknem mindenfele, összesen 153 esetben, melyek havi megoszlása a következő: II:1; III:8.; IV:26.; V:10.; VII:2; VIII:9.; IX:33; X:30.; XI:30; XII:7 eset. Legkorábbi adatom:

Balatonmária, 1972.II.16. (200–300); a legkésőbbi: Bélatelep, 1971.XII.17. (100–150). A szárcsa érkezése és távozása a jégtakaró függvénye. Legnagyobb tömegét (2000–3000) Balatonszentgyörgy öblében 1969.VIII.31-én láttam, de több százas csapatai az őszi időkben nem ritkák. Megtaláltam a Szárcsát a Sós-tavon is: 1961.VIII.21. (1 iuv.); 1963.VII.6. (szól). A szántódi berekben utoljára 1966.III.12-én láttam (50–60).

76. *Túzok* (*Otis tarda*): Vörsnél 1890.II. elején 2 kakas: löttek. Értesülésünk szerint (1943, 1970) gyakrabban megfigyeltek tűzokot a Nagyberékben. HOMONAY (1940) is kapott hasonló híreket, de a fészkelesről senkinek sem sikerült meggyőződnie. TAMÁS Balatonmáriánál 1970.IV.24-én 3 kakasból és 5 tyúkból álló csapatot látott húzni a Balaton felett Keszthely irányába. Magam Bélatelepnél 1952.V.11-én egy pásztor kalapján láttam tűzoktollat.

77. *Reznekutók* (*Otis tetrax*): SZALAY lőtt egyet Fonyódnál 1934.XII.31-én.

78. *Csigaforgató* (*Haematopus ostralegus*): Balatonlellén 1896.IX.13-án látott GAAL egyet, KIRÁLY 1925.IX.15-én Balatonberénynél, ahol PÁTKAI is megfigyelte 1949.IX.20-án, végül DR. PINTER ISTVÁN-nal 1959.IX.27-én a szentgyörgyi öbőben észleltünk egyet.

79. *Bibic* (*Vanellus vanellus*): Somogyszentpálra a bibic 1890.II.26-án érkezett, majd költött is (HERMAN). SZIKLA a Nagyberékben 1889.IV.26-án fiókait találta. GAAL nagy csapatokat látott átvonulni Balatonlellén 1896.IX.7–15. között. KELLER ugyancsak 400-as tömegéről beszélt 1920.IX.24-én Hollád és Tikos közt. SZALAY a Nagyberékben 1896.II.2-án látta az elsőket, III.27-én tojásait találta. Számos adatot közöltek tavaszi érkezéséről (Enying, Ecsipusza, Balatonkiliti, Kőröshegy, Szántód, Balatonföldvár, Balatonboglár, Balatonlelle, Marcali, Balatonújlak, Balatonkeresztúr, Balatonszentgyörgy, Vörs, Sávoly) főleg II. végén és III. elején. A legkorábbi: Balatonkiliti, 1912.II.15. FARKAS és SZIJJ 1949.VIII.27-én 150–200-ra becsülte számukat Balatonszentgyörgynél. BESSENYEY adata a legkésőbbi: Enying, 1921.X.28., de TAMÁS Balatonberénynél szántáson még 1969.XI-ben is népes csapatait látta. BOGDÁN szerint a Nagyberékben 1966.XI.11-én 10 darab mozgott.

1946–75 között 190 alkalommal találkoztam bibiccel Balatonvilágos és Balatonszentgyörgy között, főleg az utóbbi ponton és Ordacsehinél, a következő havi megoszlásban: II:2; III:30; IV:46; V:36; VI:10; VII:6; VIII:9; IX:26; X:14; XI:10; XII:1 esetben. Legkorábbi adatom: Balatonszentgyörgy, 1949.II.23. (1); 1958.II.28. (200–300), a legkésőbbi: Balatonberény, 1951.XII.12. (3). Nagyobb tömegben Balatonszentgyörgynél láttam a réten 1950.III.17. (90–100), a parton 1950.X.6. (150–160). Néha seregélyekkel társul, pl. itt 1960.IX.18. A lecsapolt szántódi berekben – ahol GRÖSSLER 1961-ben megfigyelte – még 1975.V.14-én is találkoztam bibiccel (1).

80. *Ujjas lile* (*Pluvialis squatarola*): GAAL 1893–1896 között IX-ben Balatonlelle partján többször több példányt figyelt és gyűjtött is belőlük, majd 1903.IX.19-

én ismét találkozott vele. BESSENYEY Enyingen 1922. VIII.29-én figyelte meg. Zamárdinál 1941. és 1942.IX-ben szintén láttuk és gyűjtöttük.

1948–61 között 40 esetben találkoztam ujjas lilével a somogyi parton, de tavasszal csak Balatonberénynél 1953.V.11-én (1). Ősszel a vegyes partimadár-csapatokhoz csatlakozik (főleg havasi és apró partfutó, parti lile stb.). Legkorábban 1950.VIII.28-án (1), legkésőbbben 1959.XI.16-án (2) láttam, legnagyobb számban 1949.IX.20–21-én (11) és XI.5. (12–13). Általában azonban csak magányos példányok mutatkoznak a fővenyes parton. Így összefoglalva a berényi és szentgyörgyi partot 1949-ben IX.20. és XI.5. közt, 1950-ben VIII.28–X.21., 1952-ben IX.21–X.31., 1953-ban IX.27–X.20. között láttam ujjas lilét huzamosabb ideig. A legtöbb megfigyelés (21) X-re esik.

81. *Aranylile* (*Pluvialis apricarius*): GAAL Ordacsehinél 1903.IX.30-án 40 darabot számlált és lőtt is belőlük. BESSENYEY adatai: Enying, 1921.IX.26.; 1922. IV.2. és IX.8. PÁTKAI a zamárdi parton 1941.IX.25-én látott egyet.

82. *Parti lile* (*Charadrius hiaticula*): HERMAN Somogyszentpálról 1890.III.10-ről jelzi. GAAL adatai: Balatonlelle, 1896.IX.8.; Balatonboglár, 1903.IX.6. és 15. BESSENYEY Enyingnél 1921.X.14-én látta. 1941.IX.17–23., valamint 1942.IX.7–24. között Zamárdi partján rendszeresen előfordult. 1942.IX.20-án Balatonszemes és Balatonlelle közti fővenyes parton is szép számmal láttam, STERBETZ pedig a szentgyörgyi öbölben 1963. IX.13-án találkozott kettővel.

1949–68 között 54 ízben láttam parti lilét Balatonberény és Balatonszentgyörgy közti parton a következő havi megoszlásban: III:1; IV:3; V:5; VIII:3; IX:26; X:16 esetben. A rét egyik árkaiban csak egyszer (1956. VIII.24., 1 iuv.). Legkorábbi tavaszi adatom: 1951.III.16. (1), legkésőbbi 1961.V.27. (1); ősszel legkorábban 1950. és 1952.VIII.28-án láttam a parton, legkésőbbben 1953.X.31. (1). A fent említett vegyes csapatokkal szokott járni, legnagyobb számban (18–20) 1952.IX.19-én figyeltem meg.

83. *Kis lile* (*Charadrius dubius*): GAAL észlelte és gyűjtötte is a következő alkalmakkor: Balatonlelle, 1896.III.28.; Balatonboglár, 1903.IX.29.; Ordacsehi, 1903.IX.30. (1), ugyanitt CHERNEL 1917.IX.19-én figyelte meg (3). BESSENYEY Enyingről 1921.IX.8-ról említi. Zamárdinál 1941.IX.20-án láttuk.

84. *Széki lile* (*Charadrius alexandrinus*): GAAL Balatonlellénél 1896.III.7. és IV. 27. közt Balatonbogláron, 1903.IX.1–19. között többet begyűjtött, Ordacsehinél 1903.IX.7-én 7-et látott. SCHENK-nek egy balatonszemesi adata is volt. Magam Balatonberénynél 1950.IX.20. és Balatonszentgyörgy partján 1951.IV.9-én észleltem egyet-egyet.

85. *Nagy póling* (*Numenius arquata*): SZIKLA 1886-ban valószínűnek tartja fészkelését a Nagyberékben. HERMAN 1890.II.20-án látta itt az elsőket. GAAL szerint 1896.IX.7. és 15. között a lellei berekben addig nem látott tömegek és a Nagyberék szigetein is százával gyülekeznek. 16 óraker húznak ki a Balatonhoz,

napkeltekor vissza. Az egyik gyűjtött példány (1903.X. 5.) N. a. arquata orientalis-nak bizonyult. Számos vonulási adatot is találhatunk az irodalomban (Enying, Balatonlelle, Balatonboglár, Balatonszentgyörgy, Hollád, Tikos). A tavasziak főleg III-ból, az ősziak X-ből. A zamárdi parton 1941. és 1942.IX-ben is mutatkozott. SZALAY értesített, hogy 1949-ben Fonyód körül számuk megfogyatkozott. KIRÁLY 1964.IX.12-én és 14-én Gamászán találkozott nagy pólinggal. További adatokat is kaptam, főleg IX-ből, pl. BOGDÁN szerint a Nagyberekben 1966.IX.30-án 70–80 darab.

1948–65 között 47 ízben láttam nagy pólingot a következő havi megoszlásban: I:1; II:1; III:3; IV:4; VII:1; VIII:3; IX:21; X:10; XI:3 esetben. Balatonberény és Balatonszentgyörgy közti területen kívül láttam: Szárszó, 1949.VII.16. (25–30); Jankovich-telep és Fonyódliget között 1951.IV.25. (2); 1953.IV.14. (1); 1956.IX.27. (5); 1961.IX.17. (6); X.5. (8); X.29. (1); Ordacsehi, 1960.IX.1. (27); 1964.IX.13. (5); 1965.VIII.29. (4); Nagyberek, 1965.I.15. (5–6). Ez lenne egyúttal a legkorábbi megfigyelés is, ha nem áttelelő. Legkésőbbi adatom: Balatonszentgyörgy-rét, 1954.XI.15. (4); a legnagyobb számú ugyanitt 1953.IX.27. (60–70). A zátonyokra is kiül, pl. Balatonberény, 1951.II.28. (22); III.16. (20).

86. *Kis póling* (*Numenius phaeopus*): SZIKLA azt állítja, hogy 1883-ban nagy számban fordult volna elő a Nagyberekben, és 1886.VII–VIII-ban is naponta látta volna a Balatonnál. SCHENK nyilván az utóbbi adat alapján említi előfordulási helyeként Balatonszemest.

87. *Nagy goda* (*Limosa limosa*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.III.4-én látta az elsőket. Én is csak 9 esetben figyeltem meg a somogyi parton, Balatonberény és Balatonszentgyörgy között, legkorábban 1961.III.19. (3), legkésőbbben 1952.IX.17. (1), nagyobb számban (32–33) 1968.VIII.11. Az adatok havi megoszlása: III:1; IV:2; VII:1; VIII:2; IX:3 eset.

88. *Kis goda* (*Limosa lapponica*): GAAL Balatonlellén egy 3-as csapatból kettőt lőtt ki 1895.IX.4-én. Balatonberényénél 1950.IX.18. és 20-án figyeltem meg (1), a szentgyörgyi öbölben 1961.X.7. és 9-én (1).

89. *Füstös cankó* (*Tringa erythropus*): GAAL Balatonlellén 1896.III.28-án figyelte meg, BESSENYEY Enyingnél 1921.IX.8., 1922.III.23., 1922.IX.9. Zamárdinál 1941.IX.12-én láttam 12-t és 1942.IX.7–24. között is megfigyeltem. GYÖRY 1968.IX.15-én a szentgyörgyi öbölben (1–2) és Balatonberényénél (4–5) is látta.

1948–68 között 35 esetben figyeltem meg füstös cankót a somogyi parton, főleg IX-ben (21 eset). Csak két tavaszi észlelésem van: Balatonberény, 1953.IV.23. (3) és V.11. (1). Az őszi vonulás megindulását jelzi az ugyanitt 1950.VII.27-én megfigyelt 9 darab. VIII-ban 5 alkalommal láttam. Legkésőbbi adatom a 6 X-i közül: Balatonszentgyörgy-part, 1968.X.15. (1). Jankovich-telep és Fonyódliget közti parton csak egyszer láttam: 1961.IX.17. (2). Legnépesebb csapata (12–14): Balatonszentgyörgy-part, 1962.IX.8.

90. *Piroszlábú cankó* (*Tringa totanus*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.III.11-én látta az elsőket. GAAL

szeriné a lellei berekben 1896-ban nagy számmal költött, ahová 1896.III.16-án érkezett, Balatonboglárra pedig 1898.III.14. és 1903.II.28-án, ahol CHERNEL 1917.IX.30-án is megtalálta. Ecsipusztánál, illetve Enyingnél BESSENYEY a következő vonulási adatokkal rendelkezett: 1917.III.14.; 1922.III.11.; 1923.III.20.; illetve 1921.IX.22.; 1922.X.21. A szentgyörgyi öbölben VIII–IX-ben FARKAS, SZIJJ, GYÖRY és STERBETZ is látták.

1949–71 között a somogyi parton 50 esetben találok piroszlábú cankóval a következő havi megoszlásban: III:4; IV:11; V:9; VI:3; VII:2; VIII:5; IX:8; X:8 esetben, legkorábban: Balatonszentgyörgy-rét, 1950.III.17. (5); legkésőbbben: Balatonberény, 1952.X.17. (1). Néha a zátonyra is kirepül. Legnagyobb számban a szentgyörgyi réten 1954.IV.13-án láttam (15–20). A vízenyős réteken sokfelé költ, én is találkoztam vele még Ordacsehinél, a lellei réten, a Nagyberekben is.

91. *Tavi cankó* (*Tringa stagnatilis*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.IV.25-én látta. A lellei 1902. évi költése félreértés (BANNERMAN). BESSENYEY adatai Enyingről (1922.IV.2.; IX.26.; XI.6.) szintén csak fenntartással fogadhatók el.

92. *Szürke cankó* (*Tringa nebularia*): Somogyszentpálon 1890.III.15-én figyelte meg HERMAN, CHERNEL Balatonbogláron 1917.IX.17. és 30-án látott néhányat, X.1-én 2-t. BESSENYEY Enyingről 1921.X.8., 1922.III.19. és VII.30., 1923.III.20-ról említi. A zamárdi parton 1941.X.11. és 12-én 6-t láttunk, 1942.IX-ben is megtaláltuk. FARKAS és SZIJJ 1949.VIII.27-én 2–3-t észleltek a szentgyörgyi öbölben.

1949–68 között 43 esetben találok Balatonberény és Balatonszentgyörgy közt szürke cankóval a következő havi megoszlásban: III:1; IV:3; V:3; VII:1; VIII:6; IX:18; X:11 esetben. Tavasszal legkorábban 1954.III.20. (1), legkésőbbben 1953.V.16. (3); ősszel legkorábban 1950.VIII.27. (5–6), legkésőbbben 1952.X.21. (1). Legnagyobb számban a szentgyörgyi öbölben 1968.VIII.11-én láttam (10–15), legtöbbször azonban magányos példányok mutatkoztak.

93. *Erdei cankó* (*Tringa ochropus*): Somogyszentpálon 1890.III.16-án gyűjtötte HERMAN (FRIVALDSZKY). CHERNEL a boglári berekben 1917.IX.19. és 30-án látott néhányat. BESSENYEY adatai: Ecsipusztá, 1917.III.31.; Enying, 1921.X.20., 1922.III.18. A szántódi berekben 1941.X.20-án kettővel találkoztunk. FARKAS és SZIJJ 1949.VIII.27-én egyet láttak a szentgyörgyi öbölben.

Magam Balatonberényénél 1950.VII.27-én kettőt, Balatonszentgyörgynél a réten 1956.VIII.24-én egyet, a parton 1968.VIII.11. és 12-én 1–2-t észleltem.

94. *Réti cankó* (*Tringa glareola*): SZIKLA Balatonszemesnél 1886.VII.16-án gyűjtötte. Somogyszentpálon HERMAN 1890.IV.25-én lőtt egyet (FRIVALDSZKY). GAAL Balatonlellén 1896.IV.21. és IX.7–15. közt figyelte meg. CHERNEL ugyanitt 1917.IX.19. és 30-án (néhány). BESSENYEY Ecsipusztán 1917.IV.10-én, Enyingnél 1922.III.27. és IX.8-án 1923.IV.3-án észlelte. Zamárdinál 1941.IX.11. és 17., valamint 1942.IX-ben talál

koztunk réti cankóval. HERMANN és BERG 1962.VIII. 10-én láttak 4-t, STERBETZ 3-t 1963.IX.13-án, GYÖRY 3–4-t 1968.IX.15-én a szentgyörgyi öbölben.

1950–69 között 18 alkalommal találkoztam réti cankóval Balatonberény és Balatonszentgyörgy térségében: IV:1; V:3; VIII:7; IX:7 alkalommal. Legkorábban 1951.IV.18-án (5), legkésőbbben 1968.IX.8-án (3 db), legnagyobb számban (70–80 db) 1960.V.16-án, de voltak népes csapatok még 1968.VIII.11. (30–40); VIII.12. (40–50); IX.2. (30–40) stb. Balatonberénynél 1968.IX. 2-án még a zátonyra is kiszállt három.

95. *Billegető cankó* (*Tringa hypoleucos*): SZIKLA szerint 1886-ban a fonyódi parton igen gyakori volt. GAAL és BESSENYEY is jelzik, hogy Balatonbogláron, illetve Enyingen előfordult. PÁTKAI Zamárdinál még 1941.IX.25-én is látta (1). Számos adatot kaptam előfordulásáról, melyek közül kettőt emelhetek ki: HERMANN és BERG 1962.VIII.10-én 82 egyedből álló csapatát látták Balatonberénynél; KIRÁLY pedig megtalálta a Sós-tónál is (1964.IX.4., 1 db).

1948–69 között Balatonszabaditól Balatonszentgyörgyig mindenfelé találkoztam billegető cankóval a Balaton déli partján, összesen 93 esetben a következő havi megoszlásban: III:1; IV:28; V:10; VII:4; VIII:12; IX:36; X:2 esetben. Legkorábban: Balatonszentgyörgy-part, 1951.III.16. (1), legkésőbbben Bélatelepe, 1966.X.4. (este szó!). Legnagyobb számban én is Balatonberénynél láttam (15–20) 1962.IX.8-án. 5–6-os csapatoknál nagyobbak azonban ritkán mutatkoznak. A Balaton örül nem költ a billegető cankó, de IV–IX közt mindig számíthatunk előfordulására a kikövezett és a fővenyes parton egyaránt. Még éjjel is hallani, pl. Balatonszabadi, 1961.VIII.9. A kövek között, akár a berényi kemény agyaglapok között keresgélve gyakran a hullámverés el is borítja őket, de kikap valamit az uszádekből és gyorsan kifut a vízből (VERTSE).

96. *Terekcankó* (*Terekia cinerea*): Zamárdi, 1941.IX. 11. és 12. (1).

97. *Kőforgató* (*Arenaria interpres*): A somogyi partról csak CHERNEL említi, GAAL-ra hivatkozva. Ez azonban felcserélése nevének a fenyérfutó régebbi tudományos nevével (*Calidris arenaria*). GYÖRY Balatonberénynél 1968.IX.15-én látott egyet.

Magam Balatonberénynél 1949.IX.20. (5); IX.21. (1); 1950.V.30. (1); IX.16. (2); 1953.V.13. (2) és 16. (1); 1955.V.14. (1); 1957.IX.22. (1); 1961.IX.4. (3); 1962.IX. 8. (2); Balatonszentgyörgy partján 1962.IX.8-án (2) figyeltem meg.

98. *Nagy sárszalonna* (*Gallinago media*): Somogy-szentpálnál 1890.III.29-én lőtte HERMAN (FRIVALDSZKY). GAAL Balatonlelléről 1896.IV.25–27. közti napokról említi, BESSENYEY Enyingről 1921.X.15-ről.

A szentgyörgyi öbölben 1948.XI.13-án láttam egyet.

99. *Közép sárszalonna* (*Gallinago gallinago*): Somogy-szentpálra 1890.III.8-án érkezett (HERMAN), fészket is megtalálta később. GAAL a lellei berekben lelte meg fészkeit (1894.IV.30.; 1896.IV.27.), ahol HOMONNAY is 1938.V.5-én két 4 tojásos fészkeire buk-

kant. Itt 1936/37 szigorú telén az áttelelő sárszalonnák éppen úgy a hó által lenyomott nádereszek védelmébe húzódtak, mint a guvatok (HOMONNAY). Tavasz érkezési adatai: Balatonlelle, 1896.III.8. (GAAL); Enying, 1908.III.9.; 1921.III.9.; 1923.III.23.; illetve 1921. X.28.; 1922.XI.8. (BESSENYEY). CHERNEL a boglári berekben 1917.IX.19. és X.1. közt néhányat figyelt meg. Zamárdinál 1941.X.20-án 7-et, a szántódi berekben 4-t láttunk, de 1942.IX-ben is mutatkozott a parton. SZIJJ a Nagyberekben 1951.VIII.18-án 8-at számlált, GYÖRY a szentgyörgyi öbölben 1958.IX.27-én 25–30-at. HERMANN és BERG Balatonberénynél 1962.VIII.10-én néhányat észleltek, TAMÁS Balatonmáriánál 1968.X.8-án sokat, 1969.IV.7-én pedig az elsőket. BÉCSY a szentgyörgyi vasútállomás melletti mocsárból 1971.IV.14-én egyet riasztott fel.

1949–72 között 66 alkalommal találkoztam sárszalonnával a következő havi megoszlásban: III:1; VI:1; VIII:6; IX:22; X:22; XI:13 esetben. Legkorábban Balatonberénynél 1960.III.9., legkésőbbben ugyanitt 1960.XI. 26. (30–35-ös csapat), ami egyúttal a legnépesebb csapat is volt. Költési időben csak Ordacsehinél láttam (1962.VI.29.) hármat.

100. *Erdei szalonka* (*Scolopax rusticola*): Tavasz érkezéséről számos adatot találtunk az irodalomban (Enying, Balatonkiliti, Szántód, Kőröshegy, Marcali, Balatonújlak, Balatonkeresztúr, Balatonmária, Balatonszentgyörgy, Sávoly), főleg III-ból; a legkorábbi: Balatonszentgyörgy, 1920.III.2. Kőröshegyről fészkelését is jelezték (1912). Akadnak téli adatok is, pl. Vörs, 1923.XII.12.; 1924.XII.27.; 1925.XII.1.; 1926.XII.2. Balatonberény feletti erdőben WILCSEK 1950.XI.12-én sokat látott. TAMÁS a vörsi erdőben 1970.XII.23-án kettőt riasztott fel. Szántódon 1931.II.15-én a hómentes rét felett húzott kettő. További III-i adatokat kaptam HAJEK ANTAL-tól, DR. TAMÁS JÁNOS-tól, WILCSEK JÓZSEF-től és DR. ZSÓÉR KÁLMÁN-tól.

101. *Kis sárszalonna* (*Lymnocyptes minimus*): Somogy-szentpálon HERMAN 1890.III.9-én lőtt egyet (FRIVALDSZKY). GAAL Balatonlellén 1896.III.9-én és IV.9-én gyűjtötte őket. Balatonszentgyörgyről 1921.III.12-én jelezték.

102. *Fenyérfutó* (*Crocethia alba*): A fenyérfutót a Balatonnál sokáig csak GAAL figyelte meg: Balatonlelle, 1896.IX.7–15. közt (12–15 db, melyből 7-t begyűjtött); Balatonboglár, 1903.IX.7–26. közt (1). Zamárdi előtt 1941.IX.17-én, valamint 1942.IX-ben figyeltük meg.

1949–63 között Balatonberény és Balatonszentgyörgy térségében 21 alkalommal találkoztam fenyérfutóval, sokszor a vegyes partmadár-csapatokban. Ezek közül a megfigyelések közül 15 esik IX-re. Legkorábbi: 1952.VIII.28. (1). X-ben 4 esetben és végül 1951.XII.28-án is láttam egyet. Rendszerint 1–2 példányról volt szó, de 1949.IX.16-án 14-t, IX.20-án 9-t, 1950.IX.18-án 7-t számláltam.

103. *Sarki partfutó* (*Calidris canutus*): GAAL Balatonlellén 1895.IX.14-én kettőt gyűjtött. Zamárdinál 1942.IX.15. és 17-én láttuk, majd begyűjtöttük.

További észleléseim a somogyi parton: Balatonberény, 1952.IX.21. és 24. (2), IX.26. (1); 1962.IX.10. (1); Balatonszentgyörgy-part, 1958.IX.21. (1); 1962.IX.8. (2); IX.10. (1).

104. Apró partfutó (*Calidris minuta*): GAAL Balatonlellén 1896.IX.8-án figyelte meg, de korábban nagyobb csapatokat is látott, majd Ordacsehinél 1903. VIII.31–IX.26. között. BESSENYEY Enyingnél 1921.X.7. és 1922.IX.8-án látta. 1942.IX.20-án Őszódnél figyeltem meg.

Balatonberény és Balatonszentgyörgy közti parton főleg az őszi vonuláson 31 ízben találkoztam 1949–61 között apró partfutóval, a tavaszi vonuláson csak 1958. V.24-én (2). Legkorábban 1950.VII.27. (1), legkésőbbben 1952.X.29. (3). Gyakran jár vegyes csapatokban, legnagyobb számban 1950.IX.20-án mutatkozott (80–100), de már a 10–20-as csapatok is ritkák (1950.IX.18.; 1952.IX.24–26.; X.15.).

105. Temminck-partfutó (*Calidris temminckii*): BESSENYEY említi Enyingről (1921.IX.8.; 1922.VIII.30.). PÁTKAI a lellei mólónál 1954.VII.14–22. közt naponta látott egyet. Magam csak a szentgyörgyi öbölben 1962.IX.8-án találkoztam a déli parton egyvel.

106. Havasi partfutó (*Calidris alpina*): GAAL szerint 1896 előtt a lellei parton apró és sarlós partfutókkal vegyes csapatokban járt. 1896.IX.7–15. közt már csak kisebb számban mutatkozott, de 1903.IX.6–30. közt Ordacsehinél ismét 20-as csapatát észlelte. 3 lellei példány a későbbi vizsgálatok során C. a. alpina schinzi-nek bizonyult. Enyingnél BESSENYEY figyelte meg 1921.IX.8. és X.18-án. Zamárdinál 1941.IX.12–30., valamint 1942.IX.7–24. közt rendszeresen előfordult. 1942.IX.20-án Balatonszemes és Balatonlelle közti parton nagy csapatát figyeltem meg, továbbá Őszódnél is látam. SZIJJ Balatonfenyvesnél 1951.VIII.17-én figyelt meg 9-t, GYÖRY pedig 11-t a szentgyörgyi öbölben 1958.IX.27-én.

Balatonberény és Balatonszentgyörgy közti parton 1946–69 között 72 ízben találkoztam havasi partfutóval, gyakran az említett vegyes csapatokban. Megfigyeléseim havi megoszlása: IV:1; V:1; VIII:2; IX:29; X:31; XI:7; XII:1 eset. A tavaszi vonuláson a somogyi parton csak 1950.V.30. (1) és 1951.IV.6-án (1) találkoztam vele. Az őszi vonuláson legkorábban 1950 és 1952. VIII. 28-án (5, illetve 18 db), legkésőbbben 1961.XII.12. (1), de XI-ben is ritkán mutatkozik, bár olykor még ezek a csapatok is népesek, pl. 1949.XI.5. (50–60); 1950.XI.14. (110–120). A csapatokban levő egyedek száma még IX-ben is ritkán éri el az 50-et, a legnépesebb volt: 1952.IX.24. (150–160). A havasi partfutó átvonulásán nyugalmi ruhás szokott lenni, de 1955.X.2-án két példányt láttam, melyek rötések voltak, és a fekete mellpajzs kezdeménye is látszott (maradványa?).

107. Sarlós partfutó (*Calidris ferruginea*): GAAL szerint 1896 előtt gyakrabban mutatkozott Balatonlellén a vegyes csapatokban. BESSENYEY is látni vélte Enyingnél (1921.IX.8–21.; 1922.IV.23. és X.8.). STERBETZ 1956.IX.13-án a szentgyörgyi öbölben látott hármat.

Saját megfigyeléseim: Balatonberény, 1950.IX.20. (1); 1952.IX.24. (3); XI.26. (12); 1953.IX.27. (1); Balatonszentgyörgy, 1956.VIII.24. (2); 1963.IX.3. (6).

108. Sárjáró (*Limicola falcinellus*): CHERNEL a boglári berek iszapos partján 1917.IX.30-án látott hármat.

109. Pajzsoscankó (*Philomachus pugnax*): Somogyszepén 1890.III.19-én érkezett (HERMAN), Enyingre 1922.III.9. és 1923.III.23-án (BESSENYEY). HOMONAY 1938.VI-ban lőtt egy fiatal Lellenél. Zamárdi parton 1941-ben nem láttuk, ellenben 1942.IX-ben THIBAUT-tal többször megfigyeltük.

1949–72 között 42 esetben láttam, főleg Balatonberény és Balatonszentgyörgy között, de Ordacsehinél is, pl. 1961.VIII.30. (3); 1962.V.3. (10–15); 1972.IV.18. (1). Tavasszal legkorábban 1953.III.14. (6), legkésőbbben 1967.VI.22-én (1) láttam. Ősszel legkorábban 1956.VII.27. (2), legkésőbbben 1961.X.9. (5). Megfigyeléseim havi megoszlása: III:3; IV:7; V:7; VI:1; VII:1; VIII:5; IX:15; X:3 eset. A somogyi parton – a halastavakat és a szentgyörgyi réthez csatlakozó kis-balatoni szét kivéve – igazi tömegeket sohasem láttam, legnépesebb csapata volt: 1968.IX.2. (30–40). Csak olykor száll ki a zátonyokra.

110. Gólyatöcs (*Himantopus himantopus*): HERMAN 1890.III.29-én lőtte Somogyszepénél. GAAL szerint Balatonlellénél tavasszal évente megjelent egy-kettő, állítólag régebben költött is. 1896.IX.7-én, 1896.IV.21-én is látta itt, Balatonboglárnál pedig 1899.IV.3-án.

En a halastavakon kívül csak az elszittyósodott szentgyörgyi öbölben 1969.VIII.30. és 31-én észleltem egyet.

xxx Gulipán (*Recurvirostra avosetta*): Az irodalom tévesen vette át SZIKLA sárszentágotai adatát.

111. Vékonycsőrű víztoposó (*Phalaropus lobatus*): BESSENYEY Enyingről említi (1922.IX.8.). SIKÓ Somogyszepénél észlelte 1934.IX.8-án. Magam Balatonberény partján 1952.X.1-én láttam WILCSEK-kel egyet.

112. Székicsér (*Glaucola pratensis*): SZIKLA szerint 1883-ban a Nagyberékben gyakori lett volna. HERMAN is találkozott Somogyszepénél székicsérral 1890.V.9-én (FRIVALDSZKY). GAAL szerint Dénespusztánál 1903 tavaszán nagy csapat jelent meg. Balatonbogláron 1903.IV.1-én látta az elsőket, Ordacsehinél 1903.IX.11-én észlelte.

113. Ugartyúk (*Burhinus oedicnemus*): CHERNEL 1921.X.10-én a boglári kikötő melletti akkori homokoson észlelt egyet. TAMÁS Balatonkeresztúrnál 1968. X.12-én egy 14-es csapatot és Balatonszentgyörgynél tarlón 1971.XI.9-én ugyancsak egy 14-es csapatát figyelte meg. En Jankovich-telep és Fonyódliget között 1962.IV.30-án a műútnak a parttól ellenkező oldalán fekvő akkori homokbuckák közül hallottam szólni.

114. Szélesfarkú halfarkas (*Stercorarius pomarinus*): SZALAY Fonyódnál 1903.IX.18-án lőtt egyet. En a szentgyörgyi öbölben 1960.X.16-án láttam.

115. Ékfarkú halfarkas (*Stercorarius parasiticus*): GAAL adata (Balatonlelle, 1896.IX.9–15. közt 3–4 db)

valószínűleg fiatal ezüstsírályokra vonatkozik (?) SZALAY Fonyódnál 1903.X.19-én lőtt egy fiatalot; KIRÁLY Balatonberénynél 1925.IX.20-án látta. Zamárdinál is előfordult 1942.IX-ben.

Balatonberénynél 1951.IX.8. és 17-én, 1952.X.15. és 27-én, valamint Balatonszentgyörgy partján 1960.IX.6-án figyeltem meg.

116. *Viharsírály* (*Larus canus*): HERMAN Somogy-szentpálinál 1890.III.12-én még látta. Balatonmárián 1897.XII.2-án lőttek egyet, mely *L. c. canus*-nak bizonyult. CHERNEL Balatonboglárról 1918.IX.30-án jelez néhányat. Enyingen 1922.III.1-én figyelte meg BESSENYEY. Zamárdinál 1941. és 1942.IX-ében találkoztunk vihsírályal, pl. 1941.IX.25. (10 db) és ugyanezen a napon a szántói berekben egy.

1948–73 között 47 alkalommal észleltem a somogyi parton a következő havi megoszlásban: I:2; II:1; III:12; IV:15; V:3; VII:1; X:3; XI:5; XII:5 eset. A legkorábban: Balatonszentgyörgy-rét, 1972.X.19. (1 iuv.); legkésőbbben: Balatonberény, 1953.V.23. (1 iuv.). Más években azonban IV. végével eltűnik. Kivétel: Balatonszabadi, 1963.VII.7. (1 iuv.). Legnagyobb számban láttam Balatonszentgyörgy partján 1964.IV.11. (10–15 ad. és iuv.). A Balatont főleg a barnás fiatalok keresik fel, de az öregek sem ritkák.

117. *Ezüstsírály* (*Larus argentatus*): A régi irodalom alig beszél ezüstsírályról. HERMAN Somogy-szentpálinál 1890.III.15-én említi. GAAL szerint 1896.IX-ben 30–40 is mutatkozott Balatonlellén, több mint az előző években. Balatonbogláron is megtalálta 1903.IX.1–18. közt, a lőtt példány *L. a. omissus*-nak bizonyult. 1941-ben Zamárdinál azt tapasztaltuk, hogy IX. közepétől számuk megnövekedett, pl. XI.20-án 25–30 ad. és 1–2 semiad. kísérte a halászhajókat, 1942.IX-ben ugyanígy.

1949–64 közti évekből már sok értékes adatot kaptam, főleg VIII–IX. hónapokból. Ezek közül megemlíthetem, hogy GYÓRY 1958.IX.27-én a szentgyörgyi öbölben 40 ad.-t számlált meg; KIRÁLY a Sós-tó körül 1964.IX.4-én egérjárásos esztendőben néhányat figyelte meg, amint a traktort kísérte.

Magam 1946–71 között Aligától Balatonszentgyörgyig 359 esetben láttam ezüstsírályt nemcsak a vizen és a parton, de az ordacsehi rétre is belátogatott. A megfigyelések havi megoszlása: I:3; III:3; IV:14; V:17; VI:24; VII:34; VIII:34; IX:100; X:85; XI:37; XII:8 eset. Öregek és fiatalok egyaránt mutatkoztak, nagyobb csapatokban: Balatonberény, 1952.IX.20. (50–60); 1954.IX.19. (35–36); 1963.XI.13. (38 ad., 2 iuv.); Fonyódliget és Jankovich-telep között, 1950.X.4. (60–80); ugyanezen a napon Balatonlelle és Balatonszemes közt 40–50; Balatonszentgyörgy partján, 1959.IX.30. (53, közülük csak 4–5 iuv.); 1962.IX.18. (30–40); 1969. X.12. (50–60); Balatonszemes és Balatonlelle között 1961.VIII.30. (60–80) stb. Ezekből a kvantitatív adatokból, valamint az előfordulási esetek gyakoriságából csak azt következtethetjük, hogy az ezüstsírály mozgása VIII–X. között a legerősebb. Vedlésére vonatkozólag csak két példa: Balatonberény, 1962.IX.8., a 12

példány között akadt egy, melynek tollazata kiszínezett, de csőre még fekete maradt; a fonyódi mólón 1960.III.7-én egy olyan színezetű fiatalot láttam, mely nagyon emékeztetett a *L. glaucoides*-re.

118. *Heringsírály* (*Larus fuscus*): Fonyódnál 1903.IX.17-én SZALAY lőtt egy öreg példányt, Balatonbogláron pedig 1903.IX.29-én GAAL kettőt figyelte meg. GROSSLER Balatonföldvárnál 1961.V.21-én egy olyan sírályt észlelt, melyet 3 éves heringsírálynak tartott.

Öreg heringsírályokat láttam: Balatonszentgyörgy-part, 1964.IX.14. (1+iuv.); Balatonberény, 1952.IX.26. (1); 1955.VI.10. (1); Balatonföldvár, 1963.IX.3. (1).

119. *Sarki sírály* (*Larus glaucoides*): SZALAY küldött Balatonszemesről 1934.XII.10-én egy ismeretlen sírályt, melyet VASVÁRI ennek a fajnak határozott meg.

120. *Szerecsensírály* (*Larus melanocephalus*): MADARÁSZ és SZIKLA Fonyódnál 1886.VI.12-én hármat ejtettek el. GAAL 1903 őszén is lőtt nyugalmi ruhás sírályokat, melyeket mint szerecsensírályt közölt le, azonban BERETZK ellenőrző vizsgálata kimutatta róluk, hogy danks. Végül KADA szerint 1941-ben a Nagyberekben egy általa nem ismert sírályfaj fészkelte, lehetséges, hogy szerecsensírály volt? Az első biztos adat, hogy Balatonszabadinál 1949.VIII.19-én drótnak repült egy szerecsensírály, melyet a Dnyeper torkolatában fekvő Orlov-szigeten 1949.VII.2-án gyűrűztek.

121. *Dankasírály* (*Larus ridibundus*): Nem térünk ki újra a már ismertett halastavakra. Ezekon kívül a Nagyberek Balaton felőli oldalán 1892.V.25-én HOMMEYER talált egy telepet. Ugyanitt AGÁRDI 1966.V.23-án 200-as telepére bukkant. A fészkekben részben tojások, de már fiókák is voltak, de a következő évben már nem tértek ide vissza. Hat gyűrűs példány is előkerült a téli vendégek között, igaz, ezeket valószínűleg jórészt a halastavakon lőtték. Közülük egyet Finnországban, egyet Észtországban, egyet Lengyelországban, egyet Prágában télen, egyet a morva tavaknál, egyet pedig Fülöpházán gyűrűztek. A Sós-tó melletti földéken KIRÁLY 1964.IX.4-én ezernyi tömegét figyelte meg, amint a traktort kísérte, a szántói mólónál pedig kb. 200-at számlált IX.15-én. Ugyanennyit észlelt SZIJJ 1956.IV.9-én a szántói berekben, STERBETZ pedig a szentgyörgyi öbölben 1963.IX.13-án.

1946–75 között az egész somogyi part hosszában mindenfelé és egész éven át láttam dankasírályokat, néha még a jégen is, sőt népes (400–500) csapatokban is, pl. Balatonszemes és Balatonlelle között 1952. IX.16.; Balatonszentgyörgy-part, 1952.IX.21.; Fonyódliget és Jankovich-telep között 1962.X.4. stb. Ezek olykor a part és a beljebb fekvő földek között állandó váltásban mozognak. Ordacsehinél a csatornán dolgozó kotrógép köré gyűlt 50–60 db 1971.XI.11-én. A Balatonszentgyörgy határában fekvő földeken a traktort kísérte 100–150 (1962.IX.12.) stb. Ki nem színezett példányok V–VI-ban is előfordulnak, nyilván ivaréretlen kóborlók, viszont 1964.XII.12-én a fonyódi mólón az 50–60 danka között akadt egy kiszínezett barna fejű sírály is.

122. *Kis sirály* (*Larus minutus*): GAAL Balatonlellénél 1896.IX.9-én gyűjtött egyet, Balatonbogláron 1903. IX.7–20. közt rendszeresen többet látott, pl. IX.18-án 15–20 darabot. Ugyancsak 1903.IX.14-én SZALAY látott egyet Fonyódnál, ahol már 1894-ben is észlelte, BESSENYEY 1922.IX.11-én figyelte meg Enyingnél. Zamárdinál 1942.IX-ben is mutatkozott, IX.18-án pedig kettőt Siófoknál láttunk. A szántódi révnél KIRÁLY 1964.IX.7-én észlelt többet. Legnagyobb számban (200–300) MOSÁNSZKY látta Siófoknál 1966.VIII.27-én. GYÖRY a Fonyód előtti vízen 1968.VIII.8-án 2–3-t számlált, ifj. SÁGI a mólójánál 1972.XI.13-án 30-t.

1949–71 között 13 megfigyelésem volt a somogyi parton a következő havi megoszlásban: IV:2; V:2; VIII:2; IX:1; X:1; XI:5 eset. Tavasszal legkorábban: Balatonberény, 1952.IV.20. (1 ad.); legkésőbbben ugyanitt 1953.V.13. (2–3 iuv.); legkorábbi őszi adatom: Balatonszentgyörgy-part, 1968.VIII.11. (1 iuv.), a legkésőbbi: Fonyód, móló, 1961.XI.23. (2 ad.). Megfigyeléseim helyi megoszlása: Balatonberény 6; Fonyód, móló 4; Siófok 1; Balatonföldvár 1; Balatonszentgyörgy 1 megfigyelés.

123. *Csüllő* (*Rissa tridactyla*): MOSÁNSZKY úgy véli, hogy Siófoknál 1966.VIII.27-én a nagy kis sirály csapatba 3 iuv. csüllő is vegyült, de az adat túl korainak tűnik.

124. *Fattyú szerkő* (*Chlidonias hybrida*): Zamárdinál 1942.IX.12-én véltém egy nyugalmi ruhásat látni, későbbben kétségeim merültek fel megfigyelésem helyességében. 1958.V.24-én azonban egy kiszínezettet találtam Balatonberénynél a zátonyon pihenő küszvágó csér csapatban.

125. *Fehérszárnyú szerkő* (*Chlidonias leucopterus*): HERMAN Somogyszepénél 1890.V.12-én figyelte meg. Én Balatonberénynél 1950.IV.29-én (1) és 1953.V.4. (2–3) láttam kormos szerkőkkel, valamint Balatonszentgyörgy partján 1968.VIII.11-én (2).

126. *Kormos szerkő* (*Chlidonias niger*): HERMAN Somogyszepénél 1890.IV.28-án gyűjtötte (FRIVALDSZKY), majd elbeszélte CHERNEL-nek, aki le is közölte, hogy a vedlő tücsköket miként lesték és kapták el lyukaik előtt. GAAL 1896.IV.26-án figyelte meg érkezésüket, Balatonlellén. 1935-ben a Nagybereken 25–30 párból álló telepét találta AGÁRDI. HOMONNAY szerint 1938-ban a szántódi bereken fészkelte. További adatok: Enying (BESSENYEY, IV., IX.); Szántód (STERBETZ, VII.), Balatonföldvár (GROSSLER és VERTSE, V–VI., X.), Balatonboglár és Bálatelepe (SZIJJ, VIII.), Oreglak (MÉHES, IX.), Balatonberény (HERMANN, BERG, GYÖRY, VIII–IX.), Balatonszentgyörgy (GYÖRY, IX.), Zamárdinál 1942.IX-ben többször láttam, Balatonlelle partján 1942.IX.20-án sok.

1949–69 között 42 alkalommal találkoztam kormos szerkővel a somogyi parton a következő havi megoszlásban: IV:7; V:6; VI:1; VII:2; VIII:8; IX:17; XI:1 eset. legkorábbi: Balatonberény 1951.IV.18. (4–5); legkésőbbi: ugyanitt 1968.XI.17. (1); legnagyobb számú szintén itt 1951.IV.30. (100–200), de kormos szerkőt láttam még Balatonszentgyörgy, Fonyód, Ószöd előtti vi-

zek felett is és az ordacsehi rét felett (1964.IV.26., 26 db). Csak a véletlennek tudható be, hogy a somogyi parton októberi megfigyelésem nem volt, szemben a Balaton-vidék más részeivel.

127. *Lócsér* (*Hydroprogne caspia*): A lócsér csak az 1930-as évek óta vonul át rendszeresen Magyarországon, a Balaton környékén (Kis-Balaton) is csak 1948-ban sikerült először megfigyelni. Azóta csak azokban az években láttuk, amikor szinte napi megfigyelés folyt a vonulási időben, mert átvonulása nagyon gyorsan zajlik le.

Igy 1950–68 között Balatonberény és Balatonszentgyörgy előtti parton 30 esetben találkoztam lócsérral a következő havi megoszlásban: IV:6; V:3; VI:1; VIII:2; IX:7; X:1 eset. Legkorábbi megfigyelés: Balatonberény, 1953.IV.6. (1), tavasszal a legkésőbbi: 1952.VI.5. (1); a legkorábbi őszi észlelés: Balatonszentgyörgy-part, 1952.VIII.28. (7) – ez a csapat állott egyúttal a legmagasabb egyedszámból –, legkésőbbben ugyanitt, 1962.X.5. (1).

128. *Kacagó csér* (*Gelochelidon nilotica*): Már TEMMINCK (1820) utal balatoni előfordulására, de hogy honnan vette adatát – talán PETÉNYI-től – nem tudjuk. LANDBECK szerint 1840-ben költött a balatoni mocsarakban. SZIKLA 1883.VII-ban több fiatal példányt gyűjtött, és ebből arra következtet, hogy a kacagó csér fészkel a Nagybereken. KADA 1943.IV.23-án látott egy kottálfoltos tojót Buzsáknál. Majd a halastavak szolgáltattak további adatokat.

129. *Küszvágó csér* (*Sterna hirundo*): A küszvágó csér éppen olyan gyakori a Balatonnál, mint a dankasirály, időnként még gyakoribb is, csak hogy télire elvonul. A halastavakon kívül AGÁRDI találta 1935-ben a Nagybereken 80–100 párból álló vegyes telepét. Leírja, hogy egy-egy tőzegcsomón 20 fészek is állott. MADARÁSZ 1879. évi megfigyelése óta minden szerző beszél róla, és sok IV-i érkezési adatot is közöltek (Enying, Szárszó, Balatonlelle, Balatonboglár), értékes egyéni adatokat is kaptam. Ezek közül kiemelem SZIJJ megfigyelését, hogy a Balatonfenyves előtti vízen 1951.VIII.18-án éjjel 24 és 01 óra között 70–80 húzott át déli irányba. Magam az egész somogyi part hosszában rendszeresen láttam, legkorábban: Balatonberény, 1960.IV.3. (6), legkésőbbben a fonyódi mólónál 1960.X.5. (1). Rendszerint IX. végén távozik. Legnagyobb számban láttam: Balatonberény, 1950.IV.29. (100–120); 1951.V.3. (150–180) stb.

130. *Kis csér* (*Sterna albifrons*): SZIKLA 1886.VIII. elején észlelte a fonyódi parton, 1890.VIII.12-én gyűjtötte is itt (FRIVALDSZKY). GAAL Balatonlellén 1896.IX.7–15. közt, Balatonbogláron 1903.VIII.28-án figyelte meg.

Balatonberénynél a következő észleléseim voltak: 1950.V.30. (1); VII.27. (10–12); 1951.IV.30. (2–3); 1953.V.13. (4–6); V.16. (2); V.23. (1); 1957.V.17. (1–2); 1958.V.24. (2); Balatonszentgyörgy partján: 1952.VIII.28. (1); 1968.VIII.11. (1).

131. *Kék galamb* (*Columba oenas*): SZIKLA szerint Balatonszemesnél 1886-ban gyakori fészkelő volt.

HERMAN Somogy-szentpálon 1890.III.14-én látta az elsőt, GAAL Balatonlellén 1896.III.9-én. A vonulási jelentésekben számos adatot találunk érkezéséről, melyek II–IV. között oszlanak meg (Enying, Ecsipusztá, Balatonkiliti, Kőröshegy, Marcali, Balatonújlak, Balatonkeresztúr, Balatonszentgyörgy, Vörs, Sávoly). A legkorábbi: Ecsipusztá, 1917.II.3. (40), sőt BESSENYEY szerint Enyingen 1921/22 telén áttelelt, 1921.XII.15-én 300 db is összegyűlt. KELLER Hollád és Tikos között 1920.IX.27-én 25 db-ot látott.

Én csak magányosan átvonuló példányokat figyeltem meg: Balatonszentgyörgy, 1951.II.28.; 1956.VIII.24., Balatonvilágos, 1960.VII.5.

132. *Örvös galamb* (*Columba palumbus*): HOMONNAY szerint a Balatonlelle és Balatonföldvár közti 300–350 kh. nagyságú erdőben 1938-ban 25–30 pár fészkel, míg azelőtt 8–10 pár. Majd 150–200-as csapatai is ellepték a szomszédos borsóföldeket. Költ a sétányok, parkok, parti kertek fáin. Különösen kedveli azokat, ahol sok az erdei fenyő, pl. Balatonszabadi, Balatonfenyves stb., amit magam is megállapítottam. A tavaszi érkezéséről még több a publikált adat, mint a kék galambéról (Gamásza, Ecsipusztá, Enying, Balatonkiliti, Kőröshegy, Szántód, Marcali, Somogy-szentpál, Balatonújlak, Balatonkeresztúr, Balatonszentgyörgy, Vörs, Hollád, Sávoly), főleg III. elejéről. A legkorábbi: Balatonszentgyörgy, 1921.I.26. Balatonvilágoson 1957.VII.9-én gyűrűzött fióka Szardínia szigetén 1960.II.15-én került kézre. RÉKÁSI Szárszón 1972.VIII. elején még költve találta. BOGDÁN szerint Fonyódon épületek között álló fán 1967.V-ban repültek ki fiókái, a fészket azonnal elfoglalta a balkáni gerle. TAMÁS 1968.VIII.24-én Balatonszentgyörgynél árpatarlóra gyülekezett 100–120-as csapatát észlelte. Mind az irodalom, mind a levélileg közölt adatok igazolják, hogy a somogyi parton mindenfelé előfordul.

Magam a következő helységeken láttam: Aliga, Balatonvilágos, Sós-tó, Balatonszabadi, Siófok, Zamárdi, szántói berek, Balatonföldvár, Szárszó, Ószöd, Balatonszemes, Balatonlelle, Balatonboglár, Jankovichtelep, Ordacsehi, Fonyódliget, Fonyód, Balatonfenyves, Nagyberék, Balatonkeresztúr, Balatonmária, Balatonberény, Balatonszentgyörgy (Csillagvár, rét, part). Ezeknek a megfigyeléseknek havi megoszlása: III:4; IV:34; V:24; VI:36; VII:28; VIII:23; IX:17; X:3 eset. Legkorábbi: Balatonvilágos, 1961.III.17. (1); legkésőbbi: Nagyberék, 1967.X.19. (2). Ugyanitt 1966.X.5-én 50-es csapatát láttam. Balatonlellén 1964.VI.26-án hajnali 3 órakor szólalt meg.

133. *Gerle* (*Streptopelia turtur*): HOMONNAY az imént említett erdőrészben 1938-ban 80–100 párba becsülte annak költő állományát. A nyár végén 300–400-as csapatokba verődtek ezek össze. Az előző két fajéhoz hasonló tavaszi adattám IV. végén és V. elején jelzi érkezését. Őszi távozásáról csak két adat maradt: Enying, 1922.IX.17. (BESSENYEY); Vörs, 1953.IX.12. (WARGA). Az irodalmi és beküldött szíves adatszolgáltatás alapján az egész vizsgált területünkön mindenütt fészkel, bár mintha az utóbbi tíz évben

megapadt volna számuk. Ezek között nagy csapatról csak FARKAS és SZIJJ beszélnek: Balatonszentgyörgy-part, 1949.VIII.27. (150–200).

1947–75 között 386 alkalommal találkoztam gerlével a somogyi parton a következő havi megoszlásban: IV:12; V:90; VI:124; VII:90; VIII:33; IX:36; X:1 esetben. Legkorábbi: Balatonszabadi, 1952.IV.19. (1), és ugyanezen a napon Balatonszemes és Balatonlelle között 4. Legkésőbbi: Fonyód, 1971.X.5. (1). Nagyobb gyülekezések: Ószöd, 1956.V.18. (50–60). 1964.IX.14–17. közt Balatonszentgyörgy vasútállomása közelében fekvő napraforgótáblából 10–15-öt riasztottam fel.

134. *Balkáni gerle* (*Streptopelia decaocto*): Az 1930-as évek elején megindult északi irányú terjeszkedése 1936-ban érte el a Balatont. A somogyi parton HOMONNAY figyelte meg az elsőt Rádpusztánál 1937-ben. 1939-ben Balatonbogláron, 1941-ben Balatonföldváron és Fonyódon, 1942-ben Siófokon és Széplakon jelenik meg, de érdekes, hogy Balatonlellén még 1948-ban sem sikerült PÁTKAI-nak találkozni vele.

Azóta a balkáni gerle az egész Balaton környékét, a somogyi oldalt is benépesítette és rendkívül elszaporodott – talán a gerle kárára. A következő helyeken figyeltem meg megjelenését: 1948: Balatonszentgyörgy, Balatonberény, Zamárdi; 1950: Vörs; 1951: Balatonfenyves; 1952: Balatonmária, Balatonszabadi, Balatonvilágos; 1960: Sós-tó, Balatonlelle, Jankovichtelep; 1961: Aliga, Szárszó; 1963: Kőröshegy; 1964: Gamásza; 1965: Nagyberék–Feketeakol; 1966: Nagyberék–Rigóházapuszta; 1970: Ordacsehi, rét; 1973: Somogyzsitfa; 1974: Somogyámson. Az ordacsehi adat mutatja, hogy a lakott területek felől megindult a földek és rétek felé is. A napraforgótáblák különösen vonzzák, pl. Balatonszentgyörgy, 1964.IX.7–XI.15. közt rendszeresen, maximálisan 60–80 példány. Ugyanígy a kukoricagórék (pl. Kőröshegy, 1963) és a lábbon álló kukorica (Fonyód, 1957.IX.17.; Aliga, 1967.X.13. stb.) szívesen pihennek a földek feletti huzalokon.

135. *Gyöngybagoly* (*Tyto alba*): HERMAN Somogy-szentpálon 1890.III.10-én találkozott vele.

136. *Füles kuvik* (*Otus scops*): BARTHOS Zamárdin 1951.VI-ban több napon át hallotta szólni.

137. *Kuvik* (*Athene noctua*): HOMONNAY szerint fészkel a rádi romon 1938-ban. STERBETZ Zamárdin észlelte 1961.VII.16-án.

Balatonszentgyörgyön 1949.XI.26-án és 1951.IX.8-án a vasútállomáson figyeltem meg, Balatonmárián pedig 1950.VIII.30-án (2x1).

138. *Macskabagoly* (*Strix aluco*): HERMAN Somogy-szentpálon 1890.III.2-án észlelte, HOMONNAY pedig Balatonszemesnél 1937.XII.28-án lőtt egyet.

Fonyódon, 1958.VII.1. és 1965.VI.20-án találkoztam vele.

139. *Erdei fülesbagoly* (*Asio otus*): HOMONNAY szerint Aligától Balatonvilágosig a parti fenyőkön költ, ezenkívül Rádpusztánál. HERMAN 1890.II.25-én Somogy-szentpálnál észlelte, BESSENYEY Ecsipusztánál 1917.IV.16-án lőtte, ahol ez év II-ban 18–20 gyűlt össze.

sze, melyek azonban III. elején eltűntek. SCHMIDT 1970/71 telén Balatonendréről és Balatonszabadiból kapta köpeteit.

140. Réti fűlesbogoly (*Asio flammeus*): HERMAN 1890.II.26-án egy himet gyűjtött Somogy-szentpálon (FRIVALDSZKY). HOMONNAY (1940) szerint a Balatonlelle körüli kisebb nádas területeken ősszel és télen előfordul.

141. Lappantyú (*Caprimulgus europaeus*): Somogy-szentpálon 1890.IV.18-án állapította meg HERMAN érkezését, GAAL Balatonfölsőn 1896.IV.17-én, TAMÁS Balatonmárián 1969.IV.13. és 1970.IV.22. HOMONNAY szerint fészkel a Balatonföldvár és Rádpusztá közti erdőkben. STERBETZ Zamárdi-felsőn 1961.VII.16-án látott egyet.

142. Sarlósfehér (Apus opus): SZIKLA Balatonszemesnél 1886-ban parti fecskével vegyes telepét talalta. LACZKO DEZSŐ Sógvárnál a Lukacsosdomb 40–50 m-es horhosának 6–7 m magas löszfalában 5–6 párba becsülte a fészkelő állományt (GAAL ISTVÁN, 1932), de ezeket a mezei verebek elzavarták. VASVARI a balatonföldvári löszfal előtt látta VI.7-én (1940 körül) repkedni. Erkezéséről viszonylag kevés adat maradt: Balatonboglár, 1897.V.13.; 1903.IV.26.; Enying, 1922.IV.30. Az irodalmi és levéltári adat megoszlása: V:5; VI:1; VII:4; VIII:1 adat. BESSENYEY Enyingnél 1922.IX.11-én 80–100-as csapatát látta, VERTSE Balatonberényenél 1942.V.9-én ugyanennyit. STERBETZ Zamárdinál 1960.VII.16-án 70–80-at. A hőmérséklet hirtelen lehűlése nagy pusztításokat szokott végezni a sarlósfehérkében is, pl. Fonyód, 1940.V.21. (SZALAY).

A sarlósfehér a Balatonnál viharok vagy néhány napon belül bekövetkező rossz időjárás indikátora. Ilyenkor mutatkozik főleg. Saját megfigyeléseim havi megoszlása: V:7; VI:13; VII:8; VIII:5; IX:1 eset. Látam a következő helyeken: Aliga, Balatonvilágos, Sóstó, Balatonszabadi, Siófok, Jankovich-telep, Balatonberény, Balatonszentgyörgy, de leggyakrabban Fonyódon. Legkorábbi észlelésem: Balatonszentgyörgy vá., 1955.V.12. (3); a legkésőbbi: ennek partján, 1964.IX.8. (1). Általában 10–15-ös, vagy ennél kisebb csapatot láttam, de voltak nagyobbak is, pl. Fonyód, 1962.VI.20. és VII.2. (40–50); Balatonszabadi, 1961.VIII.19. (80–100) stb.

143. Jégmadár (*Alcedo atthis*): GAAL Balatonlellénél 1896.IX.15-én kettőt látott; Balatonföldvárnál 1941. IX.30. egy; Zamárdinál 1942.IX-ben mutatkozott. GYÓRY a szentgyörgyi öbölben 1958.IX.27-én észlelt egyet, JAKAB a fonyódi csatornán 1955.VIII.23-án kettőt; TAMÁS szintén kettőt Balatonmárián 1968.VIII-ban.

1951–73 közt legtöbbször Fonyódon a csatornán láttam, de megfigyeltem magányos példányokat Balatonföldvárnál, Balatonmárián, Balatonberényenél és Balatonszentgyörgynél a parton, a következő havi megoszlásban: IV:2; V:2; VIII:2; IX:6; X:3; XI:1; XII:2 esetben.

144. Gyurgyalag (*Merops apiaster*): SZIKLA Balatonszemesnél 1883-ban a löszfalban parti fecskékkel

Gyurgyalag. – Bienenfresser. (Photo: Szvecsényi László.)

vegyesen költő 6 párt talált, 1886-ban is megtalálta telepüket, továbbá 1885.VIII. elején Balatonendrénél erdei tisztáson százával látta gyülekezni. HOMONNAY szerint Balatonvilágosnál költött 1938-ban. SZIJJ 1949. évre állította össze a magyar állomány cenzusát és ehhez a somogyi oldalról a következő adatokat kapta: Szárszó 5–6 pár; Balatonszemes 5–6 pár; Rádpusztá 3–4; Szántód 3 pár. WINDIRSCH 1966.VII.2. és 6-án a balatonszentgyörgyi téglyárnál látott egy etető párt. Bemondás szerint a fonyódi hegy délnyugati oldalán fekvő homokbányában is költött 1958-ban. Öszödnél 1943.VIII.27-én egy lucernaföldön rajzó apró lepkékre vadászott több száz, fecskékkel együtt. BESSENYEY érkezési adata: Enying, 1922.V.23.

A gyurgyalagok telepei felkutatásának a nehézsége, hogy szinte évente váltják telepeiket. Magam Széplaknál 1951, 1953- és 1965-ben lakott telepet láttam. A Sóstó melletti homokbányában 1963-ban 2–3 lyukból álló telepet találtam, de Balatonszabadin 1951.VIII.4. (10–12), 1960.VI.24. (2); Zamárdin 1955.VI.29.; 1961.V.25.; Szárszón 1947.V.24. (2); 1953. VII.26. (5–6); 1955.V.12. (1) is láttam. Fonyódon 1955. VI.24. és VII.2. közt, valamint 1965.VI.22-én is mozogtak. Balatonkeresztúrnál 1972.V.30-án a szőlők felett láttunk néhányat TAMÁS-sal; Balatonberényenél 1948. IX.20-án (1–2).

145. Szalakóta (*Coracias garrulus*): SZIKLA szerint 1886-ban a somogyi oldal öreg erdeiben gyakori volt.

Tavaszi érkezéséről adatokat találunk a következő helyekről: Enying, Ecsipusztá, Balatonkiliti, Balatonlelle, Balatonboglár, Marcali, Balatonkeresztúr, Balatonszentgyörgy, Vörs, Hollád, Sávoly, főleg IV. második feléből, a legkorábbi: Vörs, 1909.IV.13. HERMAN Somogyiszentpálnál 1890.IV.19-én lőtt egy hímét (FRIVALDSZKY). PETHŐ LAJOS 1894.V.11-én 5-ös fészek-alját gyűjt Vörsnél. Enyingnél BESSENYEY 1922.IX.12-én is látta. GRESCHIK a HOMONNAY által Rádpusztánál 1938.VI.19-én lőtt két példány gyomrában gyíkot és bogarakat talált (*Aclypea undata*, *Copris lunata*, *Anoxa pilosa*, *Anisoplia austriaca*, *Cetonia aurata*, *Cleonus niger*, *Melalonthinae*). STERBETZ Szántódán 1961.VII.8. és 9-én 6 példányt figyelt meg.

1947–73 között 18 ízben találkoztam szalakótával a somogyi oldalon (Aliga, Zamárdi, Balatonlelle, Jankovich-telep, Balatonfenyves, Balatonmária, Balatonberény, Balatonszentgyörgy, Főnyed) a következő havi megoszlásban: IV:1; V:4; VI:6; VII:1; VIII:6; IX:3 esetben. Legkorábban: Balatonlelle, 1963.IV.21.; legkésőbb: Balatonszentgyörgy, rét, 1960.IX.6. Számuk az utolsó évtizedekben megfogyatkozott és így nagyon örültem, amikor Főnyednél 1973.V.7-én az erdők közé behúzódó kis-balatoni berek közepén álló öreg tölgyek és nyárfák csoportjában PAPP SÁNDOR-ral megpillantottuk. 1952.VI.15-én Balatonfenyvesen láttam egyet szarvasbogárral csőrében, amint két gerle kergette.

146. Búbos banka (*Upupa epops*): SZIKLA szerint a fonyódi meredek falban néhány pár költött 1886-ban. HERMAN szerint Somogyiszentpálra 1890.IV.13-án érkezett. HOMEYER 1892.V-ban a holládi erdőben találkozott bankával. 1938-ban HOMONNAY az egész Balaton környékén állományfelvételt végzett a következő eredménnyel: Rádpusztá, 1000 holdon 14 pár (ebből 8 a tanya közelében álló fűz- és akácfákon; 1 sertésöl részében 10 tojással; 2 a rádi romon, továbbá harkályodúban, használaton kívüli cséplőgépből); Balatonlelle (jegénye villám vágta részében); Balatonszentgyörgy (csónakház padlásán), Rádon az első tojások V.3.; VI.8. fiókák; a tojások száma: 6 fészekben 5 tojás, négyben 6, egyben 10 tojás. Ezek VIII. végén 8–10-es csapatokba verődtek és a kukoricásokat járták. 1942-ben, amikor PÁTKAI járta körül a Balatont, a bankaállomány csökkenést mutatott. A számos érkezési adat főleg IV-i, a legkorábbi: Balatonlelle, 1896.III.18. Elvonulás: Vörs, 1922.X.10. Érdemes az érkezési idő szempontjából egy pontot figyelni, ahogyan TAMÁS Balatonmárián 1969.IV.7. (2), 1971.IV.3. (2); 1972.III.28. (1) látta az elsőket. SZIJJ Aligánál 1956.IV.9-én négyet figyelt meg.

1948–74 között 106 ízben találkoztam bankával a következő havi megoszlásban, Aligától Balatonszentgyörgyig: III:2; IV:35; V:14; VI:29; VII:17; VIII:5; IX:4 eset. A legkorábbi Jankovich-telep és Fonyódliget közt 1953.III.28. (1); a legkésőbbi: Balatonberény, 1949.IX.16. (1) – de TAMÁS 1972.IX. végén is látta. Etetését megfigyeltem: Balatonberény, 1952.VI.5., Fonyód, hegy, 1955.VI.25., 1958.VI.25. és VII.11. közt; 1962.VII.1.

147. Nyaktekerecs (*Jynx torquilla*): HERMAN Somogyiszentpálnál 1890.IV.15-én hallotta először, GAAL Balatonlellén 1896.IV.30.; Balatonbogláron 1903.IV.26.; 1904.IV.17.; 1905.IV.22-én. Balatonkilitiről 1912.III.15-ről is említik. SZIJJ Fonyódon 1956.IV.9-én látta, HOMONNAY szerint a somogyi part parkjainak és sétányainak madara, kisebb számban fészkel Balatonföldváron és Rádpusztán. GROSSLER is az előbbi helyen találta 1961.V.19–VI.2. közt, WINDIRSCH pedig ugyancsak 1961.29–VII.6. közt a Csillagvárnál.

Nyaktekerceset hallottam és láttam Őszödön, Fonyódligeten, Fonyódon, Balatonújlakon és Balatonberényben 44 esetben a következő havi megoszlásban: IV:7; V:9; VI:19; VII:9 esetben, legkorábban: Balatonújlak, 1960.IV.3.

Nyaktekerecs. – Wendehals. (Photo: Dr. Tapfer Dezső.)

148. Zöld küllő (*Picus viridis*): HERMAN Somogyiszentpálnál, GROSSLER Szántódán, Balatonföldváron, Szárszón és Fonyódon; STERBETZ Zamárdin, GYÖRY Balatonberényben, WINDIRSCH a Csillagvárnál találkozott vele.

Zöld küllőt sokfelé figyeltem meg (Aliga, Balatonvilágos, Balatonzabadi, Szárszó, Balatonszemes, Balatonlelle, Balatonboglár, Jankovich-telep, Fonyódliget, Fonyód, Bélatelep, Nagyberek, Balatonmária, Balatonberény, Balatonszentgyörgy, Battyánpusztá) a következő havi megoszlásban: I:1; II:2; III:11; IV:6; V:4; VI:38; VII:39; VIII:9; IX:16; X:23; XI:6; XII:4 esetben.

149. Szürke küllő (*Picus canus*): SZIKLA szerint költött 1886-ban Balatonszemesnél; Rádpusztánál HOMONNAY lőtte 1937.X.18-án.

Láttam Fonyódon 1966.VI.28-án; Balatonberényben 1950.XI.14.; 1951.XII.28.; 1952.X.27-én.

150. Fekete harkály (*Dryocopus fortius*): HOMONNAY (1940) szerint Balatonszemesnél fészkel. OLÁH ATTILA a siófoki parkban 1972.I-ban látta. BOGDÁN szerint a Fonyód-fürdőtelep és Sándor-telep közötti műút mentén 1973/74 telén többször mutatkozott.

151. *Nagy fakopáncs* (*Dendrocopos maior*): HOMONNAY 1938-ban fészkelve találta Balatonszemesnél. GROSSLER Balatonföldváron 1962.V.9–12. közt 12 m-en nyárfában látta oduját, ahová cseresznyét hordott, Köröshegyen 10 m-en hársfában.

Nagy fakopáncssal csak 50 esetben találkoztam (Balatonszabadi, Balatonföldvár, Jankovich-telep, Fonyódliget, Fonyód, Nagyberek, Balatonmária, Balatonberény, Csillagvár) a következő havi megoszlásban: III:6; IV:4; V:2; VI:3; VII:7; VIII:1; IX:8; X:8; XI:6; XII:5 esetben. Fonyódon 1955.VI.24-én egy család; 1966.XII.7-én négy kergetőzik balkáni fakopáncssal.

152. *Balkáni fakopáncs* (*Dendrocopos syriacus*): Északnyugati irányú terjeszkedésében 1949-ben érte el a Balatont és 1950-ben Vörsön és Balatonszentgyörgyön is megfigyeltem, először a somogyi oldalon. A kertek, parkok, útmenti fasorok, gyümölcsösök madara. Ennél a fajnál egyesítem saját megfigyeléseimet GROSSLER, GYÖRY, KIRÁLY, STERBETZ, WILL és WINDIRSCH adataival, hogy az évszámok sorrendjét ne zavarja. 14 adatot kaptam a nevezett kutatóktól, míg magam 301 adattal rendelkezem.

A somogyi oldalon 1950.II.22-én Vörsön és Balatonszentgyörgyön láttam, ezután a megfigyelések időbeli sorrendje a következő – természetesen az évszámok nem okvetlen a megjelenése időpontját, hanem az első megfigyelés évét jelentik –: 1950: Balatonberény; 1952: Fonyód; 1957: Balatonvilágos, Szántód; 1959: Siófok; 1960: Balatonszabadi, Zamárdi; 1961: Szántód, Jankovich-telep; 1962: Balatonlelle, Fonyódliget, Balatonszemes; 1964: Bélatelepe, Gamásza; 1965: Balatonfenyves; 1966: Balatonföldvár; 1968: Őszöd.

Saját megfigyeléseim havi megoszlása: I:4; II:8; III:15; IV:28; V:15; VI:77; VII:45; VIII:20; IX:25; X:23; XI:29; XII:12 eset. Családokat láttam Fonyódon 1955.VI.23. és 28.; 1958.VI.26. és VII.4.; 1966.VI.18.; 1962.VI.19-én a fiókák szólnak odújukból; Balatonlelle (1964.VI.28.) az odú bálványfában. Dobolását hallottam: Fonyód, 1958.VII.8.; 1965.VI.23.; Jankovich-telep, 1962.III.25. Fonyódon 1966.VI.18-án nemcsak dobol, de szárnyait is teregeti. Verekedéseket figyeltem meg: Fonyód, 1959.VII.8. (zöld küllővel); 1965.IV.4. (3); 1966.XII.7. (egy kergetőzik 4 maior-ral); Balatonberény, 1967.IV.17. (♂♂♀); 1967.XI.12. (♂ maior-ral). Láttam balkáni fakopáncsot képményen is ülni (Balatonszentgyörgy, 1969.VI.13.).

153. *Közép fakopáncs* (*Dendrocopos medius*): HERMAN Somogyszentpálon (1890.III.1.), WINDIRSCH a Csillagvárnál (1966.VI.29.) figyelte meg.

154. *Kis fakopáncs* (*Dendrocopos minor*): Balatonszentgyörgy vasútállomásánál 1950.III.7-én láttam egy tojót. STERBETZ Zamárdinál 1960.VII.9-én egyet, WINDIRSCH a Csillagvárnál 1966.VI.29. és VII.6-án kettőt figyelte meg, RÉKÁSI Alsó-Bélatelepe kertjeiben 1976.VIII.12-én egyet.

155. *Búbos pacsirta* (*Galerida cristata*): Somogyszentpálról HOMEYER említi (1892.V.27.). HOMONNAY (1940) szerint gyakori fészkelő a kultúrterületeken, amit GROSSLER is aláhúz, megállapítva, hogy a somogyi példányok világosabbak a németeknél. SAS-

VÁRI az általam Balatonszentgyörgy vasútállomásánál gyűjtött példányt (1954.XI.16., verekedés közben drótnak repült) *G. cr. cristata tenuirostris*-nak határozta meg. STERBETZ Zamárdinál 1957.VII.19-én a Balaton felett Tihany felől közeledő és a parton leereszkedő példányt látott.

Én Aligától Balatonszentgyörgyig 1946–74 között 148 alkalommal láttam búbos pacsirtát a következő havi megoszlásban: I:5; II:5; III:5; IV:13; V:12; VI:11; VII:15; VIII:3; IX:11; X:29; XI:24; XII:5 eset. Általában a kultúrterületeken utak vagy vasúti sínek mellett, de láttam a parti köveken is (Balatonföldvár, 1957. II.6., 2 db). A Sós-tó mellett is mutatkozott: 1959.VI.24., VII.2. és 3.; 1961.VIII.16. (4x2); X.29. (5–6). Az egyik Sós-tói példány feltűnően homokszínű volt.

156. *Erdei pacsirta* (*Lullula arborea*): HOMONNAY Rádpusztánál figyelte meg néhányat 1938.IV.30-án; Fonyódon 1940.II.2-án lőtt SZALAY kettőt, a Várhegyen fészkel is SCHENK szerint.

157. *Mezei pacsirta* (*Aluda arvensis*): HOMONNAY szerint gyakori a somogyi oldalon a szántókon, ősszel pedig a tarlókon. Az általa gyűjtött rádi példányok *A. a. lunata* BREHM, 1842, alfajnak bizonyultak, HERMAN Somogyszentpálon 1890.II.20-án látta az elsőket. Ugyanitt HOMEYER 1892.V.27-én megfigyelte, amint két pacsirta egy tövisszúrót kergetett. GROSSLER 1961-es tapasztalatai szerint bár gyakori, de korántsem annyira, mint Németországban. 1907–1926 közti évekből 23 érkezési adatunk van II–III-ból, a legkorábbi: Vörs, 1908.II.4. Elvonulását csak BESSENYEY jelentette Enyingről: 1921.X.20.; 1922.X.8.

1947–73 közötti 109 megfigyelésem havi megoszlása: I:1; III:18; IV:20; V:18; VI:17; VII:6; VIII:1; IX:5; X:18; XI:4; XII:1 eset. A legkorábbi: Balatonberény, 1953.I.20. (6); a legkésőbbi 1952.XII.30. (1). Általában III-ban végeztem az első megfigyelést, s pl. feljegyeztem, hogy 1971.II.13–19. közt sehol se mutatkozott pacsirta, vagy hogy Balatonberénynél 1958.III.25-én a Balaton jege felett énekelt. Legnagyobb csapatait Balatonszentgyörgynél láttam a Balaton felett (60–80) 1958.X.30-án; a rét felett 100–120 1964.III.16-án, amikor egyes párok szemmel láthatóan már elfoglalták revírjüket. Balatonberénynél 1952.X.25-én is láttam a Balaton felett egy 20–25-ös csapatot húzni. Balatonlellén 1964.VI.26-án hajnali 3 órakor kezdett énekelni, VI.27-én holdvilágos éjszakán egész éjjel énekelt.

158. *Füsti fecske* (*Hirundo rustica*): A füsti fecske természetesen a községek lakója, s bár az istállózás csökkenése kihatott állományára, urbanizációs jeleket is mutat. SEMADAM 1966.VII.5–10. közt megfigyelte Siófokon, hogy a fészke közelében égő neonlámpa megfordította életritmusát, azaz a fecskék éjjel vadásztak a lámpa körül, öt fiókájukat is éjjel etették, nappal aludtak. Az 1890–1926 közötti esztendőkből 64 érkezési adatunk van a somogyi oldalról, kiegészítve, hogy mikor kereste fel először fészket, ami nagyon változó. Az adatok III–IV. hónapokból származnak, a legkorábbi: Balatonszabadi, 1898.III.12. Ezekből az évekből 14 elvonulási adattal is rendelkezünk, a legkésőbb-

bi: Balatonkiliti, 1898.XI.15. – bár megjegyzi, hogy a fő vonulás IX.11-én zajlott le. GAAL szerint Balatonboglárról 1903.IX.23-án elvonultak a fecskék a kedvező időjárás ellenére.

KERTTŐI Balatonlellén 1956.IX.16-án ezrével látott fecskéket, VII. végén a fészken ülő fiókkák között akadt egy albino, de elpusztult.

1946–75 között IV-től X-ig a somogyi oldalon mindenfelé láttam füsti fecskét. Legkorábbi adatom: Balatonberény, 1960.IV.3.; a kilenc X-i adat közül a legkésőbbi: Balatonszentgyörgy, 1952.X.13. (2); Aliga, 1960.X.13. (2), de igazi korai, illetve késői adatokat csak TAMÁS-tól kaptam Balatonmáriáról: 1968.XI.4. (6); 1974.III.30. Erős vonulást tapasztaltam a nádasok felett Balatonberény és Balatonszentgyörgy térségében: 1951.IX.27. (100–150); 1952.IX.4. (több ezer); 1953.IV.17. (több száz a hullámos víz felett); 1953.VIII.8. (sok a vasúti töltés drótfajain); 1955.X.2. (ugyanígy 50–60); 1959.IX.27.; 1960.IX.6.; 1962.IX.8.; 1963.IX.8. (300–500); 1968.IX.20. (100–120) stb. Balatonszabadin 1961.VIII.16-án nagy esőben több száz mozgott; VIII. 22-én pedig 80–100 a sürgönydrótokon stb. Ezekbe a csapatokba gyakran vegyülnek molnár-, főleg parti fecskék. A füsti fecskék szívesen kísérik a marhákat vagy a disznókat, pl. Balatonszentgyörgy, 1952.VI.25. (50–60); 1956.VIII.24. (80–100); 1968.IX.6. (50–60+100–120); Széplak, 1953.VIII.4. (20–30 + 8–10); Szárszó, 1954.VIII.26. (5–6). Az 1954.IV-i nagy viharokban a somogyi parton sok füsti fecske pusztult el, az 1955. IV.20. körüli havazásban szintén. Szárszón 1953.VI.21-én egy rötös hasú példányt is láttam.

159. *Molnárfecske* (*Delichon urbica*): A molnárfecske éppen olyan gyakori, ha nem gyakoribb a somogyi oldalon, mint a füsti fecske, pl. GROSSLER Balatonföldváron 100-nál több fészket számlált meg 1961-ben. Szívesen rakta mindig fészket a vasútállomások épületeire, ahonnan ismételtelen levették azokat, mert az utasok ruháit szennyezték. Ez fokozott problémát vetett fel (pl. Balatonföldvár) a neonvilágítás bevezetésével, mivel a neonsövegre különös előszeretettel építkézik – bár elsősorban a veszprémi oldalon –, s így a szennyezőhatás is megnövekedett. Az ez elleni védekezésről már másutt írtam. HERMAN Somogyszentpálon 1890.IV.1-én látta az elsőket. 1896–1926 közti évekből 24, főleg IV-i érkezési adatunk van, a legkorábbi: Balatonszentgyörgy, 1922.III.23. Szemben a füsti fecskével a molnárfecske megérkezésekor gyakran azonnal felkeresi fészket. Hat elvonulási adattal is rendelkezünk, a legkésőbbi: Balatonszentgyörgy, 1920.X.19. (15 db, füsti fecskékkel).

1947–75 között igazán korai megfigyelésem nem volt a somogyi oldalról, a legkorábbi: Balatonszentgyörgy, vá., 1951.IV.6. (1) – TAMÁS Balatonmárián 1974.III.30-án észlelt kettőt –; IX-ben is csak 12 alkalomból észleltem, legkésőbbben: Balatonberény, 1952.IX.21. (1). Telepeiről a következő kép alakul ki: Balatonszentgyörgy vasútállomáson 1953-ban egy fészket; 1954-ben az új irányítótoronyon is épül egy; 1955-ben 2 fészket; 1956-ban 10–15 fészket; 1974-ben 9 fészket. Balaton-

berény vasútállomásával szemben állott egy nádfedeleles csárda – ezt lebontották és modernizálva odébb újat építettek. A régi csárdán 1950-ben kb. 50 fészket állott, de VI. elején ezeket levették és csak 7 maradt; 1951-ben 10–15 épült újra, 1953-ban V.16-ról a 3–4 fészeksám V.23-ig 25-re növekedett, 1954-ben 25 lakott fészket VII-ig szintén 40-re szaporodott; 1955-ben 38 fészket a csárdán, de a Balatonra néző oldalán egy sem. 1960-ban 10–15 fészket épül; 1961-ben 18 lakott fészket, de ezután a molnárfecskék áttelepedtek a faluba. Fonyód vasútállomáson 1955-ben 21 fészket és ezek száma VII. végéig 40–50-re gyarapodott, bár sokat közülük házi verebek foglaltak el. 1956 tavaszán az összes fészket levették, de 39 újraépült; 1957-ben ismét leverik és 9 épül csak újra, amiből 3-at verebek foglalnak el. 1958-ban a fecskék építkezni kezdenek, de miután leverik fészkeiket, a vasútállomással szemben levő házakra telepsznek át. 1962-ben az új áruházra is raktak fészket, ahol 1966-ban 3 volt lakott. További telepeiket találtam: Balatonszabadi (1963, parti házon 5–6 fészket); Balatonföldvár (1959, 1968); Szárszó (vasútállomáson 1964-ben 18 fészket); Balatonszemes, vasútállomás (1964, 12 fészket); Balatonlelle (a csatorna menti szivattyúházon 1968, 1 fészket; a kaposvári műút menti házakon több); Öszöd (1968, 15 fészket az üdülő csárdáján); Fonyód–Sándor-telep (1962). ANGYAL ZOLTÁN a földvári hajóállomáson 1970-ben sok fészket talált. RÉKÁSI részletesen leírja, hogy a Szántód és Tihany közt közlekedő komphajón 1972-ben 16 fészket számlált, a fecskék kísérték a hajót és menet közben etettek.

Népesebb csapatait figyeltem meg: Balatonszentgyörgy-part, 1956.VIII.24. (80–100 füstiekkel); vá., 1969. VIII.31. (40–50); Balatonberény, 1957.VIII.10. (80–100-as csapat); Aliga, 1965.VIII.29. (100–150 füstiekkel); Fonyód, 1967.IX.12. (50–60) stb.

160. *Parti fecske* (*Riparia riparia*): 1883 és 1886-ban SZIKLA Balatonszemesnél sarlósfecskékkel vegyes telepére bukkant, és a különböző löszfalokban telepeit gyakorinak tartja. HOMONNAY (1940) említi telepeit Balatonföldvár mellett a homokbányában és a löszfalban, ahol GROSSLER 1961-ben kb. 1000 lyukat számlált, Somogyszentpálra 1890.III.20-án érkezett HERMAN szerint, a további négy érkezési adat IV-i; illetve a távozási IX-i legkésőbbi: Vörs, 1925.X.8. Siófokon 1949.VIII.14-én találtak egy példányt, melyet Prága közelében 1949.VI.9-én gyűrűztek. VASVÁRI kapott egy albinót Balatonboglárról (1930.III.16.); JAKAB Fonyódon egy nagy csapatban 1955.VII.7-én látott egy másik albinót.

1948–71 között partifecske-telepeket találtam: a földvári löszfalban (1948, 1951); Zamárdi (1952, 1953, 1954 – 80–100 lyuk –, 1961, 1965); Fonyódon az öreg préház csárda felett (1962), valamint az e mögötti nagy homokbányában (1965, több száz); Kőröshegy (1963, 60–80 lyuk); Látrány (1963); Balatonmária (1965); Balatonszabadi (1970). IV-ben csak három ízben találkoztam vele, legkorábban: Balatonszentgyörgy-part, 1962.IV.16. (1). IX-i vonulásán 17 ízben, és legkésőbbben: Balatonberény, 1950.X.9. (1–2 füstiek-

kel). Balatonszabadi és Siófok közt 1952.V.17-én nagy csapat alacsonyán menekül a vihar elől, a siófoki zsilipnél 1953.VII.25-én 60–80 kavarog; Széplaknál 1954.V.27-én 60–80; Balatonberénynél 1962.IX.8-án erős húzás, de elszórtan; 1964.IX.14-én fűsti fecske csapatban 20–30.

161. *Sárgarigó* (*Oriolus oriolus*): GROSSLER a sárgarigót a somogyi oldal karakter-fajának tartja, és ebben osztom véleményét. HERMAN Somogyszentpálon 1890.IV.26-án látta az elsőt. HOMEYER a holládi erdőben találkozott vele 1892-ben. 1896–1926 közti évekből 31 adatunk van tavaszi érkezéséről, nem egy V-ból, a legkorábbi: Kőröshegy, 1911.IV.5., de főleg IV. végéről. Elvonulását főleg VIII-ból jelzik, a legkésőbbi: Enying, 1922.IX.17. A Vörshőn 1936.VI.18-án gyűrűzött fiatal 1936.IX.15-én Zante szigetén került kézre.

1947–73 között V–VIII hónapokban rendszeresen és mindenütt találkozom sárgarigóval. IV-ból csak 3 adatunk van, a legkorábbi: Balatonberény, 1956.IV.22. (♂); IX-ben is csak ötször láttam, legkésőbbben: ugyanitt, 1954.IX.19. Fonyódon 1957.VIII.7-én 3 órákor szólalt meg, 1965.VI.27-én ugyanígy, VI.29-én 3.30 órakor, viszont napközben hallgattak.

162. *Holló* (*Corvus corax*): HOMONNAY Balatonlélén 1938/39 telén és 1939 tavaszán szerzett tudomást róla.

163. *Dolmányos varjú* (*Corvus cornix*): HOMONNAY Rádpusztá körül tölgyes-szulesben 1938-ban 28 fészket talált 3–5 tojással IV. végén, V. közepén. Az egyidejű fészkeljük fejlettsége igen nagy eltéréseket mutatott. Néha a fészkek egészen közel állottak egymáshoz. A látrányi berekben fűzfán talált fészket, Telekinél nyárfásban, megtalálta a fonyódi helyen is, de szerinte a somogyi oldalon legtöbb dolmányos varjú jegenyére rakja fészket. Kirepülés után a családok csapatokba tömörülnek, pl. Balatonfenyves, 1951.VIII.19. (40–45, SZIJJ). STERBETZ egy világosi V-i példány gyomrában húst, fonyódi VI-ében: 22 *Melolontha melolontha*, 6 *Zabrus tenebroides*-t, pocokcsontokat és kukoricát talált; négy X-iben (Balatonlelle, Fonyód) kismélys-szört, tücsköt és búzát; a hét III-iban búzát és makkot. Legváltozatosabb volt egy IV-i világosi dolmányos varjú gyomortartalma: kukorica, gyommag (*Echynorchoa*), egércsont és csiga (*Helicella*). Megfigyelte Szántódon 1961.VII.8-án, amint kagylót bontogatott.

1946–75 között mindenfelé és minden évszakban találkozom dolmányos varjúval, nagyobb számban: Balatonberény, 1949.X.27. (30–40+10–15); 1952.XI.30. (20–25 a jégen); Jankovich-telep és Fonyódliget között, 1953.X.17. (100–150 zátonyon) stb. Ősszel egyes csapatokban jár vetési varjakkal, csókákkal és seregélyekkel. A fonyódi mólón 1962.VI.22-én hallal láttam csőrében és VII.2-án is halászatott itt. Behúzódik a kukoricaföldekre, pl. Balatonszentgyörgy, 1969.VIII.29. (10–15).

164. *Vetési varjú* (*Corvus frugilegus*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.IV.2-án egy torzcsőrű hímét lött (FRIVALDSZKY). KELLER Hollád és Tikos között 1920.

IX.24-én egy 300-as csapatát látta dolmányos varjú, csóka és seregély társaságában. VERTSE 1942. évi katasztere szerint a somogyi oldalon Buzsákon 1000, Fonyódon 450 pár alkotott telepet.

Fészkeiket rendszerint ledobálják, ha a parti üdülők parkjainak fáira rakja, így változó az állománya. A következő telepeit találtam: Balatonvilágos, 1949 (30–40 fészkek); Balatonboglár, 1954 (10–15 f., levertek); Balatonlelle, 1957 (10–12 f.), 1958 (5–6 f.), 1962 (15–20 f.), 1965 (5–6 f.); Balatonmária, 1966 (15–20 f.), 1970 (20–30 f.). Balatonszentgyörgyön a vasútállomás közelében fekvő remizben 1967-ben 6 fészkekkel alakult új telep, mely 1972-re 100–150 fészkesé fejlődött, és azóta is növekszik. További telepek: Fonyódliget, 1970 (50–60 f.); Siófok, 1972, 1973, 1975 (10–15 f.). Már HOMONNAY is említette, hogy ősszel és télen ezrével lepi el a Balaton környékét. Nagy tömeget láttam pl. Balatonszentgyörgy vasútállomás felett a Balaton felé húzni 1975.XII.12. este (700–800), melyek azután kavarni kezdtek, jelezve a bekövetkezendő havazást. A szentgyörgyi réten is szoktak éjszakazni, pl. 1968.XI.17. (150–200); 1969.X.12. (500–600); 1974.XII.9. (400–500); 1965.XII.7. (800–1000) stb. De éjszakázásra szívesen megy ki a jégre, pl. Balatonvilágos, 1952.III.1.; 1952.XII.27. stb. Balatonlélén viszont a magas fákat használja erre a célra, pl. 1951.XII.10. (500–600); 1953.III.16. (450–500); 1971.XII.17. (200–300); 1975.XI.26. (500–600) stb. Partmenti húzást főleg Balatonszabadi és Aliga között figyeltem meg, pl. 1951.II.10.; 1951.II.12.; 1952.II.16.; 1952.XI.6. és 29.; 1953.IX.26. stb. Ordacsehin 1970.IV.18-án a traktort kísérte kilenc, Balatonszentgyörgynél 1974.VI.21-én 8–10 a kaszálógépet.

165. *Csóka* (*Coloeus monedula*): SZIKLA szerint 1883-ban a fonyódi löszfalban fészkel, ahol GROSSLER 1961-ben 15 párba becsülte állományát. HOMONNAY is megtalálta itt, valamint a berényi löszfalban 1936-ban (150–200 pár). A földvári löszfalon 1961-ben GROSSLER szerint 15 pár költhetett. Rendszertani vizsgálataim szerint a somogyi állomány a közép-európai *C. m. turrimus* alfajba tartozik (Balatonlelle, Kéthely), de kap délnyugat felől (*C. m. spermologus*) téli vendégeket (Kéthely, 1938.II.26. és III.31.), valamint a gyűrűzés tanúsága szerint északkeleti vonulókat is a *C. m. soemmeringit*. Lengyel gyűrűs, 11 éves csókát Nyimnél 1935.I.16-án lőttek.

1943–75 között mindenütt és minden hónapban látom csókát, mely fészkel most is a löszfalakban (Balatonföldvár, Fonyód), kéményekben (Balatonszabadi, Siófok, Balatonboglár, Fonyód, Marcali stb.), faodúban (Nagyberek, Főnyed stb.). Táplálékát a rétekről hordja, költési időn kívül a egyes varjúcsapatokkal azokat járja, pl. Ordacsehi, 1960.IX.18. (50–60).

166. *Szarka* (*Pica pica*): A parkokban, magas fákon, remizekben egyaránt fészkel az egész somogyi oldalon, és a közeli területeken elért gyűrűzési eredmények sem mutatnak 12 km-nél nagyobb mozgására. STERBETZ III-i példányok gyomortartalmában egércsontokat, tollat, csigákat (*Helicella*), kukoricát, búzát és fűféléket talált.

1946–75 között egész éven át mindenütt találkoztam szarkával; nagyobb csapatával pl. Balatonmária, 1951.XI.21. (25–30) stb. Szívesen mozog a nádban és kiszáll keresgélni a zátonyokra (Balatonberény, 1954. X.20.; Balatonvilágos, 1961.X.29.) vagy a jégre (Balatonszentgyörgy, 1964.II.27., 10–12 db).

167. Szajkó (*Garrulus glandarius*): Somogyszentpálon HERMAN látta 1890.II.24-én. SZALAY szerint Fonyódon 1939.X.15. és XII.20. között erős mozgásban volt. BARTHOS Zamárdinál 1956.X.20-án megfigyelte, amidőn reggel 200–500 példány hosszú kötelékben húzott a part mentén. STERBETZ X–II közti 4 példány gyomrában kisemlős-szört, bogarakat (*Zabrus tenebrioides*, *Scarabeidae*) és kukoricát talált.

1950–72 között 17 esetben találkoztam szajkóval a következő havi és helyi megoszlásban: IV:3 (Csillagvár, Balatonszemes); V:4 (Őszöd, Balatonkeresztúr); IX:3 (Balatonföldvár, Csillagvár és Balatonszentgyörgynél kukoricásban); X:7 (Fonyód, Nagyberek, Balatonberény, Csillagvár).

168. Széncinege (*Parus maior*): Nincs az a terület, ahol széncinege ne mozogna a somogyi oldalon. Költési időn kívül rétek bokrain és fái is vagy a nádasban. HOMONNAY szerint a fürdőtelepeken kifüggesztett mesterséges odúk nyújtják a legtöbb fészkelési lehetőséget, de Balatonföldváron használaton kívüli vízlevezető csatornában, Balatonszemesen fahasábok közt igen nagy fészket talált. GROSSLER Fonyódon lámpaoszlopban.

Legérdekesebb fészket 1966.VI-ban Fonyódon a legforgalmasabb ponton, a tanácsház előtt a balatoni, a Sándor-telepi és a faluba vezető műutak kereszteződésénél találtam az útjelző vasrúdjában. 1964.VI-ban Balatonlellén szintén egy parti vascsőben etetett. A fonyódi hegyoldalban 1955.VI. végén épületrészből hallottam fiókáit szólni. Családokkal már V-ban, de főleg VI-ban, kevesebbszer VII-ban, de még VIII-ban is találkoztam. Fonyódon 1958.VI.28-án 4 óraker, Balatonlellén 1964.VI.26-án 3 óraker szólalt meg hajnalban. Ősszel a vegyes madárcsapatokhoz csatlakozik, pl. Balatonszentgyörgynél a műút jegenyén 8–10 mozgott csilpcsapokkal, Balatonberény parti fái kékcinégekkel és őzapókkal stb. Balatonszentgyörgy rétjén 1960.X.16-án kaba kergette. A rét kukoricásában 1964.X.18-án keresgetett egy.

169. Kék cinege (*Parus caeruleus*): Kék cinégével a somogyi parton is sokszor találkozhatunk a nádasban, bár bokrosokat és az erdőt is szívesen felkeresi, az utóbbiakban, valamint a parkokban költ.

1948–74 között 91 esetben találkoztam vele: I:1; II:4; III:4; IV:4; V:1; VI:1; VII:3; VIII:1; IX:15; X:33; XI:18; XII:6 esetben. Legnépesebb csapatát (20–25) Balatonberénynél 1948.IX.20-án láttam, de 5–6 példánynál több ritkán mozog együtt.

170. Fenyves cinege (*Parus ater*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.IV.15-én figyelte meg. Enyingen BESSENYEY szerint 1921/22-ben áttelelt. SZIJJ Balatonfenyvesen 1951.VII.22-én egyik fenyőfa csúcsán éneklő példányt látott, találkozott vele még itt VIII.15.

(4) és 17-én is (15–20), valamint Bélatelepen 1954. VIII.6–8. közt naponta (4–5). Én csak Fonyódon láttam 1959.XI.12-én (1), Fonyódligeten 1961.X.29-én (1–2), és ami feltűnő PÁTKAI-val Őszödön az üdülőkertben 1968.V.17. és 20-án láttunk egyet.

171. Barátcinege (*Parus palustris*): HERMAN Somogyszentpálról említi (1890.II.24.). HOMONNAY megtalálta fészket 1938-ban Rádpusztán; Balatonlellén 4 párt állapított meg, melyek akác-csonkokban fészkeltek. Balatonszemesen pedig egy fészkelő harkály pusztított el. GROSSLER Balatonföldvár vasútállomása közelében több éneklő példányt észlelt 1961-ben. SCHMIDT EGON Fonyódon 1959.X.15-én találkozott vele. Saját megfigyeléseim: Balatonszemes, 1966.II.12. (1); Jankovich-telep, 1962.III.25. (2); Fonyód, 1966.VI.26. (1); Nagyberek, 1966.X.5. (1); Balatonberény, 1959.IX.27. (1); 1969.VIII.31. (1); Csillagvár, 1960. IV.3. (2–3).

172. Őzapó (*Aegithalos caudatus*): Az irodalom említi Ecsipusztáról, Szántódról, Balatonföldvárról, Somogyszentpálról, Holládról és Tikosról. Egy Balatonmárián gyűrűzött fiatal 9 hónap múlva ugyanitt került kézre.

1948–67 között 51 alkalommal találkoztam őzapóval a somogyi oldalon: III:2; IV:2; VI:8; VII:4; VIII:6; IX:9; X:8; XII:1 esetben. Családokat láttam a fonyódi hegyen 1955.VI-ban, 1957, 1958 és 1959.VII-ban több ízben; Balatonszabadin 1961.VIII-ban. A csapatokban (max. 10–15) fehér és csíkos fejűek egyaránt járnak, többször vegyesen is, sőt más cinegefajokkal együtt.

173. Függő cinege (*Remiz pendulinus*): Fonyódnál 1886-ban SZIKLA a nádszegélyben találta. HOMONNAY Balatonlellén 1937.V.7-én 1 m-rel a sűrű növényzet felett fészkeire bukkant 6 tojással, 1938.V-ban a Sió-csatornánál 7 tojással. Zamárdinál PÁTKAI (1941. IX.25.), Balatonföldvárnál GROSSLER 1961.V.19-én a parti nádasban, illetve a fűzfákön látta, SCHMIDT 1961.VII.14-én a fonyódi mólónál hallotta szólni.

Megtaláltam a Sós-tón (1960.VI.24.), Balatonföldvárnál pedig múlt évi fészket (1971). Balatonberény és Balatonszentgyörgy partján tavasszal három ízben (1958.IV.20. és V.24.; 1964.IV.11.), összesen 1953–68 között IX-ben 3, X-ben 5, XI-ben 1 és XII-ben 1 esetben találkoztam függő cinégével, továbbá Balatonmárián 1972.V.30-án.

174. Barkós cinege (*Panurus biarmicus*): SZIKLA és HERMAN 1886, 1889 és 1890-ben elég gyakran találták a Nagyberekben, és fészkeire is bukkantak (pl. 1886.IV.24.). Egy ilyen fészek öreg halászhálóban épült. KELLER 1920.IX.9-én kettőt látott Hollád és Tikos között. GROSSLER 1961.V-ban többször megfigyelte Balatonföldvárnál. A Balatonberény és Balatonszentgyörgy közti parton 1960–71 között X-ben 4, XI-ben 6, XII-ben 1 észlelésem volt, legnépesebb csapatuk 10–12 példányból állott.

175. Csuszka (*Sitta europaea*): Somogyszentpálon 1890.II.24-én találkozott HERMAN csuszkával, GROSSLER 1961.V-ban Balatonföldváron és a környező erdőkben. Mindössze 17 alkalommal akadtam vele össze

1950–73 között, mégpedig Balatonszabadin (1963.VI.25.), Balatonföldváron (1973.IV.17.), Fonyódon (1955.VI.26.; 1959.XI.12.; 1960.IX.15. és 18.; 1962.VI.29.; X.4.; XI.6. és XII.19.). Balatonkeresztúr erdejében (1972.V.30.) és Balatonberényben (1950.VII.27.; továbbá II., III., IX., XI., XII. hónapokban). Ezekből az adatokból nyilvánvaló, hogy nemcsak a somogyi erdőkben, de a parti parkokban is helyenként költ.

176. *Hosszúkarmú fakusz* (*Certhia familiaris*): Balatonberény, 1949.XI.30., 1952.XI.10., 1962.IV.16.

177. *Rövidkarmú fakusz* (*Certhia brachydactyla*): Mivel a régi irodalom a két fajt összekeverte és az előbbi tartotta gyakoribbnak, HERMAN adata (Somogyszentpál, 1890.II.24.) is erre a fajra vonatkozik, ahogyan a HOMONNAY által gyűjtött 3 példány (Balatonlelle, 1938.V.15.) is ennek bizonyult. GROSSLER már csak ezt a fajt említi (Balatonföldvár, Fonyód, 1961.V.) és WINDIRSCH is levelében (Csillagvár, 1966.VII.6.).

Én Balatonszabadin (1961.VIII., 1963.VI–VII.), Siófokon (1964.VII.2.), Balatonlellén (1964.VI.), Balatonbogláron (1962.X.29.), Fonyódligeten (ugyanekkor), Fonyódon (1958.VI.14., mászás közben énekelt; VII.3.; IX.19.; XI.21.; 1959.III.4.; VII.5., 8. és 13.; X.15, 2x1+2x2; XI.12.; 1965.I.16.), BÉLATELEPEN (1966.X.5) és Balatonberényben IX-ben 2, X-ben 1; XI-ben 3, XII-ben 1 esetben láttam legtöbbször magányos példányt.

178. *Hajnalmadár* (*Tichodroma muraria*): SZALAY figyelte falusi házakon Fonyódon 1936.II.22., 1952.II.16. és 1953.I-ban.

179. *Ökörszem* (*Troglodytes troglodytes*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.III.5-én látta, STERBETZ a szentgyörgyi réten 1963.IX.13-án, WINDIRSCH a Csillagvárnál 1966.VI.29-én.

A somogyi oldalon téli időszakban találkoztam ökörszemmel (Fonyód, Balatonfenyves, Nagyberek, Balatonberény, Balatonszentgyörgy) a következő havi megoszlásban: X:6; XI:18; XII:3; I:2 esetben és két ízben tavasszal (Balatonberény, 1960.IV.30.; 1969.IV.19.).

180. *Léprigó* (*Turdus viscivorus*): Somogyszentpál, 1890.III.23. (HERMAN); Balatonberény, 1952.X.10. (1); X.25. (5–6); 1961.XII.12. (2x1).

181. *Fenyőrigó* (*Turdus pilaris*): Somogyszentpál, 1890.III.13. (HERMAN); Balatonlelle, 1896.III.17–21. (GAAL); Fonyód (borókásban, 1896.II.2., 10 db, SZALAY). Egy Szászországban gyűrzött fiatal Enyingnél 1952.II.21-én került kézre. Nekem 1950–74 között 22 megfigyelésem volt (Gamásza, Balatonszabadi, Siófok, Szántód, Öszöd, Ordacsehi, Fonyód, Balatonmária, Balatonberény, Balatonszentgyörgy): XI:4; XII:5; I:4; II:2; III:6; IV:1 esetben. Legkorábbi: Ordacsehi, 1974. XI.5. (200–300); legkésőbbi: Balatonszentgyörgy, rét, 1960.IV.5. (20–25).

182. *Énekes rigó* (*Turdus philomelos*): Somogyszentpálra 1890.III.18-án érkezett (HERMAN); Ecsipusztára 1917.III.10. (BESSENYEY); Balatonszentgyörgyre 1921. III.18. (KELLER) stb. HOMONNAY szerint költött Rádpusztánál. Nekem csak 12 megfigyelésem volt, a leg-

korábbi: Balatonberény, 1960.III.9. (8–10+4–5); legkésőbbi: Balatonszentgyörgy, vá., 1952.X.24. (1).

183. *Szőlőrigó* (*Turdus iliacus*): Enying, 1922.III.5.; 1923.III.20. (BESSENYEY); Rádpusztá, 1937.X.20. (2 gyűjtve, HOMONNAY); Aliga, 1964.XI.21. (H. HOEKSTRA). Én csak a szentgyörgyi rét galagonyabokrán 1949.X.26-án láttam egyet.

184. *Örvös rigó* (*Turdus torquatus*): Marcali, 1911. III.16.

185. *Fekete rigó* (*Turdus merula*): A közölt vonulási adatokat mellőzhetjük, ellenben Vörsön GULYÁS, Balatonszemesen és Rádpusztán HOMONNAY pontosan megfigyelte költése egyes fázisait. Az utóbbi szerző 17 fészket talált, ebből 14-et rőzserakásban, a többi csemetekertben, tölgyesben és akácokban. Én költési időben (IV. vége – VI.) Balatonvilágoson, Balatonszabadin, Balatonlellén, a fonyódi hegyoldalon, BÉLATELEPEN, a balatonkeresztúri erdőben, Balatonberény kertjeiben és a vörsi erdőben találkoztam fekete rigóval. Megfigyeléseim havi megoszlása: I:5; II:1; III:6; IV:6; V:3; VI:10; VII:1; VIII:1; XII:3 eset.

186. *Kövirigó* (*Monticola saxatilis*): Balatonboglár, 1903.IV.26. (GAAL).

187. *Hantmadár* (*Oenanthe oenanthe*): Somogyszentpálra 1890.IV.5-én érkezett (HERMAN), Balatonlellére 1896.III.19.; 1898.IV.6.; Balatonboglárra 1903. IV.15. (GAAL); Ecsipusztára 1917.IV.1.; Enyingre 1922. IV.9.; 1923.IV.2. (BESSENYEY). Balatonföldváron egy építkezés anyagai közt GROSSLER 1961.V-ban egy párt 3 fiatalal és további két hímét figyelt meg. KIRÁLY 1964.IX.5-én a Sós-tónál látta. Megfigyeltem Balatonszabadin (1960.VI.25., ♂; 1963.VII.6., 2+♂); Balatonberénynél (1950.X.6., 2x1; 1953.IV.19., ♀) Balatonszentgyörgy réjtjén (1961.IV.16., 1); Battyánpusztánál a műút mellett (1956.V.23., ♂).

188. *Cigánycsuk* (*Saxicola torquata*): Balatonszemes, 1886.VI. (kirepült fiatalok, SZIKLA). Somogyszentpálra 1890.III.27-én érkezett (HERMAN); Balatonlellére 1898.III.16. (GAAL); Balatonszentgyörgyre 1921.II.22. (KELLER) stb. HOMONNAY, GROSSLER, SZIJJ, GYÖRY és STERBETZ sokfelé megtalálták a somogyi oldalon.

Észleléseim havi megoszlása: III:6; IV:9; V:6 (Szántód, Fonyód, Balatonberény, Balatonszentgyörgy); VI:5 (Zamárdi, Balatonföldvár, Fonyód); VII:2; VIII:4; IX:8; X:2 eset. A Sós-tónál 1960.VI.24. és VII.5-én (fam.), valamint 1961.VIII.19-én (fam.) láttam. Legkorábbi adatom a somogyi oldalról: Balatonszentgyörgy és Battyánpusztá közt, 1972.III.18. (3x♂); a legkésőbbi: Balatonszentgyörgy, rét, 1969.X.15. (1).

189. *Rozsdás csuk* (*Saxicola rubetra*): Somogyszentpálra 1890.IV.13-án érkezett (HERMAN), Ecsipusztára 1917.IV.7-én; Enyingre 1922.IV.28.; 1923.IV.12-én (BESSENYEY). KELLER Hollád és Tikos között 1920.IX.24-én hetet látott. BESSENYEY enyingi távozási adatai: 1921.IX.22.; 1922.IX.10. GYÖRY a szentgyörgyi öbölben 1958.IX.27-én is látott kettőt. STERBETZ Zamárdiból említi (1961.VII.8.).

Az ordacsehi réten többször megfigyeltem költési időben (1966, 1970, 1971). Egyetlen tavaszi adatom: Ordacsehi, 1972.IV.18. (1), a többi őszi, amikor szívesen tartózkodik a kukoricások szélében, pl. Balatonszentgyörgy 1968 és 1969.VIII. További adataim VIII-ból 3, IX-ből 5 eset, a legkésőbbi: Balatonberény, 1949.IX.21. (1). Lásd halastavak.

190. *Kerti rozsdafarkú* (*Phoenicurus phoenicurus*): Somogyszentpál, 1890.III.26. (HERMAN), a többi érkezési adat (8) IV-i, kivéve: Enying, 1922.III.25. HOMONNAY (1940) Rádpusztai környéki erdőkben, Balatonszemes és Balatonföldvár parkjaiban és sétányain fészkelve találta. PETHŐ LAJOS Sávolyról 1894.V.10-én gyűjtött. WINDIRSCH 1966.VI–VII-ban Fonyódligeten és Balatonberényben találkozott vele. Nekem csak tavaszi megfigyeléseim vannak: Balatonszentgyörgy, vá., 1951.IV.16. (1); Balatonberény, 1960.IV.3. (♂♀); Balatonújlak, temető, 1960.IV.3. (♂); Balatonmária, 1972.V.31. (1).

191. *Házi rozsdafarkú* (*Phoenicurus ochruros*): SZIKLA Balatonszemesen 1886-ban fészkelve találta. GRÖSSLER a balatonföldvári állománynál 1961-ben 3 párra becsülte. WINDIRSCH 1966.VI–VII-ban a Csillagváron találkozott vele. IV-ban láttak Ecsipusztán, Enyingen, Balatonszentgyörgyön és Vörsön; VII-ban Zamárdin.

Adataim havi megoszlása: IV:3; V:1; VI:1; IX:1; X:2 eset. V–VI-ban a síófoki víztornyoson láttam (1947) és Fonyódon (1962).

192. *Fülemüle* (*Luscinia megarhyncha*): 1886-ban SZIKLA szerint költött Fonyódon. HOMEYER kiemeli nagy számát 1892-ben a holládi erdőben. HOMONNAY véleménye alapján is elég gyakori az erdőben és parkokban egyaránt. GRÖSSLER sokféle szép számban találta 1961-ben, de főleg tölgyesekben. 25 érkezési adata közül a legkorábbi: Marcali, 1906.IV.5.

1947–75 között 84 esetben hallottam vagy láttam fülemülét a következő havi megoszlásban: IV:22; V:42; VI:17; VII:3 esetben. Legkorábban: Balatonföldvár, 1953.IV.16. Bokros erdőszelek és parkok is kedvezők számára.

193. *Kékbegy* (*Luscinia svecica*): SZIKLA és HERMAN is csak egy-egy fészket találtak 1886-ban, illetve 1890-ben a Nagybereken, utóbbit Drenyavárnál. 1890.IV.12-én érkezett ide. SZIJJ Balatonboglárnál 1947.VII. első felében észlelte. Én főleg Ordacsehinél láttam (1959, 1962, 1966, 1968), legkorábban 1966.IV.16. (2x♂). Találkoztam kékbeggel a szentgyörgyi öbölben (1964.V.14.), őszi vonuláson láttam Balatonberénynél (1952.IX.17., 4–5 db).

194. *Vörösbegy* (*Erythacus rubecula*): HERMAN, GAAL és BESSENYEY III-i adatokat közöltek a fent többször emlegetett pontokról. GRÖSSLER a földvári löszfal alatti tölgyesben kettőt hallott énekelni (1961.V.), WINDIRSCH ugyancsak kettőt 1966.VII.6-án a Csillagvár körül, RÉKÁSI is kettőt Szárszón 1972.VII. végén.

Megfigyeléseim havi megoszlása: III:6; IV:5; V:2; VI:1; IX:1; X:9; XI:9; XII:1 eset. 1960.IV.3-án Balatonberényben 4-et; az újlaki erdőben 3-at, a Csillagvár

körül 6–8-at észleltem vagy énekelni hallottam, a keresztúri erdőben 1972.V.30-án 5-öt. Gyakran még őszszel is megszólal, s ilyenkor a nádasban is énekel (Balatonberény, 1961.XI.16.; XII.9.; 1969.XI.14.).

195. *Réti tücsökmadár* (*Locustella naevia*): SZIKLA szerint 1886-ban a Nagybereken gyakori költő faj volt. BESSENYEY szerint Enyingre 1922.IV.30-án érkezett. PÁTKAI 1942.VI.21-én Balatonmáriánál hallotta. GRÖSSLER is hallott egy éneket Balatonföldvárnál 1961.V.19-én, én Ordacsehinél 1965.VI.23-án.

196. *Berki tücsökmadár* (*Locustella fluviatilis*): Somogyszentpál, 1884.V.16. (SZIKLA).

197. *Nádi tücsökmadár* (*Locustella luscinioides*): A Nagybereken 1884.IV.1-én SZIKLA, 1890.IV.5-én HERMAN gyűjtötte (FRIVALDSZKY), CSÖRGEY Balatonboglárnál 1911.IV.25-én. Enyingre 1922.IV.17-én érkezett (BESSENYEY). FARKAS és SZIJJ a szentgyörgyi öbölben 1949.VIII.27-én néhányat fogtak és gyűrűztek. GRÖSSLER Balatonföldvárnál 1961.V.29-én kettőt hallott. Én 1957–73 között IV–V-ban Balatonberény és Balatonszentgyörgy partján 11 esetben hallottam, legkorábban 1964.IV.11-én. Ordacsehinél 7, Balatonmárián 1, Battyánpusztánál 1 esetben szólt.

198. *Fülemülesítke* (*Luscinia melanopogon*): 1887.V.7-én CHERNEL és SZIKLA gyűjtötték a Nagybereken, a Sós-tónál 1888.IV.11-én KUNSZT (FRIVALDSZKY). HERMAN szerint Somogyszentpálra 1890.III.19-én érkezett, később fészket is megtalálta, HOMEYER pedig 1892.V.25-én. CSÖRGEY Balatonbogláron 1911.IV.22-én lőtte. CHERNEL a boglári bereken 1917.IX.19-én még két éneket hallott. Enyingen is megfigyelte BESSENYEY (1922.IV.14.). Zamárdinál 1941.X.20-án kettő mozgott a parton. A szentgyörgyi öbölben FARKAS és SZIJJ fogták 1949.VIII.27-én. Balatonföldváron 1961.V.19-én egy nádas melletti bokorban hallotta GRÖSSLER énekelni.

1953–71 között 38 esetben találkoztam fülemülesítkével III–VII hónapokban a Balatonszentgyörgy és Balatonberény közti térségben, Ordacsehinél, Balatonlénél, Balatonszemesnél, Balatonföldvárnál és a szántódi bereken. Legkorábbi adatom: Balatonszentgyörgy, vá. melletti mocsár, 1961.III.20. (1).

199. *Nádirigó* (*Acrocephalus arundinaceus*): A nádirigó a Balaton-parti nádasok legjellemzőbb madara, de költ a Nagybereken is (1886, SZIKLA; 1890, HERMAN; 1892, HOMEYER). 1890.IV.22-én érkezett ide. 1888-ban SZIKLA Fonyódnál egy albinisztikus példányt gyűjtött (FRIVALDSZKY). GRÖSSLER 1961-ben Balatonföldvár és Szántódi közti parton 14-et számlált meg stb.

1952–75 között 65 ízben találkoztam nádirigóval mindenfelé, ahol a partot nád szegélyezi, de megtaláltam a Sós-tavon is (1960, 1961, 1963) és a szántódi bereken, ahonnan HOMONNAY is ismertette már (1940). A Sós-tónál 1963.VI.28-án különösen erős volt a mozgása (8–10), még a fákra is felszálltak, VII.5-én kisebb csapatokba tömörültek ezek. Balatonberénynél a legkorábbi megfigyelésem 1967.IV.17. (1), a legké-

sőbbi 1961.X.7. (1). BOGDÁN 1967.V.23-án a háza előtti cseresznyefán hallotta énekelni.

200. *Cserregő nádiposzáta* (*Acrocephalus scirpaceus*): Somogyzentpálnál 1892.V.25-én néhányat figyelt meg HOMEYER. Enyingről BESSENYEY a következő vonulási adatokat közli: 1921.IX.21.; 1922.IV.28. VERTSE Balatonberénynél látta 1942.V.5–12. közt, FARKAS és SZIJJ a szentgyörgyi öbölben 1949.VIII.27-én (6–8). GROSSLER Balatonföldvár és Szántód közt 1961.V.19-én kettőt hallott énekelni (v. ö. nádirigó szárával). Saját megfigyeléseim a somogyi parton: Balatonberény, 1963.V.7. (1); Balatonmária, 1972.V.30–31. (3–4).

201. *Énekes nádiposzáta* (*Acrocephalus palustris*): HERMAN Somogyzentpálra 1890.V.2-án jelzi érkezését. GROSSLER Balatonföldvárnál 1961.V.29–30-án kettőt hallott énekelni – lásd halvány gezét is. STERBETZ Zamárdinál 1962.VIII.11-én egyet észlelt. Balatonberénynél 1959.V.30-án erős éneklésben volt, amibe mezei veréb és tengelic hangját is beleszólt. 1962.IV.21-én is láttam egyet; Balatonkeresztúr földjein 1972.V.31-én 4x1 példányt.

202. *Foltos nádiposzáta* (*Acrocephalus schoenobaenus*): Somogyzentpálra 1890.IV.25-én érkezett (HERMAN). 1896.IX.7-én GAAL a lellei berekben egy „chlorochlorisztikus” példányt is látott. CHERNEL sokat figyelt meg a boglári berekben 1917.X.1-én. BESSE-

NYEY-nek Enyingről, PÁTKAI-nak Zamárdiból IX. végi adatai vannak. HOMONNAY (1940) gyakran találta a szántói berekben. GROSSLER 1961.V.19-én Balatonföldvár és Szántód közötti parton 16-at számlált. FARKAS és SZIJJ a szentgyörgyi öbölben végzett gyűrűzésük folyamán a foltos nádiposzáta találták a leggyakoribbnak. STERBETZ is több ponton megfigyelte.

1950–73 között 31 esetben találkoztam vele, mely faj nem a nádasok, hanem elsősorban a szittyósok és más vízparti alacsony növényzet és a gazosok madara. Megfigyeléseim helyi megoszlása: IV:3; V:5; VI:7; VIII:1; IX:11; X:4 eset. A legkorábbi adatom: Balatonberény, 1954.IV.13. (1); a legkésőbbi 1957.X.18. (1). Láttam még a lellei réten, a szántói berekben, Ordacsehi vízenyős rétségein és Balatonmáriánál.

203. *Csikosfejű nádiposzáta* (*Acrocephalus paludicola*): BESSENYEY is közöl adatokat Enyingről, de kétséges, hogy helyes volt-e megfigyelése, ellenben FARKAS és SZIJJ a szentgyörgyi öbölben 1949.VIII.27-én fogtak egy példányt.

204. *Kerti geze* (*Hippolais icterina*): HERMAN szerint Somogyzentpálra 1890.IV.15-én érkezett. STERBETZ Zamárdin 1961.VII.9-én kertben látta. GROSSLER 1961.V. második felében Szántódon 2, Szárszón 4, Fonyódon 1 példányt észlelt.

Láttam Balatonberényben 1958.V.24-én (4–5 db a strand fán, nyilván vonulók), Fonyódon a falu parkjá-

Foltos nádiposzáta. – Schilfrohrsänger. (Photo: Szvezsényi László)

ban 1962.VI.29., 1965.VI.27. és 1970.V.16. (a fürdőtelepen 2x1); Őszödön 1968.V.16–23. közt több, az utóbbi alkalomból 2x1 db.

xxx *Halvány geze* (*Hippolais pallida*): Csak GROSSLER vélt Balatonföldváron a löszfal alatti akácosban egyet hosszasan énekelni hallani – valószínű, hogy énekes nádiposztáttal tévesztette össze, ami az irodalom tanúsága szerint nemegyszer előfordult.

205. *Barátkaposzata* (*Sylvia atricapilla*): HOMEYER a holládi, HOMONNAY a rádi erdőkben találta gyakorinak, GROSSLER is Balatonföldvár és Szántód környékén a tölgyesekben, kertekben és parkokban egyaránt. Tavasz érkezéséről első sorban IV-i adatok vannak, kiemelhető, hogy KLASZ IVÁN szerint 1941.II.26-án Óreglaknál szép számban mutatkozott.

Bár 240 alkalomból találkoztam barátkával a somogyi oldalon, de se feltűnően korai, se kései észleléseim nem voltak. Megfigyeléseim havi megoszlása: III:2; IV:27; V:73; VI:90; VII:34; VIII:8; IX:7 eset. A legkorábbi Balatonmária, 1950.III.30. (♂), a legkésőbbi Balatonberény, 1959.IX.27. (1). Fonyódon 1958.VI.28-án és Balatonszabadin 1963.VII.4-én 3.30 órakor szólalt meg hajnalban, Balatonberénynél még 1958.IX.21-én is énekel. A parti kertekben az egész somogyi oldalon megtaláltam.

206. *Karvalyposzata* (*Sylvia nisoria*): HOMEYER 1892.V.26-án a holládi erdőnél, HOMONNAY 1938.V.6-án Rádpusztánál találta meg. GROSSLER 1961.V.22-én a földvári löszfal alatti laza akácosban 10-et figyelt meg, ebből 7 énekel, és voltak in copula is. Észleléseim: Balatonberény, 1950.VII.27.; Aliga, 1964.V.12.; Fonyód–halásztelep, 1971.VI.22.; Balatonkeresztúr, 1972.V.30. és 31.

207. *Kerti poszáta* (*Sylvia borin*): HERMAN szerint Somogy-szentpálra 1890.V.5-én érkezett. HOMEYER a holládi erdőben találkozott vele 1892.V.26-án, SZIJJ Balatonfenyvesen 1951.VIII.13-án; GROSSLER 1961.V.20., illetve 26-án Balatonföldvárnál, illetve Fonyódnál, tölgyesekben, V.22-én Szántódon elvadult kertben. WINDIRSCH 1966.VI.29-én a Csillagvárnál. Én Fonyódon 1958.VI.25. és VII.6-án; 1970.VI.5-én; Balatonszabadin 1963.VI.29., VII.1 és 4-én; Balatonkeresztúr erdejénél 1972.V.30-án.

208. *Mezei poszáta* (*Sylvia communis*): Somogy-szentpálra 1890.IV.13-án (HERMAN), Ecsipusztára 1917.IV.5-én érkezett. Rádpusztá körül a vonuláson gyakori (HOMONNAY). GROSSLER összesen 5 példányt számlált Balatonföldvár körül (1961).

A somogyi oldalon 1952–73 között Balatonberénynél, a fonyódi hegyen, Balatonszentgyörgy vá. körül, Balatonszabadinál, a lellei réten, a földvári kilátópresszó körül, Battyánpusztánál, Balatonkeresztúrnál, Balatonmáriánál és a főnyedi berekben 35 ízben találkoztam mezei posztáttal IV–VII. hónapokban, legkorábban a szentgyörgyi földéken 1961.IV.16. (1) és Balatonberénynél 1962.IV.16-án.

209. *Kis poszáta* (*Sylvia curruca*): HERMAN somogy-szentpáli adata elég kései (1890.IV.26.). BESSENYEY Ecsipusztánál 1917.III.25-én látta, Enyingnél

1922.IV.11-én. HOMONNAY Rádpusztánál, GROSSLER a földvári kertekben figyelte meg, SZIJJ Balatonfenyvesen.

Kis posztáttal legkorábban Fonyódon, 1957.IV.12-én találkoztam, de ezen kívül 1950–75 között még 18-szor láttam IV-ban; legkésőbbben: Balatonberény, 1957.IX.22-én. Balatonszabadin 1960.VI. végén két kertet elválasztó elég ritkás, alacsony tujasövénnyben, cca 1 m magasan épült fészke. Közvetlen mellette gyerekek állandóan lármáztak és a forgalom is élenken zajlott. VII.1-én 2 csupasz fióka volt a fészkekben, előtte és utána is szorgalmasan etetett. Költési időben (V–VI) megfigyeltem még: Balatonszentgyörgy vá., Balatonberény, Balatonmária, Balatonfenyves, Fonyód, Sándor-telep, Balatonboglár, Őszöd, Zamárdi. 1958.VI.27-én meleg esőben erősen énekel. A kis poszáta a somogyi parton kimondottan kerti madár.

210. *Fitiszfűzike* (*Phylloscopus trochilus*): Somogy-szentpálra HERMAN már 1890.III.29-én észlelte, BESSENYEY Enyingen 1922.IV.13-án az elsőt. Balatonföldváron 1961.V.19-én hallotta GROSSLER énekelni, három helyen is.

Tavaszi átvonuláson észleltem: Balatonberény, 1955.IV.24. (3x1), 1969.IV.19. (7x1); Balatonszemes, 1966.IV.16.; az őszin: Balatonfenyves, 1953.IX.5. (1).

211. *Csilpcsalpűzike* (*Phylloscopus collybita*): HERMAN csak 1890.IV.16-án hallotta az elsőt Somogy-szentpálra, GAAL 1896.III.17-én. Az 1907–22 közti évekből 8 vonulási adatot találunk (Sávoly, Vörs, Balatonszentgyörgy, Balatonkeresztúr, Marcali, Balatonkiliti, Enying), közülük a legkorábbi: Balatonkiliti, 1911.II.23., de főként III. második feléből és IV. elejéről szólnak a jelentések. BARTHOS Zamárdin 1955.III.29-én egy drótnak repült példányt talált. GROSSLER Balatonföldváron nyáras-füzesben és tölgyesben is észlelte. CHERNEL szerint a boglári berekben 1917.X.1-én sok mozgott.

1948–73 között 73 alkalommal találkoztam csilpcsalppal a somogyi oldalon a következő havi megoszlásban: III:6; IV:10; V:1; VI:4; VII:2; VIII:4; IX:4; X:29; XI:3 esetben. Legkorábbi adataim: Balatonberény, 1960.III.9. (1); a legkésőbbi: 1965.XI.25. (1). Még később ősszel is csilpcsalpól, sőt a nádasokból is halljuk hangját, verekedések is előfordulnak (1967.X.16.). Költési időben (V–VI) a következő pontokon észleltem: Balatonföldvár, kilátópresszó, fonyódi hegyoldal, Balatonkeresztúr (löszfal alatti erdőben).

212. *Sisegő fűzike* (*Phylloscopus sibilatrix*): Somogy-szentpálról HERMAN 1890.IV.15-ről jelzi, HOMONNAY 1938.IV.29-én Rádpusztánál gyűjtötte. GROSSLER Balatonföldvárnál és Fonyódnál hallotta énekét. WINDIRSCH a Csillagvár körül 1966.VII.6-án nagyon gyakorinak találta. SZIJJ Balatonfenyvesen 1951.VIII.9. és 17-én 25–30-at is számlált.

1950–72 között 26 alkalomból figyeltem meg, mégpedig: IV:8; V:7; VI:1; VII:7; IX:2; X:1 esetben. A legkorábbi adat: Balatonberény, 1950.IV.20. (1), 1952.IV.20. (1); a legkésőbbi: 1961.X.7. (1). Mindig csak kis számban mozgott (1–2), csak a szentgyörgyi remizben

1968.VIII.11-én 4–5 db. V–VI-ban észleltem Balatonberényben, a fonyódi hegyen, Fonyódligeten, Balatonmárián és Őszödön.

213. *Királyka* (*Regulus regulus*): Somogyszentpálon HERMAN 1890.II.25-én látta. BESSENYEY átvonuláson figyelte meg 1917 tavaszán Ecsipusztán. STERBETZ a szentgyörgyi rétnél 1963.IX.13-án egyet észlelt. Én legkorábban Bélatelepen (1–2) és a Nagybereken (2x1–2) 1966.X.5-én figyeltem meg, legkésőbb Balatonberénynél 1969.IV.19. (2). Októberi a legtöbb megfigyelésem, azaz 12-ből 7 eset. Láttam még a szentgyörgyi vasútállomásnál, Balatonmárián, Balatonfenyvesen, Fonyódon, Fonyódligeten és Jankovich-telepen.

214. *Tüzesfejű királyka* (*Regulus ignicapillus*): HERMAN 1890.II.25-én látta ezt a fajt is Somogyszentpálon. BESSENYEY Ecsipusztáról említi (1917.III.27.).

215. *Szürke légykapó* (*Muscicapa striata*): Somogyszentpálra 1890.IV.30-án érkezett (HERMAN). BESSENYEY vonulási adatai: Ecsipusztá, 1917.V.5.; Enying, 1922.IV.28., illetve IX.20. HOMONNAY a sétányok madarának tartja. GRÖSSLER 1961-ben Balatonföldvár fürdőtelepén 6 párra, a löszfal alatti erdőben 2 párra, Fonyódon 7 párra becsülte állományát. SZIJJ Balatonboglárról, STERBETZ Siófokról és Zamárdiról említi.

1947–72 között 76 esetben találok szürke légykapóval a következő havi megoszlásban: V:8; VI:31; VII:29; VIII:4; IX:4 eset. Kirepült családokat láttam Fonyódon 1957.VII.5–17.; 1959.VII.2–6. közt; Balatonszabadin 1963.VI.29–VII.3. közt, ahol fészket csonkolt akácán találtam. További megfigyeléseim voltak: Balatonszentgyörgy, Balatonberény, Balatonmária, Bélatelep, Fonyódliget, Balatonlelle, Őszöd, Siófok. Legkorábbi megfigyelésem: Fonyód, 1960.V.12. (1); a legkésőbbi: Balatonberény, 1956.IX.23. (5–6).

216. *Kormos légykapó* (*Ficedula hypoleuca*): Somogyszentpál, 1890.V.5. (HERMAN); Ecsipusztá, 1917.IV.12. (BESSENYEY); Balatonmária, 1971.IV.3. (TAMÁS).

217. *Örvös légykapó* (*Ficedula albicollis*): Somogyszentpál, 1890.IV.15. (HERMAN); Ecsipusztá, 1917.IV.13.; Enying, 1922.IV.27.; 1923.IV.16. (BESSENYEY). Fonyódon 1947.V.24-én láttam egy párt és a balatonkelesztúri bükkösben 1972.V.30-án hallani véltem.

218. *Kis légykapó* (*Ficedula parva*): Zamárdi-felső, 1960.VII.17. (1, STERBETZ); Balatonföldvár, 1961.V.29. (1, piros begy nélküli példány magas fűzfán énekelt, GRÖSSLER).

219. *Szürkebegy* (*Prunella modularis*): Ecsipusztá, 1917.III.25. (BESSENYEY), Balatonszentgyörgy, 1921.III.24. (KELLER); Rádpusztá, 1937.X.13–23. (HOMONNAY). 1960.IV.3-án magányos példányokat láttam Balatonújlak felett és a Csillagvár körül; Balatonberénynél a nádasban 1962.XII.19-én egy; a fonyódi halásztelep bokrai közt 1970.XI.20-án egy.

220. *Réti pityer* (*Anthus pratensis*): Somogyszentpálnál HERMAN 1890.III.10-én látta az elsőket; GAAL Balatonlellénél 1896.III.9. (sok); BESSENYEY Enyingnél 1921.X.18.; 1922.III.1., illetve X.9-én; PÁTKAI Za-

márdinál 1941.IX.25-én (8–10); X.20-án pedig magán a parton egyet, a szántódi bereken 8–10-et figyeltem meg.

1948–72 közti megfigyeléseim havi megoszlása: III:4; IV:14; VIII:1; IX:26; X:24; XI:5; XII:1 eset. Tavasszal a legkorábbi: Balatonszentgyörgy, rét, 1966.III.13. (2), a legkésőbbi: Balatonberény, 1955.IV.24. (2x1); a legkorábbi őszi adatom: Balatonszentgyörgy, rét, 1956.VIII.24. (1), a legkésőbbi 1961.XII.12. (1) ugyanitt. Legnépesebb csapatát ugyancsak ezen a réten láttam 1961.III.19-én (30–40), de összevetve a szomszédos rétekekkel, csak igen kis számban tudtam észlelni a somogyi oldalon.

221. *Parlagi pityer* (*Anthus campestris*): SZIKLA Balatonszemesnél 1886.VII.28-án, HERMAN Somogyszentpálnál 1890.V.1-én; HOMONNAY Balatonlellénél 1936.VIII.26-án gyűjtötte.

Én a szentgyörgyi rét egy bizonyos homokos szakaszán 1960.IX.2. (1) és 6-án (fam. – egyik madár egy burgonyatábla felett gyorsan olyan mozgást végzett, mintha fiókait féltene, erre kirepült az egész kis csapat), valamint 1968.IX.2-án (6) figyeltem meg. Balatonberénynél 1953.V.13-án egy; Jankovich-telep és Fonyódliget közt egy homokbányában 1968.IV.21-én, s végül 1960.VII.2-án a Sós-tónál is véltem egyet látni.

222. *Erdei pityer* (*Anthus trivialis*): Balatonszemes akácosaiban HOMONNAY (1940) szerint gyakori. WINDIRSCH több példánnyal találkozott 1963.VI.29-én a Csillagvárnál. BESSENYEY szerint Enyingre 1922.IV.6-án érkezett. Én Balatonberénynél 1951.IV.30. (1); 1960.IV.3. (ének); a balatonújlaki erdőszélen 1960.IV.3-án és a szentgyörgyi réten 1963.IX.8-án (1) láttam.

xxx Rozsdástorkú pityer (*Anthus cervinus*): Csak BESSENYEY vélte megfigyelni Enyingnél 1921.X.14-én.

223. *Havasi pityer* (*Anthus spinoletta*): HERMAN Somogyszentpálnál 1890.III.7-én látta. A havasi pityer elsősorban a vízparton mozog, legyen az főnyes, bent, köves (pl. fonyódi móló) vagy jégszéle, egyesével vagy kisebb csapatokban (6–8). 87 megfigyelésem (1949–71) megoszlása: IX:2; X:33; XI:34; XII:12; I:1; III:4; IV:1 eset. Legkorábbi: Balatonberény, 1950.IX.16. (3), legkésőbbi: ugyanitt 1953.IV.17. (1). Legnagyobb számban 1961.X.7-én láttam, amikor a berényi parton 1, a szentgyörgyi öbölben 10–12 mozgott; Jankovich-telep és Fonyódliget közti parton 1961.X.29-én (15+3+2+4x1).

224. *Barázdabillegető* (*Motacilla alba*): HERMAN szerint Somogyszentpálra 1890.II.27-én érkezett. Az 1896–1926 között publikált érkezési adatok zöme III-i, de akad II-i és IV-i is, a legkorábbi: Balatonújlak, 1908.II.15. GRÖSSLER megjegyzi, hogy Fonyódon az elszórt hegyi házak körül látta.

1946–75 között a somogyi oldalon 282 ízben mindenfelé találok barázdabillegetővel a következő havi megoszlásban: II:1; III:26; IV:46; V:26; VI:43; VII:19; VIII:15; IX:54; X:42; XI:8; XII:2 esetben. Legtöbbször egyesével vagy kisebb csapatokban mutatkozik, volt, hogy fecskecsapatban, de láttam 50–60-as csapatát is Szárszó és Balatonföldvár közt 1957.IX.23-

án. A számbeli és az előfordulási adatokat egyeztetve kitűnik, hogy IX-ben a legerősebb a vonulása ősszel, amikor a marhák körül keresgél, de kutatgat a műúton is (pl. Balatonszentgyörgy, 1955.X.2., 10–15 db) – Balatonmárián 1955.VI.13-án egy elütött példányt találtam. Nemcsak a parton, a házak tetején is szokott futkosni, így nem egyszer a balatonszentgyörgyi vasútállomás épületén. Fészkelésére minden falli rész alkalmas. Nehéz megállapítani, mit tekintünk vonulásnak és mit áttelelésnek, mert legkésőbb Balatonberénynél 1959.XII.22-én (1), legkorábban 1949.II.27-én láttam, a fonyódi mólón 1965.XII.7-én (1). Legtöbbször III-ban mutatkozik először, sőt Fonyódnál 1964.III.12-én (1) láttam, amikor a Balatont a hó végéig jég borította.

225. *Hegy-i billegető* (*Motacilla cinerea*): A somogyi oldalról csak három adatát találjuk az irodalomban: Balatonszentgyörgy, 1908.III.8.; Fonyód, 1919.II.25.; Zamárdi, 1941.IX.25. Magam is csak négy ízben láttam: Balatonberény, 1950.X.12. (1); 1959.IX.27. (2x1); a fonyódi mólón 1960.III.7. (1); a szentgyörgyi öbölben 1961.III.19. (1).

226. *Sárga billegető* (*Motacilla flava*): Az elsőket HERMAN Somogyszentpálon 1890.III.17-én, GAAL Balatonlellén 1896.III.13-án látta. A többi érkezési adat (Vörs, Balatonszentgyörgy, Balatonkeresztúr, Enying) IV-i vagy III. végi. Az őszi: Enying, 1922.IX.16. KIRÁLY is 1964.IX.16-án látott kettőt Gamásán. A réteken mindenfelé költ. Etetések: Balatonfenyves, 1951.VIII.18. (SZIJJ); Balatonföldvár, 1961.V.25. (GROSSLER).

Sárga billegetővel IV. előtt és IX. után csak kivételesen találkoztam, bár 109 ízben láttam a somogyi oldalon – a halastavakról nem beszélve – a vizenyős réteken mindenfelé, még a Sós-tónál is (1960, 1961, 1963). A kivételek: Ordacsehi, 1960.III.31. és Balatonszentgyörgy, rét, 1969.X.12. A többi megfigyelésem havi megoszlása: IV:25; V:20; VI:9; VII:8; VIII:16; IX:29 eset. A tavaszi vonulása IV-ban kulminál, de elhúzódhat V-ba is. Az őszi vonulása VIII-ban indul meg, IX-ben a legerősebb, pl. a szentgyörgyi öbölnél 1952.VIII.28-án 100–150 db a marhák körül. Ebben az időszakban legbiztosabban a legelő jószág körül kereshetjük őket. Néha seregélyekhez is csatlakozik, pl. Balatonberény, 1952.IX.29., 10–12 db.

227. *Csonttollú* (*Bombycilla garrulus*): Siófokon 1923.I.24. (80) és II.27-én, valamint 1933.I.23–24-ről jelezték (70–80, melyek a zajló Sióból ittak). GRESCHIK a gyomortartalmakban *Loranthus*- és *Sophora*-terméseket talált. Balatonszabadin 1949.III. első felében látták. Battyánpusztán bemondás szerint 1959.II.15-én mutatkozott egy csapat. BOGDÁN Fonyódon 1961.XI.14. (8–10) és 1966.I.13-án (50–60) figyelte meg.

Én Balatonberényben 1961.XI.16. (szól) és 1964.IV.11-én (2x100–150+50–60), valamint Fonyódon 1968.IV.20-án (1) láttam.

228. *Nagy őrgébics* (*Lanius excubitor*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.II.21-én figyelte meg. HOMONNAY (1940) szerint Rádpusztán telet.

Saját megfigyeléseim: Balatonszentgyörgy, rét, 1950.III.7. (2x1); Balatonberény, 1950.I.6. (1); 1952.X.13. (1); 1954.I.22. (1); Fonyód, 1962.XI.3. (1); Fonyódliget, 1962.III.25. (2); Szántód, 1950.I.6. (1); X.20. (1).

229. *Kis őrgébics* (*Lanius minor*): HERMAN 1890.IV.26-án látta az elsőket Somogyszentpálon, GAAL Balatonlellén 1896.V.8-án. BESSENYEY legkorábbi adata (Ecsipusztá) 1917.IV.30., a legkésőbbi (Enying) 1921.IX.8. HOMONNAY (1940) az akácok és fasorok madarának tartja. GROSSLER is többet figyelt meg V-ban (Szántód, Balatonszemes, Balatonszentgyörgy). További VII–VIII-i adataink vannak Zamárdiból, Őszödről, Balatonfenyvesről és Balatonszentgyörgyről (FARKAS, KEVE, STERBETZ, SZIJJ).

1950–68 között 47 ízben láttam kis őrgébicsket a somogyi oldalon: Aliga, Sós-tó (1960, 1963), Balatonszabadi, Siófok, Szántód, Szárszó, Balatonlelle, Balatonboglár, Jankovich-telep, Ordacsehi, Fonyódliget, Balatonmária, Balatonberény, Balatonszentgyörgy, Battyánpuszta. A megfigyelések havi megoszlása: V:13; VI:16; VII:12; VIII:6 eset. A legkorábbi: Balatonberény, 1952.V.3. (2); a legkésőbbi: Ordacsehi, 1961.VIII.30. (1 iuv.).

230. *Tövisszűrő gébics* (*Lanius collurio*): HERMAN Somogyszentpálon 1890.IV.18-án látta az elsőket, GAAL Balatonlellén 1897.V.13-án, BESSENYEY Ecsipusztán 1917.V.1-én, Enyingen 1922.IV.28-án. Elvonulási adatai Enyingről: 1921.IX.21.; 1922.IX.1. TAMÁS adatai Balatonmáriáról: 1969.IV.26.; 1971.IV.30.; 1972.IV.29. GYÖRY Balatonszentgyörgynél 1958.IX.27-én látott még egyet. HOMEYER 1892.V.27-én megfigyelte Somogyszentpálon, hogy egy gébicsket két mezei pacsirta kergetett. GROSSLER állománybecslései 1961-ből: Szántód (nádasszél) 1; Balatonföldvár legalább 12 pár; Zamárdi 4 pár. WARGA 1951.VII.8-án a vörsi erdőben 10–12 db-ot számlált stb.

A tövisszűrő gébics igen gyakori faj a somogyi oldalon mindenütt, ahol bokrot talál fészkelésre, néha még a parkokban is. 1947–74 között a part egész hosszában 142 ízben találkoztam vele a következő havi megoszlásban: IV:2; V:32; VI:42; VII:20; VIII:24; IX:21; X:1 esetben. Legkorábbi adatom: Balatonberény, 1951.IV.27. (♂♀♂); a legkésőbbi: Fonyód, 1971.X.5. (1 iuv.). IX. második felében általában magányos fiatalok szoktak mutatkozni. A Sós-tón 1960.VII.3-án egy családot a nádasban láttam mozogni. A szentgyörgyi vasútállomás közelében 1954.V.15-én a hím énekébe mezei pacsirta és sitke hangokat szőtt.

231. *Seregély* (*Sturnus vulgaris*): A Balaton partján áthúzó seregélytömegekről nem kell külön szólni, bár az északi partot a kiterjedtebb szőlők és mellettük fekvő nádasok miatt jobban kedvelik, de a somogyi parton sem ritkák az ezres csapatok. Az erdőkből, részben a parkokban is rendszeresen fészkel, a nádasokban éjszakázik. KIRÁLY a Sós-tó nádasába is látta 1964.IX.13-án tömeges esti behúzását. BÖRZSONYI és SZABÓ szerint Balatonszentgyörgyön 1908/9, 1919/20 és 1920/21-ben áttelelt. WARGA Vörsnél behavazott réten látott 20–25 db-ot szedgetni 1951.XII.28-án. Az

imént mondottaknak megfelelően a rendelkezésünkre álló vonulási adatok is nagy ingadozást mutatnak. Zamárdinál 1942.IX-ben nagy csapatban egy albino példányt láttam.

1946–75 között január kivételével minden hónapban gyakorta találkoztam seregéllyel a somogyi oldalon mindenfelé, II-ban csak két ízben: Balatonszentgyörgypart, 1950.II.23. (35–40); 1951.II.28. (50–60) és XII-ben egyszer: Balatonberény, 1952.XII.30. (50–60). Már VIII-ban és egész ősszel nagy csapatok szeretnek zsinatolni egész nap folyamán a Balatonberény és Balatonszentgyörgy közti műút jegenyéin, még kiriasztani is alig lehet a sokezres tömegeket. Igazán nagy számban pl. Balatonberénynél 1956.IX.23-án láttam (2000–3000). Ilyenkor behúzódik a kukoricásokba is, pl. Balatonszentgyörgy, 1969.VIII.29. (2000–3000) vagy kíséri a legelő marhákat és lovakat, lakmározik a bodzabokron. Tavasszal társul a bibic-, fenyőrigó-, vetésivarjú-stb. csapatokhoz. Már VII-ban is jár a bibickekkel, ősszel a vegyes varjúcsapatokkal, néha sárga billegetővel – az utóbbiakkal inkább a marhák miatt. Kíséri a traktort is, pl. Fonyód, 1967.IX.12. (200–300). TAMÁS megfigyelte V-ban Balatonmárián, hogy kertjében lótetűt húzogatót ki a földből. Főleg tavasszal, de néha ősszel is gyakran utánozza a sárgarigó fűtyét.

232. *Pásztormadár* (*Pastor roseus*): Kéthely, 1899.V. 22., Balatonszemes, 1921.IV.3. (2 db, DUDICH); Siófok, 1934.VI.8. (7–8 pár).

233. *Házi veréb* (*Passer domesticus*): Mindenfelé követi az embert, de láttam lakott helytől távol is (Balatonkeresztúr, 1972.V.30.). Ezt már HOMEYER is megfigyelte Somogyszentpál körül, hogy a jegenyésorban sűrűn állottak fészkei, távol a faútól. A molnárfecskék fészkeit szívesen foglalja el. Télen a vegyes pintycsapatokkal a nádasba is behúzódik, pl. Fonyód, 1961. XII.12. Siófokon a vasútállomás melletti fákon gyülekeztek éjszakázásra 1971.X.11-én, ezeket lövésekkel riasztották. Táplálkozására vonatkozólag a következő észrevételeim vannak: Balatonberény, 1954.VII.20.: az amerikai szövőlepkével fertőzött fákon tevékenykedtek; Fonyód, 1956.VII.15.: *Locusta viridissima*-t fogott, lenyeste szárnyait, lábait és csak a testet vitte el; Balatonszentgyörgy, 1964.X.18.: napraforgótáblában; Siófok, 1973.VI.27.: búzaföldön 60–80 stb. Fonyódon 1958.V.24-én egy részleges albinót és egy flavisztikus példányt is láttam.

234. *Mezei veréb* (*Passer montanus*): HOMONNAY 1938-ban a rádi romon 32 fészket számlálta, ahol ugyanakkor gólya, kuvik és búbos banka is költött. A parti és a sariós fecskék lösz- és homokfalakba fúrt lyukait gyakran elfoglalja (LACZKÓ, GROSSLER stb.), behatol a községekbe is, így GROSSLER lámpaoszlopban látta fészket.

1946–75 között egész éven át és mindenütt megtaláltam a mezei verebet, télen gyakran a vegyes pintycsapatokban, még a nádasban is. Így a Sós-tó nádasában (1961.VIII.19.). Balatonmárián 1950.III.30-án erdei és fenyőpintyekkel, királykakkal a nyárfabarkákat csipegette, Fonyódon 1957.VII.6-án a ház faláról a

maltert; Balatonszentgyörgynél 1964.X.18-án a napraforgótáblában, 1968.VIII.11. és X.15-én a kukoricásban szedegetett.

235. *Meggyvágó* (*Coccothraustes coccothraustes*): HERMAN 1890.IV.19-én figyelte meg Somogyszentpálon. HOMONNAY szerint 1937.V-ban költött Rádpusztta körül. 1937.XII.27-én a balatonszemesi kertekben látta. STERBETZ Zamárdin 1960.VII.10-én kirepült családdal találkozott.

Magam csak Balatonberénynél (1954.VII.20., 1 db; X.20., 2; 1969.XI.14., 2–3 db) és Fonyódon (1955.VI.23., 1–2) észleltem meggyvágót a somogyi oldalon.

236. *Zöldike* (*Carduelis chloris*): HERMAN óta csaknem minden kutató tesz említést róla. Én is egész éven át mindenütt láttam, télen vegyes pintycsapatokkal, olykor nádasban is. Szívesen fészkel kertekben és parkokban, V. közepén a családok kirepülnek.

237. *Tengelic* (*Carduelis carduelis*): HOMONNAY Rádpusztán alacsony körtefán 5 tojásos fészket talált 1938.V.28-án, másnap Balatonlellén tokos fiókáit. BARTHOS megfigyelte, amikor a fán ülő és vijjogó héjától néhány m-re csicsergett kenderikékkal együtt (Zamárdi, 1950.X.15.). Számos előfordulási adatot találunk még az irodalomban, melyek közül csak egyet emelek ki, mégpedig, hogy FARKAS és SZIJJ a szentgyörgyi öbölben 1949.VIII.27-én 80–100-as csapattal találkoztak. A tengelicnek az üdülők fái (pl. nyárfán út közelében találtam), az utak mentén, erdőszéleken, falvakban stb. mindenütt bőséges alkalma nyílik fészkelésre. Legszívesebben gazosokban táplálkozik, de éppenígy a nádszegélyben vagy bárhol másutt is. A somogyi part egyik leggyakoribb madara egész éven át, és így saját feljegyzéseim száma is egyike a legmagasabbnak, de ezek alig mondanak többet, mint amit a tengelicről ismerünk. Jelentősebb számú csapattal is találkoztam, pl. Balatonlelle, 1950.I.6., 80–100; Balatonberény, 1951.XI.20., 40–50 db stb. Legtöbbször azonban csak egészen kis csapatokban láttam, 20–25-nél alig többel, sőt elsősorban néhány példányból álló, elszórt csoportokat láttam, néha vegyes pintycsapatokban, melyek a nádas szélét, erdőszéleket, gazosokat stb. járták.

238. *Csíz* (*Carduelis spinus*): HOMONNAY Rádpusztánál 1937.X. közepén gyűjtött egyet. GYÖRY a szentgyörgyi öbölben 1958.IX.27-én 60-as csapatát észlelte. 1949–72 között 39 ízben láttam csízt a következő havi megoszlásban: X:17; XI:18; XII:2; I:1; II:1 esetben. Legkorábban Nagyberék (égeres), 1966.X.5.; legkésőbb: Fonyód, 1966.II.12. (8–10 zöldikékkal és mezei verebekkel). Legnagyobb számban: Nagyberék, 1965.XI.20. (80–100). Egyéb megfigyelési pontok: Balatonszentgyörgy, rét, Buzsák–Tatárvár, Balatonföldvár, presszókilátó.

239. *Kenderike* (*Carduelis cannabina*): A kenderikét saját megfigyeléseimen kívül Balatonfenyves (SZIJJ), Somogyszentpál (HERMAN), Rádpusztta (HOMONNAY), Balatonföldvár, Kőröshegy, Szántód (GROSSLER) és Zamárdi (BARTHOS) közelében észlelték. Nagyobb csapatait (40–50+8–10) a szentgyörgyi öbölben 1947.VIII.27-én FARKAS és SZIJJ látták.

1948–71 között arányilag kevés helyen és mindössze 45 esetben észleltem, melyek havi és helyi megoszlása a következő: I:3 (Balatonberény, Balatonszentgyörgy-part); II:1 (Balatonberény); III:4 (Balatonberény, Fonyód, móló); IV:11 (Balatonberény, Fonyódnál a hegy mögötti homokbuckák között); V:3 (Balatonberény); VI:1 (Fonyód, hegy); IX:1 (Balatonszentgyörgy-part); X:9 (Balatonszentgyörgy-part, Balatonberény, Fonyódliget); XI:7 (Balatonberény, Balatonszentgyörgy vasútállomás, rét és -part); XII:5 (Balatonberény, Balatonszentgyörgy, rét). Már januárban is akadt kiszínezett hím. 20–25-nél egy csapatban többet nem láttam.

240. *Téli kenderike* (*Carduelis flavirostris*): SZALAY 1896.II.2-án találkozott velük a fonyódi szőlőhegyen – én a halastavaknál láttam.

xxx *Zsezse* (*Carduelis flammea*): Csak a halastavak körül láttam és a szentgyörgyi öböllel közvetlen határos részén az Iszapnak.

241. *Csicsörke* (*Serinus serinus*): A csicsörke előfordulásáról hiányoznak a régebbi adatok a somogyi oldalról. KELLER Balatonszentgyörgynél 1920.X.4-én látott egyet. BESSENYEY Enyingről 1922 és 1923.IV-ből említi. PÁTKAI az 1954-es balatonlellei állományt 4–5 párra becsülte. 1961-ben SCHMIDT Fonyódon, GRÖSSLER Balatonföldváron, valamint Balatonszentgyörgynél a falun kívül, fátlan területen látta. WINDIRSCH szerint 1966-ban a déli parton mindenütt előfordult.

1948–75 között 207 alkalomból találkoztam csicsörkével Aligától Balatonszentgyörgyig az üdülők között, faivakban, ősszel a fonyódi csatorna gazosában is (1961.XI.14., 3 db). Megfigyeléseim havi megoszlása: IV:34; V:27; VI:93; VII:43; VIII:6; IX:2; X:1; XI:1 eset. Legkorábbi: Siófok, 1964.IV.1.; legkésőbbi a fenti fonyódi adat. Kirepült családokat főleg Fonyódon, VI-ban láttam.

242. *Süvöltő* (*Pyrrhula pyrrhula*): BESSENYEY Enyingről 1921/22 teléről említi, HOMONNAY Rádpusztánál 1937.X.13. és XII.30. közt többet gyűjtött. 1952–67 közt csak 10 esetben figyeltem meg a következő megoszlásban: XI:5; XII:2; I:1; III:2 eset (Balatonszentgyörgy-part, Balatonberény, Nagyberek, Fonyód, Fonyódliget). Legkorábban: Balatonszentgyörgy-part, 1966.XI.15., legkésőbb: Fonyódliget, 1962.III.25. (♂♂♀♀).

243. *Keresztcsőrű* (*Loxia curvirostra*): UDVARDY 1943.VII.28. és IX.19. közt több ízben látta Balatonföldváron; PÁTKAI 1956.VI-ban Balatonlellén sokat figyelt meg; STERBETZ Siófokon 1959.VII.19-én 10–12 db-ot és 1966.VII-ban Balatonföldváron 15 db-ot; SCHMIDT 1959.X.15-én megfigyelte Fonyódon, amint egy 8–10 darabból álló csapat átvágott a Balatonon. TAMÁS Balatonberényben fenyőfán 2-t látott 1968.X.25-én, EÖRDOGH pedig a Nagyberekben, Rigóházánál lőtt egy hímét 1971.VII.2-án. A somogyi oldalon végzett megfigyeléseim: Fonyód, 1959.XI.12-én 15–20 tuján, köztük sok a hím, majd még 22 db és továbbiak szólnak; Balatonlellén fenyőcsoportban 1964.VI.29-én hallottam szólni.

244. *Erdei pinty* (*Fringilla coelebs*): HOMONNAY (1940) véleményével egyetértek, amikor az erdei pintyet a Balaton körül az erdők, parkok, kertek és sétányok gyakori költő madaraként ismerteti. Így GROSSLER Balatonföldváron 15, Fonyódon 12 hímét hallott énekelni 1961.V-ban, WARGA a vörsi erdőben 1951. VII.8-án 12–15 példányt számlált. BESSENYEY az átteleléséről beszél, HERMAN viszont Somogyiszentpálon 1890.II.21-én látta az első érkezőket, KELLER Hollád és Tikos közt 1920.IX.24-én 12 átvonulót figyelt meg.

1947–75 között 317 alkalommal figyeltem meg erdei pintyet a következő havi megoszlásban: I:4; II:5; III:29; IV:62; V:54; VI:100; VII:24; VIII:1; IX:2; X:13; XI:16; XII:17 esetben. Részlegesen, de rendszeresen áttelel, bár kétségtelen, hogy tavasszal és ősszel csapatokban vonul át, pl. 1960.IV.3-án Balatonújlak és a Csillagvár között sok hím elfoglalta revirjét és énekelt, még akácokban is, de ugyanekkor egy 50–60-as áthúzó csapat. Fonyódról több megemlíthető észlelésem volt: 1964.XII.12-én is áthúzó (5–6); a móló szigetén, tehát igen kis revirt foglalva el, énekel (1965.VI.18.); az ilyen éneklő hím még a telefonvezetékre is kiült (1958.VI.26.); a forgalomhoz annyira alkalmazkodott, hogy a vasútállomás sínei között szedegetett (1973.IV.17.). Balatonberényben 1961.X.7-én két hím egy zöld kiültöt kergetett.

245. *Fenyőpinty* (*Fringilla montifringilla*): BESSENYEY csak átvonulóban látta Ecsipusztánál 1917.III.7–12. közt, Enyingnél 1922.II.9. (2) és 1923.I.17–II.26. közt. HOMONNAY (1940) szerint Balatonszemesnél százas csapatokban vonul át. Megfigyeltem a szentgyörgyi öbölben 1962.XI.8-án (10–12); Balatonberényben 1954.I.22. (♂); 1961.XII.12. (a nádszegélyben vegyes pintycsapat, ♂); 1962.XII.19. (1); Balatonmária, 1950.III.30. (5–6 nyárfabarkát csipkedett); Nagyberek, 1965.XI.20. (szól); Fonyód, 1966.XII.7. (2–3 vegyes pintycsapatban); 1971.II.13.; 1973.II.16.

246. *Citromsármány* (*Emberiza citrinella*): HOMONNAY Rádpusztánál és Balatonszemesen 9 fészket talált 1938.V-ban, volt köztük, melyben V.4-én már csaknem repülő fiókák ültek, de voltak még tojások is VI.17-én. Talált bokorra épített fészket is. V.29-én pedig az egyikben tokos kakukk fióka. HOMEYER a holládi erdőből említi. GRÖSSLER állománybecslése 1961-ben: a balatonföldvári erdőben 6, laza akácokban 3 éneklő hím. WARGA 1951.VII.8-án 25–30-at számlált a vörsi erdőben. GYÓRY Balatonberénynél 1958.IX.27-én 25–30-as csapatát látta.

1949–72 között 41 ízben figyeltem meg citromsármányt: I:1; III:2; IV:9; V:6; VI:6; VII:1; IX:5; X:5; XI:2; XII:4 esetben. Balatonberénynél 1955.X.2-án 5–6 a parti uszadékban keresgél; 1961.XII.12-én a nádszegélyben vegyes pintycsapatban 2–3; Fonyódon 1966.XII.7-én 500–600 ugyancsak vegyes csapatban. Megfigyeléseim helyei: Fonyód, vörsi erdő, Csillagvár, Balatonszentgyörgy, Balatonberény, Balatonújlak, Balatonkeresztúr, Fonyód, Balatonföldvár, kilátópresszó, Kőröshegy.

247. *Sordély* (*Emberiza calandra*): HOMONNAY (1940) jól jellemzi, amikor azt írja, hogy az utak menti huzalokon, főleg lucernások és kaszálók közelében látható. GROSSLER szerint földeken, réteken, erdős oldalakon és akácok szélében is megtalálható. BESSENYEY szerint Enyingnél áttelelt, viszont HERMAN és GAAL érkezési adatait közli: Somogyszentpál, 1890.II.20.; Balatonlelle, 1896.III.8. A szentgyörgyi öbölben FARKAS és SZIJJ 1949.VIII.27-én 8–10-et számláltak.

1947–73 között 74 esetben találok sordélyal a következőképpen: III:3; IV:27; V:20; VI:14; VII:7; IX:1; X:1; XII:1 esetben, a következő helyeken: Aliga, Sós-tó, Zamárdi, Szántód, Szárszó, Balatonlelle, Jankovich-telep és Fonyódliget közt; Buzsák, Balatonújlak, Balatonmária, Balatonberény, Balatonszentgyörgy, Battyánpusztá – a fonyódi adatokat a halastavakról írt tanulmányomban mutattam be. Legnépesebb csapata 13 madárból állott (Balatonszentgyörgy, rét, 1961. XII.12.).

248. *Nádi sármány* (*Emberiza schoeniclus*): A begyűjtött példányok különböző alfajokhoz tartoznak: E. s. stresemanni: Rádpusztá, 1938.V.4.; VI.11.; 1941.V.6.; Balatonmária, 1952.I.25.; E. s. schoeniclus: Rádpusztá, 1937.X.18.; Fonyód, 1908.XII.; 1939.XII.1.; Balatonfenyves, 1950.I.20. HERMAN 1890.IV-ban találta meg fészket a Nagybereken Drenyavárnál. BESSENYEY Enyingről teleléséről szól, GAAL tavaszi érkezéséről (Balatonlelle, 1896.III.9.). CHERNEL szerint a boglári bereken 1917.IX.19-én sokat mozgott.

1949–73 között 131 alkalomból láttam nádi sármányt: I:2; III:11; IV:10; V:12; VI:6; VII:1; VIII:9; IX:18; X:27; XI:29; XII:6 eset. A megfigyelések számának ingadozása, valamint a rendszertani vizsgálat arra mutat, hogy az állomány télire, legalábbis részben, felcserélődik északiakkal. Erre vallanak egyes megfigyelések is, pl. a Nagybereken 1965.XI.20-án kisebb-nagyobb csapatokban vagy egyesével összesen 150–200-ra becsültem a példányok számát, melyek főleg a gazosokat keresték fel; Balatonszentgyörgynél kukoricásban, 1966.XI.15-én 20–25-ös csapat; Jankovich-telep és Fonyódliget között 1962.III.25-én 15–20-as csapat gazosban stb. Ilyenkor szállanak ki a nádból és bokrokon vagy fákon is mozognak. A Balaton-parti nádasokban, a berkekben mindenfelé megtaláljuk, a Sós-tón is találok vele (1963).

ÖSSZEFOGLALÁS

Balaton-kutatásom során már 1941–42-ben, majd 1946–75 között a somogyi oldalon is sok területet bejártam, és már több tanulmányom is megjelent ezen vizsgálataim eredményeiről (halastavak, Iszap). Természetesen ezek és a jelen dolgozat között akadnak átfedések, hiszen egyes esetekben erőszakolt szétválasztásuk, pl. a somogyi földekről a Balatonra szálló ludak nemcsak ezt, de akár a halastavakat, az Iszap, de még a Kis-Balaton légtérét is keresztezhetik. Vagy egy másik példát mutat Fonyód, ahol a csatorna egy része ma már a telepen is keresztül folyik, tehát az

amentén mozgó madarakat mikor számítsuk a halastó, és mikor ennek a tanulmánynak tárgyához, de a halastó másik oldalán fekvő ordacsehi rét madarairól ugyanezt elmondhatjuk stb.

Az átfedés lehet időben is, hiszen a halastavak 1920 után létesültek, addig helyüket a berkek foglalták el. Ezek madarainak ismertetése a jelen és nem a halastavakról szóló tanulmány feladata. Csak hogy a régi adatokról néhányszor nehéz eldönteni, hogy azok a berkekről, vagy már a halastavakról szólnak.

A halastavakról írt tanulmányom 181 fajt, a jelenlegi 248 fajt ölel fel. Ezekből az előző munkámban 5 faj van, mely itt nem szerepel, viszont most 65 olyan fajról is beszélek, amelyek a halastavi dolgozatban nem fordultak elő – a kéteseket nem is számítva.

A 248 madárfajból 16 faj Balaton-parti fészkelésre lehet számítani és további 110 fajra, melyek a lakott területen, a parkokban, kertekben, mezőgazdasági területen, az erdőben vagy a berkekben költenek, további 5 fajt sorolhatnánk még ide, mint a Balaton vidékén nem rendszeresen költőt.

A jelen tanulmány tárgyát súlypontosan a már beépített parti jól kialakult, fás környezete teszi ki, melyek egyes szakaszokon (Aligától Balatonszabadiig vagy Balatonfenyvesen) magas növésű erdei fenyők csoportjából állanak. Mivel a déli part „hátszaga” javarészt mezőgazdasági művelésű terület, azért a legtöbb, főleg énekes madár ide szorul be. Az igazi erdők a parttól több km távolságra fekszenek, csak egyes kiugrásaik vagy pl. az önállóan kiemelkedő fonyódi bazaltkúp tölgyese éri el a partot, így voltaképpen egy más tanulmány tárgykörébe tartoznának, mely a somogyi dombvidék erdeit tárgyalná – szemben a veszprémi parttal.

A somogyi part mentén ma már csak a Balatonberény és Balatonszentgyörgy közti kiterjedt rétség – részben mocsárral – maradt beépítetlen, bár nem érintetlen.

Ellenben ugyancsak súlypontos terület volt és lenne a főnyes part, ami lehetővé tette, hogy belőle fürdő- és üdülőhely váljék. Erre a célra sokkal alkalmasabb az északi partnál, hiszen legtöbb helyen km-re is begyalogolhatunk a vízbe, anélkül, hogy 1 m-nél magasabb legyen. Ennek az átalakulásáról és annak hatásáról a madárvilágra kell még néhány szót szólnunk.

Az 1950-es évek közepe óta az átvonuló parti madarak száma minőségileg és mennyiségileg lényegesen lecsökkent. GAAL (1930) jóslata a „süppedő sírdombokról” valósággá vált, ugyancsak KOLOSVÁRY (1935) figyelmeztetése is. Ennek a változásnak van anthropogén és „természetes”, helyesebben másodlagosan anthropogén oka. A közvetlen anthropogén ok egyik oldala, hogy a partot kikövezik akár közvetlen annak vonulatán, akár az ismertetett feltöltési módszerrel. A kérdés másik oldala az üdülőforgalom és a fürdőzés fellendülése, mely hosszan tartó őszykön sokáig kihúzódhat. A parti fajok túlnyomó részét – kis számban vannak, melyek a parti kövek közt is szívesen

keresgélnek élelem után – megfosztják táplálkozó területüktől, a fövenyparttól. Ha az egyes strandok idejében kiürülnek, akkor itt még megtalálják az alkalmas pihenőhelyet, de ez a legkritikább eset. A „természetes” ok, mely jórészt az át nem gondolt szabályozás következménye, a partok eliszaposodása, melyen még lepihenhetnek a madarak, bár nem minden faj kedveli, de ha az iszapot benövi a szittyó vagy a nád, már nem tudnak hová leszállni, azaz a limikolák szerepét a mocsári fajok veszik át, ahogyan a berkek halastavasítása új faunaképet hozott létre még a Balaton vidékén is. A parti növényzet az erősen lecsökkent marhattartás stb. következtében a taposás elmaradása miatt is bujábbban fejlődik, és ez nem kis mértékben járul hozzá a partok elmocsarasodásához.

A községek a környezetükről beszoruló madárfajokon kívül új jövevényeket is kaptak. A balkáni gerle 1937 óta, a balkáni fakopáncs 1950 óta terjedt el annyira a somogyi oldalon. A fűrj, a haris, a kendermagos réce katasztrófális csökkenése egész Európában a Balaton vidékére is kihatott. A régi berkek fészkelő fajai közül a daru, a gödény már régen eltűntek mint költő fajok. A Kis-Balatonban újabban (1947) megtelepült kárókatonák, kis kócsagok viszont gyakoribb látogatói lettek a somogyi oldalnak. A lócsér vonulása eltolódásának következménye, hogy szintén gyakrabban jelenik meg a somogyi parton. Kedvezően változott az ezüstsirályok mennyisége is stb. Változatlan a vízen élő madarak száma, ha olykor ingadozásokat is mutat. Ez viszont attól függ, vajon a bemosott növényvédő szerek, a fürdőzők által okozott vízszennyeződések és hasonlóak nem hatnak-e ki a Balaton csigaállományára, sok bukóréce táplálékára, hiszen a vándorkagyló gradációja már évtizedek óta megszűnt. Az elhinárosodás ellenben több szárcsát vonz.

A somogyi dombok madárvilágának vizsgálatában ez a dolgozat még csak kezdeményező lépés. A Nagyberek kutatását sem zárta le HERMAN OTTÓ, hiszen azóta annyit és annyszor változott, tehát sok tenni-valót követel.

A puszta faunisztikai jegyzék összeállításánál azonban úgy érzem, sikerült egy lépéssel tovább haladnunk, mert mi is volt a célja az egész vizsgálatnak és ki kezdeményezte? A kezdeményező prof. dr. ifj. ENTZ GÉZA volt, a cél pedig, hogy a Balaton életének összefüggéseire mutasson rá. 1946-ig már sok vizsgálat történt akár faunisztikai, akár ökológiai szempontból, azonban nem alakult ki a madárellet szakaszos változásainak képe, mely befolyásolja a tó életének egészét, pl. bukórécek és a vándorkagyló, Lithoglyphus-csiga, szárcsák és hínár, csérek és küszök, a pintyek és az uszadékkal sodort magok stb. viszonya vagy akár, hogy az úszórécek hogyan „fürdik” ki és tartják sokáig nyitva a befagyó vízfelület lékeit, ami a halak szempontjából sem közömbös stb. Az ún. „vonulási jelentések”, melyeket alkalmi megfigyelések útján nyertek, hiszen egyéb elfoglaltságuk mellett még a szorgalmas munkatársaknak sem maradt idejük rendszerességre, így a célt nem elégíthették ki. HERMAN pedig csak egy tavaszon (1890) át végezte munkáját, amit a meteorológiai tényezők erősen befolyásoltak, ahogyan kiderült, hogy 1941-ben mi is véletlenül csíptünk el egy rendkívül kedvező évet. Ezt a hiányt óhajtottam ENTZ pótoltatni, hogy a madárelletet a Balaton élete kellő helyére illeszthessük.

A csaknem 30 éves vizsgálat tanulsága, annak ellenére, hogy súlypontosan a veszprémi és nem a somogyi oldalon folyt, mégis sikerült még az utolsó pillanatban reális képet kapnunk, hogy hogyan zajlott le a természetes körülmények között a Balaton-parti madárvonulás. Ráműtattam, hogy mely részek kutatása kielégítő és melyeké kívánatos a jövőben is, de egyúttal arra is, hogy a természetátalakítás folytán a kép egyre gyorsabban változik, tehát a kielégítőnek minősülő kutatások sem zárhatók le végleg, annak folyamatosságára lesz szükség. De ezek még csak az alapok lefektetése, melyek alapján a részletvizsgálatok megindulhatnak akár coenológiai, akár más szempontból, és ezek után mutatkozik meg igazában a madarak indikátor szerepe a Balaton egyre időszerűbb környezetvédelme szempontjából.

Keve András

IRODALOM

- Agárdi, E., 1935, Küszvágócsértelep a balatoni Nagyberekben. (Magyar Vadászujság, 35, p. 429–430)
- Agárdi, E., 1968, Dankasirálytelep a balatoni Nagyberekben. (Aquila, 75, p. 287; 298–299)
- Asztalos, D., 1942, Szalonka-vonulás. (Nimród, XXX, p. 476)
- Baer, V., 1907, Die Brutplätze des Kranich in Deutschland. (Orn. Mschr., 32, p. 432–450)
- Bannerman, D. A., 1961, The Birds of the British Isles. X. (London, pp. 320)
- Barthos, Gy., 1922, Rövid jegyzetek a Kisbalaton és fonyódi berek madárvilágához. (Aquila, XXVIII, 1921, p. 183–184; 214)
- Barthos, Gy., 1954, Héják különös viselkedése. (Aquila, LV–LVIII, 1948–51, p. 238–239; 282)
- Barthos, Gy., 1954, Új adat a füleskuvik fészkeléséhez. (Aquila, LV–LVIII, 1948–51, p. 242; 286)
- Barthos, Gy., 1959, Szajkók vonulása. (Aquila, LXV, 1958, p. 292; 350)
- Beretzk, P.–Keve, A., 1957, Zum Zuge des Sanderlings (*Crocebia alba*) in Ungarn. (Orn. Mitteil., IX, p. 208–210)
- Beretzk, P.–Keve, A., 1958, Zum Zuge des Knutts (*Calidris canutus*) und Pfuhschnepfe (*Limosa lapponica*) in Ungarn. (Orn. Mitteil., X, p. 81–83)
- Beretzk, P.–Keve, A., 1964, Über den Zug einiger seltener Limikolen in Ungarn. (Orn. Mitteil., XVI, p. 183–184)
- Beretzk, P.–Keve, A., 1964, Von Zug des Steinwäzlers, *Arremona interpres*, in Ungarn. (Beitr. z. Vogelk., IX, p. 391–396)
- Beretzk, P.–Keve, A., 1971, Der Berghänfling, *Carduelis flavirostris* L., 1758, in Ungarn. (Lounais–Hämeen Luonto, No. 42, pp. 19)
- Beretzk, P.–Keve, A.–Marián, M., 1963, Jahreszeitliche Veränderungen im Bestand der Rohrammer–Populationen in Ungarn. (Acta Zool., VIII, p. 251–271)
- Berzsenyi, Z., 1918, A daru fészkelése a balatoni berekben. (Term. Tud. Közl., I, p. 124–125)
- Bessenyei, I., 1918, Adatok a vörös vércse, egerész ölyv és karvaly téli táplálkozásához. (Aquila, XXIV, 1917, p. 278; 294)
- Bessenyei, I., 1923, Anser fabalis és albifrons. (Aquila, XXIX, 1922, p. 173; 193)
- Bittera, Gy., 1914, Nappali ragadozó madaraink gyomortartalom-vizsgálata. (Aquila, XXI, p. 230–238)
- Boér, Gy., 1934, Kócsagok Fonyódon. (Nimród, XXII, p. 334)
- Bogdán, L., 1964, Hogyan isznak a vadludak befagyott vizet? (Aquila, LXIX–LXXII, 1962–63, p. 268)
- Chernel, I., 1918, Jegyzetek az őszi vonulásról a Balaton vidékéről. (Aquila, XXIV, 1917, p. 24–29)
- Chernel, I., 1918, A tőkés és nyíl farkú récék (*Anas boschas* L. et *Dafila acuta* L.) mezőgazdasági kártékonyága. (Aquila, XXIV, 1917, p. 268–269; 282–283)
- Chernel, I., 1922, Jegyzetek a Balaton mellékéről 1921 őszén. (Aquila, XXVIII, 1921, p. 127–130)
- Csörgy, T., 1905, *Monticola saxatilis* (L.). (Aquila, XII, p. 344)
- Dorning, H., 1929, A sarlósfecskék (*Cypselus apus* L.) megtelepedése . . . (Aquila, XXXIV–XXXV, 1927–28, p. 195–202)
- Dudich, E., 1922, *Pastor roseus*. (Aquila, XXVIII, 1921, p. 187; 217)
- Eördögh, T., 1963, Nagyberki érdekességek. (M. Vadász, XVI, nr. 1, p. 5)
- Fallon-Kund, A., 1937, Daru és túzok Somogyban. (Nimród Vadászujság, 25, p. 258)
- Frivaldszky, J., 1891, *Aves Hungariae*. (Budapest, pp. 197)
- Gaal, G., 1896, A madárvonulás Magyarországon . . . (Aquila, III, p. 7–116)
- Gaal, G., 1897, A madárvonulás Magyarországon . . . (Aquila, IV, p. 44–104)
- Gaal, G., 1897, Herbst-Excursion an das südliche Balaton-See Ufer. (Orn. Jb., 8, p. 10–20)
- Gaal, G., 1898, A madárvonulás Magyarországon . . . (Aquila, V, p. 226–279)
- Gaal, G., 1900, Adalékok a madárvonulás kutatásához a füstifecske 1898. évi magyarországi nagy tavaszi megfigyelése alapján. (Aquila, VII, p. 8–379)
- Gaal, G., Adatok a Balaton madárfaunájához. (Aquila, X, p. 215–218)
- Gaal, G., 1903, Süppedő sírdombok. (Bal. Múz. Egy., I. Évk., p. 43–49)
- Gaal, I., 1932, A sarlósfecske újabb előfordulása. (Term. Tud. Közl., 64, p. 586–588)
- Greschik, J., 1910, A madárvonulás Magyarországon . . . (Aquila, XVII, p. 1–127)
- Greschik, J., 1932, A füstös réce, *Oidemia fusca fusca* (L.). (Kócsag, V, p. 109–112)
- Greschik, J., 1933, A csonttollúak táplálékáról . . . (Kócsag, VI, p. 89–93)
- Greschik, J., 1938, Adatok a *Coracias garrulus* táplálékáról. (Kócsag, IX–XI, 1936–38, p. 96; 102)
- Greschik, J., 1944, A fekete réce, *Oidemia nigra nigra* (L.). (Kócsag, XII–XVI, 1939–43, p. 19–25)
- Grossinger, J. B., 1793, *Universa Historica Physica Regni Hungariae . . . II. Ornithologia*. (Posonii et Comaromii, pp. 472)
- Grössler, K., 1963, Ornithologische Notizen vom Balaton. (Falke, 10, p. 46–51)
- Györy, J., 1964, Jegesrécék Siófoknál. (Aquila, LXIX–LXX, 1962–63, p. 257)
- Herman, O., 1891, Egy ősmocsárról. (Term. Tud. Közl., XXIII, p. 1–11)
- Herman, O., 1895, A madárvonulás elemei Magyarországon 1891-ig. (Budapest, pp. 238)
- Herman, O., 1895, Die Elemente des Vogelzuges in Ungarn bis 1891. (Budapest, pp. 216)
- Hochecker, A., 1935, Énekes hattyú a Balatonon. (Aquila, XXXVIII–XLI, 1931–34, p. 372; 437)
- Homeyer, A., 1893, Nach Ungarn und Siebenbürgen. IV. (Orn. Mschr., XVIII, p. 13–31)
- Homonnay, N., 1937, A csalogányok. (A Természet, XXXIII, p. 129–131)
- Homonnay, N., 1938, A búbos banka, *Upupa epos* L. fészkelési viszonyai a Balaton mellékén. (Kócsag, IX–XI, 1936–38, p. 72–79)
- Homonnay, N., 1938, Érdekes madártelelőhelyek a Balaton mellékén. (Kócsag, IX–XI, 1936–38, p. 100; 104–105)
- Homonnay, N., 1938, Einige bemerkenswerte Brut-Beobachtungen in der Umgebung des Balaton-Sees. (Fragm. Faun. Hung., I, p. 60–62)
- Homonnay, N., 1938, A balkáni gerle (*Streptopelia decaocto* Friv.) előfordulása a Balaton mellett. (Állatt. Közl., XXXV, p. 94–95)
- Homonnay, N., 1939, A balaton-melléki biotópok kialakulásának jelentősége a vízi madarak megtelepedése szempontjából. (Állatt. Közl., XXXVI, p. 38–53)

- Homonnay, N., 1939, A Balaton költő madarai . . .
(M. Biol. Kut. Munk., XI, p. 194–232)
- Homonnay, N., 1939, A sárszalonka.
(A Természet, XXXV, p. 111–112)
- Homonnay, N., 1939, Életképek a Balaton környékéről.
(Búvár, V, p. 535–539)
- Homonnay, N., 1940, A Balaton és környékének madarai.
(M. Biol. Kut. Munk., XII, p. 245–276)
- Homonnay, N., 1941, A fehérgólya fészkelési viszonyai és ökológiai sajátosságai a Balaton vidékén.
(M. Biol. Kut. Munk., XIII, p. 74–101)
- Horváth, L.–Keve, A., 1956, The Subspecies of the Dunlin in Hungary.
(Ann. Hist-Nat. Mus. Nat. Hung., S. N. VII, p. 469–476)
- Horváth, L.–Keve, A.–Marián, M., 1964, The Systematic Relegation and Migratory Condition of the Skylark . . .
(Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hung., 56, p. 519–528)
- Józsa, A., 1926, Siófokról jött hír.
(Nimród, XIV, p. 117)
- Kalmár, Z., 1933, *Bombycilla garrulus* adatok 1922–33 teléről.
(Köcsag, VI, p. 46–51)
- Kasza, L., 1968, Vándorló bütykös hatyúk . . .
(Acta Kittenberger Zoo, I, p. 7)
- Keller, O., 1922, Énekes hatyúk a Balatonon.
(Term. Tud. Közl., 54, p. 34–36)
- Keller, O., 1923, Őszi madártani megfigyelések . . .
(A Természet, XIX, p. 8–10; 20–21)
- Keve (Kleiner), A., 1940, Maueresgler-Katastrophe in Ungarn.
(Vogelzug, XI, p. 127)
- Keve (Kleiner), A., 1942, Rendszertani tanulmányok a Kárpátok medencéjének varjú-féléin . . . III.
(Aquila, XLV–XLIX, 1939–42, p. 146–224)
- Keve, A., 1952, Zwei Jahre Seidenschwanzinvasionen.
(Larus, IV–V., 1950–51, p. 74–83)
- Keve, A., 1954, A szerezcsensirály ismét megjelent a Balatonnál.
(Aquila, LV–LVIII, 1948–51, p. 227; 270–271)
- Keve, A., 1954, Különösebb vendégek a Kisbalaton védterületén . . .
(Aquila, LV–LVIII, 1948–51, p. 228–230; 272–273)
- Keve, A., 1954, A fekete gólyák költése és vonulása 1949-ben Somogyban.
(Aquila, LV–LVIII, 1948–51, p. 236; 280)
- Keve, A., 1954, A balkáni fakopáncs terjeszkedése a Dunántúlon.
(Aquila, LV–LVIII, 1948–51, p. 246; 289–290)
- Keve, A., 1954, Fecske-katasztrófa a Balaton mellett 1949-ben.
(Aquila, LV–LVIII, 1948–51, p. 254–255; 289–299)
- Keve, A., 1955, Különösebb vendégek a Balaton mellett az 1952–54. esztendőkből.
(Aquila, LIX–LXIII, 1952–55, p. 382–383; 439–440)
- Keve, A., 1957, Különösebb vendégek a Balaton mellett 1955. esztendőben.
(Aquila, LXIII–LXIV, 1956–57, p. 279–280; 339)
- Keve, A., 1959, Különösebb vendégek a Balaton mellett az 1956–57. esztendőkből.
(Aquila, LXV, 1958, p. 282; 344)
- Keve, A., 1960, Különösebb vendégek a Balaton mellett 1957 őszén és 1958 tavaszán.
(Aquila, LXVI, 1959, p. 275–276; 310)
- Keve, A., 1962, Dr. Beretzk Péter és dr. Vasvári Miklós levelezése.
(Aquila, LXVII–LXVIII, 1960–61, p. 217–218; 251)
- Keve, A., 1964, Különösebb madárvendégek a Balaton mellett 1959 őszétől 1962 tavaszáig.
(Aquila, LXIX–LXX, 1962–63, p. 264–265)
- Keve, A., 1966, Ritkább madárvendégek a Balatonon . . .
(Aquila, LXXI–LXXII, 1964–65, p. 229)
- Keve, A., 1968, *Aythya* és *Merginae* fajok előfordulása és vonulásuk évi ciklusa a Balatonon.
(Aquila, LXXV, p. 21–44)
- Keve, A., 1968, Madártani szempontok a Keszthelyi-öböl eliszaposodásának kérdéséhez.
(Veszpr. Múz. Közl., 5, p. 361–376)
- Keve, A., 1970, Über die Limikolen der Umgebung des Balaton-Sees.
(Beitr. z. Vogelk., 16, p. 219–231)
- Keve, A., 1972, Die Schwäne und Gänse des Balaton-Gebietes.
(Beitr. z. Vogelk., 18, p. 249–264)
- Keve, A., 1972., A Balaton guvat-féléi.
(Allatt. Közl., LIX, p. 67–85)
- Keve, A., 1973, Der Kranich und die Trappen in der Balaton-Gegend.
(Falke, 20, p. 10–14)
- Keve, A., A Balaton úszórécéi (*Anas* sp.).
(Aquila, LXXVI–LXXVII, 1969–70, p. 117–139)
- Keve, A., 1974, A somogyi Balaton-part halastavainak madárvilága.
(Somogyi Múz. Közl., I, p. 263–275)
- Keve, A., 1975, A Balaton sirályai.
(Aquila, LXXVIII–LXXIX, 1971–72, p. 107–132)
- Keve, A., 1975, A Balaton búvár- és vöcsökfajai, gödénye és kárókatonája.
(Veszpr. m. Múz. Közl., 12, 1973, p. 563–573)
- Keve, A., 1975, A csüllő Magyarországon.
(Aquila, LXXX–LXXXI, 1973–74, p. 139–147)
- Keve, A.–Pátkai, I., 1955, Magyarország és a Kárpát-medence nagysirályai.
(Aquila, LIX–LXII, 1952–55, p. 311–333)
- Keve, A.–Pátkai, I.–Udvardy, M.–Vertse, A., 1947, Bericht der ornithologischen Balaton-Forschung in den Jahren 1942 und 1943.
(Arch. Biol. Hung., Ser. II, Vol. 17, p. 51–60)
- Keve (Kleiner), A.–Pátkai, I.–Vertse, A., 1942, Az 1941. évi madártani Balaton kutatás főjelentése.
(M. Biol. Kut. Munk., XIV, p. 95–131)
- Keve, A.–Pátkai, I.–Vertse, A., 1943, Hauptmeldung der ornithologischen Balaton-Forschung im Jahre 1941.
(M. Biol. Kut. Munk., XV, p. 153–211)
- Keve, A.–Reichart, G., 1960, Die Rolle der Vögel bei der Abwehr des amerikanischen Bärenspinners.
(Falke, 7, p. 20–26)
- Keve (Kleiner), A.–Vasvári, M., 1942, Egyidejű madártani megfigyelések a Dunántúl vizeinél 1941 őszén.
(M. Biol. Kut. Munk., XIV, p. 132–146)
- Kolosváry, G., 1935, A magyar tenger és a nádrengetegek.
(A Természet, XXXI, p. 38–40)
- Lambrecht, K., 1911, A madárvonulás Magyarországon . . .
(Aquila, XVIII, p. 9–134)
- Lambrecht, K., 1912, A madárvonulás Magyarországon . . .
(Aquila, XIX, p. 43–150)
- Lambrecht, K., 1913, A madárvonulás Magyarországon . . .
(Aquila, XX, p. 16–145)
- Landeck, L. K., 1842, Beiträge zur zoologischen Geographie.
(Isis v. Oken, 1842, p. 176–203)
- Lendl, A., 1903, Faunisztikai és vonulási adatok.
(Aquila, X, p. 262)
- Lovassy, S., 1897, A Balaton faunája. Madarak.
(Bal. Tud. Tanulm. Ered., II. 1., 13., p. 219–250)
- Lovassy, S., 1897, Vögel (Aves)
(Result. Wiss. Erf. Balaton, II, Bd. I, Teil, XIV. Sect., pp. 23)
- Machay, L., 1955, Gödény Enyingnél.
(Aquila, LIX–LXII, 1922–55, p. 374; 433)
- Marián, M., 1956, Adatok a fehér gólya (*Ciconia c. ciconia* L.) fészkelési viszonyaihoz Somogyban 1956-ban.
(Rippl-Rónai Múz. Közl., pp. 5)
- Marián, M., 1962, A fehér gólya Magyarországon 1956–1958. években.
(Móra F. Múz. Évk., 1960–62, p. 231–269)
- Marián, M.–Marián, M. jr., 1968, A gólyaállomány változása Magyarországon 1958–1963.
(Móra F. Múz. Évk., 1968, p. 283–314)
- Menyhért, V., 1900, Fekete batlák a boglári berekben.
(A Természet, III, nr. 21, p. 11)

- Mészáros, G. L., 1950, Hattyúk Ozora határában. (Aquila, LI-LIV, 1944-47, p. 159; 183)
- Murkly, I., 1930, Szalonkák. (Nimród, XVIII, p. 153)
- Murkly, A., 1931, Erdei szalonkák. (Nimród, XIX, p. 116)
- Pátkai, I., 1954, Csigaforgató Balatonberénynél. (Aquila, LV-LVIII, 1948-51, p. 228; 271)
- Petényi, J., (-Madarász, Gy.), 1884, Über die Entenarten Ungarns. (Zeitschr. f. Ges. Orn., I, p. 26-46)
- Polgár, K., 1927, A Balatoni Nagyberek. (Nimród, XV, p. 373-375)
- Pungur, Gy., 1904, A füstli fecske őszi vonulása 1898-ban Magyarországon. (Aquila, XI, p. 1-249)
- Reichart, G., 1957, Amerikai fehér szövőlepkét fogyasztó madarak. (Aquila, LXIII-LXIV, 1956-57, p. 323-325; 367-368)
- Reiser, O., 1888, in Tschusi et Dalla Torre, Fünfter Jahresbericht (1886) des Comité's für ornithologischen Beobachtungsstationen in Oesterreich-Ungarn. (Ornis, V, Suppl., pp. 346)
- Sasvári-Schäfer, L., 1966, Révision systématique des *Cochervis Huppés Galerida cristata* du Bassin Carpathique. (Alauda, XXXIV, p. 200-209)
- Schenk, J., 1899, A madárvonulás Magyarországon... (Aquila, VI, p. 168-251)
- Schenk, J., 1901, A madárvonulás Magyarországon... (Aquila, VIII, p. 50-122)
- Schenk, J., 1905, A madárvonulás Magyarországon... (Aquila, XII, p. 83-202)
- Schenk, J., 1906, A madárvonulás Magyarországon... (Aquila, XIII, p. 9-66)
- Schenk, J., 1906, A madárvonulás Magyarországon... (Aquila, XIII, p. 83-141)
- Schenk, J., 1907, A madárvonulás Magyarországon... (Aquila, XIV, p. 1-119)
- Schenk, J., 1908, A madárvonulás Magyarországon... (Aquila, XV, p. 1-141)
- Schenk, J., 1909, A madárvonulás Magyarországon... (Aquila, XVI, p. 1-128)
- Schenk, J., 1913, A Balatonon nyáron előforduló sirályfajok. (Term. Tud. Közl., 45, p. 547-548)
- Schenk, J., 1916, A madárvonulás Magyarországon... (Aquila, XXII, 1915, p. 5-56)
- Schenk, J., 1917, Lappföldi gatyás ölyvek Magyarországon. (Aquila, XXIII, 1916, p. 347-349; 547-549)
- Schenk, J., 1917, Aves. in Fauna Regni Hungariae. (Budapest, pp. 114)
- Schenk, J., 1918, Madárvonulási adatok Magyarországból... (Aquila, XXIV, 1917, p. 241-261)
- Schenk, J., 1918, A kócsag hajdani és jelenlegi fészkelő telepei Magyarországon. (Budapest, pp. 73-69)
- Schenk, J., 1921, Madárvonulási adatok Magyarországból... (Aquila, XXVII, 1920, p. 39-55)
- Schenk, J., 1921, *Cygnus musicus*. (Aquila, XXVII, 1920, p. 250; 269-270)
- Schenk, J., 1922, Az 1920/21. és az 1921/22. évi téli hattyú-invázió. (Aquila, XXVIII, 1921, p. 188-189; 218-219)
- Schmidt, E., 1973, A gyöngybagoly (*Tyto Alba*) és az erdei fülesbagoly (*Asio otus*) legfontosabb táplálékállatai Magyarországon. (Aquila, LXXVI-LXXVII, 1969-70, p. 55-64)
- Schmidt, E., 1973, Faunisztikai jegyzetek. (Aquila, LXXVI-LXXVII, 1969-70, p. 183-186; 197)
- Semadam, Gy., 1967, Éjszakai neonfény hatása a füstli fecskére. (Aquila, LXXIII-LXXIV, 1966-67, p. 183; 198)
- Szalay, L. E., 1896, Korai adatok a *Vanellus cristatus* L. tavasi vonulásában. (Aquila, III, p. 139-140)
- Szalay, L. E., 1926, Hattyú a Balatonon. (Aquila, XXXII-XXXIII, 1925-26, p. 252; 281)
- Szalay, L. E., 1929, *Oidemia fusca* L. (Aquila, XXXIV-XXXV, 1927-28, p. 384; 426)
- Szalay, L. E., 1929, Korán érkező kócsagok. (Aquila, XXXIV-XXXV, 1927-28, p. 395-436)
- Szalay, L. E., 1935, Reznek tűzok. (Aquila, XXXVIII-XLI, 1931-34, p. 367; 431)
- Szikla, G., 1886, in Tschusi - Dalla Torre, Zweite Jahresbericht (1883) des Comité's für ornithologische Beobachtungsstationen in Oesterreich-Ungarn. (Ornis, I, 1885, p. 197-576)
- Szikla, G., 1888, in Tschusi - Dalla Torre, Fünfter Jahresbericht (1886) des Comité's für ornithologische Beobachtungsstationen in Oesterreich-Ungarn. (Ornis, IV, Suppl., pp. 346)
- Temminck, C. J., 1820, Manuel d'Ornithologie... (Paris, pp. 950-CXV)
- Vasvári, M., 1922, Daru nyáron. (Aquila, XXVIII, 1921, p. 174; 207)
- Vasvári, M., 1923, Faunisztikai adatok. (Aquila, XXIX, 1922, p. 167-169; 190-191)
- Vasvári, M., 1935, Avifaunánk néhány új és ritka alakjáról. (Aquila, XXXVIII-XLI, 1931-34, p. 289-307)
- Vasvári, M., 1938, Bedeutung der Magensteine (*Gastrolithe*) bei den Seetauchern (*Colymbus*). (Proc. VIII. Int. Orn. Congr. Oxford, 1934, p. 730-743)
- Vertse, A., 1939, Újabb adatok a sarlósfecske fészkeléséhez. (Aquila, XLII-XLV, 1935-38, p. 674; 697)
- Vezényi, A., 1903, A madárvonulás Magyarországon... (Aquila, X, p. 104-187)
- Vezényi, A., 1905, A madárvonulás Magyarországon... (Aquila, XII, p. 1-77)
- Warga, K., 1923, Madárvonulási adatok Magyarországból... (Aquila, XXIX, 1922, p. 91-131)
- Warga, K., 1924, Madárvonulási adatok Magyarországból... (Aquila, XXX-XXXI, 1923-24, p. 179-237)
- Warga, K., 1926, Madárvonulási adatok Magyarországból... (Aquila, XXXII-XXXIII, 1925-26, p. 66-127)
- Warga, K., 1929, Madárvonulási adatok Magyarországból... (Aquila, XXXIV-XXXV, 1927-28, p. 257-305)
- Wertz, Fr., 1973, Streifzúge am Balaton. (Gef. Welt, 97, p. 10-14)
- Zorkóczy, T., 1941, Madárvonulási hírek. (Nimród, XXIX, p. 368)

ÜBER DIE VOGELWELT DER SÜDLICHEN SEITE DES BALATONS
AUSSER DER FISCHERTEICHE

Die Südseite des Balatons ist – 78 Km – an Vögeln in der Umgebung des Sees am ärmsten, ausgenommen die Fischerteiche, die ich schon behandelt habe (1973). Der Grund liegt darin dass das ganze Ufer heute schon mit Sommerfrischehäusern, Camping-Plätzen usw. fasst eingebaut ist. Nur an der südlichsten Spitze blieb eine grosse, zwar nicht unberührte Wiese, welche sich eng an die Umgebung des Kis-Balatons achliesst.

Der Hinterland des Ufers ist zum grössten Teil landwirtschaftlich bearbeitet. Die Wälder der Hügel rücken nur an einigen Stellen bis zum See, oder – wie der vulkanische Basaltkogel von Fonyód – steht inselhaft in der Ebene, früher ganz von Sümpfen umgeben. So unterscheidet sich die südliche Seite (Somogy) bedeutend von der nördlichen, und so sind die meisten Vögel in die Gärten, Parke oder Sommerfrischeanlagen einzurücken gezwungen. Diese bilden einen der Schwerpunkte dieser Studie. Charaktervögel der Gärten sind: Pirol, Nachtigall, Mönch- und Zaungrasmücke, grauer Fliegenschnäpper, Neuntöter, Grünling, Stiglitz, Girlitz usw. An einigen Sektoren des Ufers bilden hohe Kiefer den Hauptbestand der Bäume und diese werden von Ringeltauben frequentiert. Die Türkentaube erreichte das Ufer in 1937, der Blutspecht in 1950, heute sind beide Arten weit verbreitet. Saatkrähen versuchen sich öfters anzusiedeln, werden aber meist vertrieben.

Der Weiss-Storch nahm sehr ab, aber nur teils wegen der örtlichen Einflüsse (Verfolgung, Umbau der Dorfhäuser usw.). Der Storch fand aber einen neuen Nestplatz an den Betonsäulen der Leitungen. Ebenso die neue Leuchtung mit Neonröhren der Eisenbahnstationen zieht mehrere Mehlschwalben zum Nestbau an. Sogar wurde es in einem Fall festgestellt, dass die Rauchschnalbe durch Neonbeleuchtung zum Nachtvogel geworden ist. Die Kohlmeisen benützen senkrechte Eisenröhre zum Nestbau. Der Buchfink, Haubenlerche, Stiglitz usw. suchen selbst zwischen den Geleisen der Eisenbahnstationen nach Nahrung.

Ich bespreche an dieser Stelle auch die Sümpfe, die zwischen den Hügeln die Bäche entlang standen, aber seit 1920 zum grössten Teil zum Fischerteiche umgestaltet wurden. Zur Vogelwelt der Fischerteiche kehre ich aber nicht wieder zurück.

Die hohe Löss- (Lehm-) Wände, die stellenweise bedeutend sind, reichen für Uferschwalben, Dohlen, Turmfalken, manchmal für Bienenfresser, Mauersegler usw. günstige Brutgelegenheiten.

Der bedeutendste Sumpf war der „Grosse Ried“ (Nagyberek) von Fonyód, welcher zwischen den Ortschaften Balatonboglár, Ordacsehi, Fonyód, Buzsák, Somogyszénpál (früher Tótszénpál), Kéthely und Balatonkeresztúr lag, und welcher Sumpf im XIX-ten

Jahrhundert von den Ornithologen oft besucht wurde, aber in 1890 begann da die Trockenlegung, und so wurde er vernachlässigt, obwohl das Wasser und damit auch die Vögel, wie z. B. Silberreiher usw. öfters zurückkehren. Seine Umstände wurden die leichte Abwässerung mit dem wohl ausgebeuteten Kanalsystem sehr schwankend.

An der Nordspitze des Ufers liegt ein interessanter kleiner Teich, der Sós-tó (Salzteich), welcher aber heute sehr umgebaut wurde.

Selbst das Ufer blieb in ursprünglichem Zustand. Es war flach und sandig, und eben dies lockte den Fremdenverkehr, welcher die Strandvögel verscheuchte, eine Brut gab es hier nie mehr. An vielen Stellen wurde das Ufer auch mit Steindamm eingebaut. Wo aber diese direkte anthropogene Einflüsse fehlen, erscheint dort der Schlamm an mehreren Stellen, besonders an der Südspitze, und den Schlamm folgt bald der Schilf, so z. B. ist die in meiner Limikolen-Studie (1970) besprochene Kieselsteinzunge verschwunden, und zu einem geschlossenen Schilfwald geworden, wo die Limikolen keine Raststelle mehr finden. Am längsten blieb der Bucht an der Südspitze des südlichen Ufers frei, der immer schlammig war. Heute ist er auch eingewachsen, und die Stelle der Limikolen übernahmen die Sumpfvögel. Als Ernährungsgebiet der Reiher, z. B. Silberreiher änderte er sich nicht, und blieb auch für Ansammlungsplatz der Schwimmenten günstig, – nur die Beobachtung ist erschwert worden, da keine Aussicht auf den See bietet. Die Änderungen beeinflussten die Schwimmvögel des freien Wasserspiegels am wenigsten. Die neuerlich angesiedelte Arten im Kis-Balaton (Kormoran, Seidenreiher) erscheinen nun öfters wie früher auf Nahrungssuche an der ganzen Südküste, dagegen die Art Sichler durch sein Verschwinden zu einem seltenen Spätherbstgast.

Die allgemeinen europäischen Änderungen sind auch am Balaton feststellbar, so die Abnahme der Wachteln, Wachtelkönige, Schnatterenten, gewisse massen nahmen auch die Blauracken ab., und von den Wintergästen wurde der Rauhfussbussard seltener. Dagegen scheinen die Schwarzspechte zuzunehmen. Durch die Zugverschiebung der Raubseeschwalben wird sie am Balaton öfters beobachtet, nur läuft ihr Zug sehr schnell ab., so entgeht sie der Beobachtung leicht. Die Silbermöwe sucht den See in grösserer Anzahl und für längere Zeit auf.

248 Arten konnten bisher am südlichen Ufer festgestellt werden, und dazu kommen noch weitere 5 Arten, die nur an den schon behandelten Fischerteichen gesehen wurden. Ausser den Fischerteichen sind 131 Arten auch Brutvögel. Bei einzelnen Arten gebe ich an, in welchen Monaten, in wieviel Fällen ich sie sah, und mache auch einige ökologische Notizen.

A. Keve